

శ్రీ గ స్తు.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

విన్నకోట పెద్దయమహాకవి ప్రణీతము.

గిత్తీయముద్రణము.

హే ద ము - హే క లు గా య శా స్త్రి చే త

ము గి త ము.

చెన్నఘరి :

ప్రెస్సింగ్స్ మాద్రాసురజాల.

శ్రీ

కావ్యాలంకారచూడామణి.

ప్ర ధ మో ల్లా స ము.

శ్రీవాగాస్పదయోః పరస్పరయుజోః శ్రుత్యుత్సవశ్లాఘయోః

రాగాలాపనిరూఢయో ర్యతిగణవ్యాపారపారీణయోః

సాగస్య జ్ఞిరిజేశయో రివ సదా సంగీతసాహిత్యయో

ర్విద్యద్విశ్రమహేతుకం విహారతాం చాశుక్యవిశ్వప్రభం.

౧.

ఉ. పంకజమున్ దొఱంగి తదుపాంతచరన్తధుపప్రసక్తికిన్

గొంకి యుషాదిరూపములకున్ జను నాధునివితయక్కునై

గింకిరి గాఁగ లచ్చి తిలకించి యజస్రము నుండుఁ గాత ని

శ్శంకఁ జశుక్యవిశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టులన్.

౨.

చ. వగచతురాననప్రతిభ వాసికి నెక్కఁ బదక్రమంబులన్

దిరుగుచు నంగవిభ్రమము ధీముకుగంబులఁ గానిపించుచున్

సగసవచస్సవిత్రి యగుచామ యలంకృతులన్ దనర్చి సు

స్థితఁ జశుక్యవిశ్వనృపుచిత్తమునన్ బొలుపారు చుండెడున్.

౩.

జి. శ్రీకంఠచూడాగ్రశృంగారకగణ మే రాజున కన్వయారంభగురుఁడు

చాశుక్యవంశభూషణము శ్రీవిష్ణువ ధన్యుఁ డేమహిశుతాతలకుఁ దాత

గృతఁగూమారా రామభీముండు చాశుక్య భీముఁ డేనృపగులాబ్ధికి విఘండు

రాజమహేంద్రపురస్థిత రాజన రేంద్రుఁ డెక్కువతాత యేఋభునగు

శే. నంద్రదశదానవోపేంద్రుఁ డగునుపేంద్ర

ధరణివల్లభుఁ డేరాజుతండ్రితండ్రి

ఘనుఁ డుపేంద్రాఖ్యుఁ డెవ్వనిఁ గన్నతండ్రి

యతఁడు విశ్వేశ్వరుఁడు లక్కమాంబసుతుఁడు.

౪.

కా. సర్వశ్రీ దనపేరివాఁ డగుటచే సంతృప్తచేతస్కుఁ డై

సర్వజ్ఞత్వము రాజశేఖరతయున్ శంభుత్వము నిశ్శయా

ధోర్విధితఁడ విశ్వనాథుఁడు శివుం డోజించెఁ గా తున్న నీ

గుర్వగ ప్రతిభాతిభాగ్యశుభదస్తుత్యత్వమున్ గల్గునే.

౫.

ఉ. అశ్రుతవైరివర్గుఁడు సమాశ్రితభర్గుఁడు దివ్యవాహినీ
విశ్రుతకీర్తి పుణ్యగుణవేషవిభూషితమూర్తి మానసో
న్మిత్రరాజనీతి యధమీకృతభూవరభూతి సర్వలో
కాశ్రయచక్రవర్తి సమహారిచమూసమవర్తి శూరతత్వ.

సీ. లక్ష్మీధరిత్ర్యుపలాలనప్రాధిమ రాజనారాయణప్రభ వహించి
హవ్యకవ్యాధానిత్యప్రదానవ్యాప్తి సర్వలోకాశ్రయక్షమతఁ జెంది
త్రస్తస్తాభిలోద్ధరణక్రియాసిద్ధి ధరణీవరాహశబ్దమునఁ బేర్చి
గర్వితారాతివిఖండనోదారతఁ గరవాలభైరవఖ్యాతి వడసి

తే. కదనభీతులఁ బులు మేపి కాచి రాయ

గండగోపాలబిరుదసంగతిఁ దనర్చి

యవనిఁ బొగ డొందు బహువిజయప్రవర్తి

చారుచాళుక్యవిశ్వేశ చక్రవర్తి.

ఉ. ఎందుఁ జతుక్యవిశ్వధరణీశ్వరురాయక రారిసాళువ

స్పందన మొప్పుఁ జెప్ప బహుపక్షబలంబునఁ గ్రందుఁ జెంది మి

న్నందినరాజహంసనివహంబులఁ బట్టి వధించి సన్నతి

బొందినధాన్తరాష్ట్రమలపూగములకొ గరుణించు నాజులక.

వ. మఱియునుక.

సీ. వేదశాస్త్రరహస్య విధు లెల్లఁ బరికించి సవిఁ జతుర్వర్ణప్రశస్తి నొంది

రాజవిద్యాతంత్రరక్తిసంభావించి వర్ణక్రమంబుల వల నెఱింగి

జ్యోతిషాయుర్వేదసంగతి నెగ డొంది సంగీతసాహిత్య సరణి నేర్చి

తురగేభరోహణాదుల విశ్రుతికి నెక్కి యాయుధవిద్యల నతిశయిల్లి

తే. యచట నచ్చట నున్న కావ్యాగమములఁ

జెలఁగి సత్కవిసౌకర్యసిద్ధికొఱకు

నొక్కచోటనె యొడఁగూర్చు నుత్సహించి

సత్కళావర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

మ. ననుఁ గావ్యక్రమవేది నర్చితబుధానందాదగాలోకితుక

మనితశ్రీగిరిజేశపాదయుగళుక మాన్యుక గళాకాశలుక

వినుతుక గౌళికగోత్రుఁ బెద్దన సుధీవిఖ్యాతు రావించి స

ద్వినయం బొప్పుఁగ నాదరించి తగ నావిశ్వేశ్వరుం డిట్లునుక. —

ఉ. భావరసప్రపంచమున బర్వునలంకృతిలక్షణంబు, ఛం

దోపిచితిప్రచారము, గుతూహలదస్సుగదంధదేశభా

సావిధప్రసంగములచందము, నందముగా నొనర్చి వి

ద్యావిధి గానిపించుటగదా చతురత్వ మనంగ మేదినికె. —

౧౧.

క. అను నవ్వీశ్వేశ్వరవిభు ననుమతి యనునూత్న పోత మాధారముగా

ఘనరసరత్నాకరమునఁ గనుఁగొని యొడఁగూర్చి యిత్తు కబ్బపుమణులకె.

౧౨.

షష్ఠ్యంతములు.

క. లక్ష్మీపుత్తునకు నుపేంద్రత్వైవరసందనుసకు ధర్మజ్ఞునకుకె

లక్ష్మవిభేదనలాఘవ లక్ష్మణునకు సర్వశాస్త్రులంపటమతికికె.

౧౩.

క. సింధురసత్త్వనకు మరు త్సింధు రస క్రీడ దహిత తృప్తికరునకుకె

బంధురశుభానుభవునకు బంధుగమావృద్ధికరణబహువిగ్ధనకుకె.

౧౪.

క. చాళుక్యవిశ్వధరణీ పాలునకు నమన్నపాలపరిపాలునకుకె

శ్రీలునకు సమరవిజయ శ్రీలలనాశ్లేషసౌఖ్యశీలున కెపుడుకె.

౧౫.

వ. అభ్యుదయపరంపరల కకంపితస్థితియావహిల్లునట్టుగా మద్వచోరచనియం బగుకా

వ్యాలంకారమాడామణి యను నలంకార లక్షణంబునకుఁ బ్రథమావతరణంబెట్టి దనిన.

చ. సరళవిరాజదుచ్చరణశస్త్రము వణము, వణపంక్తివి

స్తరము పదంబు, తత్పదవితానము వాక్యము, వాక్యభేదసుం

దరతర మగ్ధ, మగ్ధఘనతత్త్వవిబుద్ధము భావ, మట్టిభా

వరుచిరసుప్రసన్న విభవంబు గసం బొడఁ గూర్పు నేర్చినకె.

౧౬.

భావము.

క. బహిరగ్ధాలంబనమై విహరించు మసూవికాగ విలసితము సుమీ

విహిత మగు భావ మన; నది మహి విజ్ఞానంబు నా సుమతులం బరిఁగెకె.

౧౭.

క. ఘనవిజ్ఞానం బాత్మకు మనసుననే గలుగు నట్టిమనసున కిల్లుకె

కనదింద్రియములచేతకె వినఁగా వీనులకు నొదవు విషయప్రాప్తికె.

౧౮.

భావభేదములు.

తే. అట్టి విజ్ఞానకలిత మై యమరుభావ

మాత్మఁ బ్రవృత్త మై విభా వానుభావ

సాత్త్విక వ్యవభిచారి సంజ్ఞ లఁ దనర్చు

నాల్గుతెఱఁగుల రసనిదానంబు గాఁగ.

౧౯.

క. నవరసవిస్ఫుటకరణ ప్రవణము లగు నుచితరుచివిభావము లెల్లకె

వివిధస్త్రీ పురుషులయం దవిరళముగఁ బడియుఁ దలఁచు సగల గతింబ్రతి.

౨౦.

వి భా వ ము లు.

అ. అవ్యభావ మొప్పు నాలంబనంబు ను
 ద్వీపనంబు నాఁగ ద్వివిధ మగుచు
 నిఖిల రస విబోధ నిర్మాణ కరణంబు
 లితైఱంగు లెల్ల నెఱుఁగ వలయు.

౨౨.

అ ల ం బ న వి భా వ ము.

క. ఆలంబనంబు నాఁగ ర సాలంబన మైనరూపయావనకాంతి
 శ్రీలావణ్యాదిక. మది మూలము తద్వ్యక్తికిఁ బ్రమోదప్రద మై.
 ఉ దా హ రణ ము.

౨౩.

చ. నెలపుల నిండుచన్నుఁగవ నిక్కును, గామునితూపుకై వడికై
 వెలిఁగెడు రూపవిభ్రమము, విద్యదుదారతఁ దేజరిల్లుఁ జూ
 పులజిగి, సొంపు వెట్టినివిభూషణ మై మెయి నంతకంతకుకై
 బలియుఁ, జశుక్యవిశ్వజనపాలునిమన్న నఁ గన్నయింతికికై.

౨౪.

ఉ ద్వీ ప న వి భా వ ము.

క. చలియింపక రస మింపుల నొలయుచు నెవ్వానిచేత నుద్దీపించుకై
 గలఁగొన బుధులకు నవి యి మ్ముల నుద్దీపనవిభావములు నాఁ బరఁగుకై.

౨౫.

క. ఆలంబనోక్తగుణములు నాలంబనచేష్టితములు హాగలంకా
 రాళియు నుత్సవలీలలు నొలికై జతురాహ్వయంబు లుద్దీపనముల్.

౨౬.

సీ. రూప లావణ్య తారుణ్యాది శారీర గుణము లాలంబనగుణము లరయ,
 నంగ నోచిత భావ హావ హే లాది వింశతియుఁ జేష్టితము లై సంచరించు,
 హార కేయూర మంజీర కంకణ కంఠికాదు లలంకరణాఖ్యుఁ జెందు,
 నుపవన జల చంద్రి కోత్స వార్తవ లీల లాత్మ విహారంబు లనఁగఁ బరఁగ,

తే. నిట్టి యుద్దీపన విభావ హిత విసౌద
 విభవములఁ బొందుఁ జాశుక్యవిశ్వవిభుఁడు
 అలరువిల్తునిభంగి జయంతులీల
 భద్రుచందమున నలకూబరునిపగిది.

౨౭.

అ ను భా వ ము లు.

శా. భూ తా రాసన రాగ దృ గ్విలసనంబుల్ పాణిపాదాంగవా
 క్కృతార్థంబును నోష్ణకంపనము నాఁగం బేర్చు చేష్టాసము

ద్యుతీం బై యనుభూత మై రసము సాంపుఁ జెందుటఁ జేసి వి
ఖ్యాతం బై యనుభావ మొప్పు లలితవ్యక్తాకృతిఁ దోచుచుఁ.

౨౮.

చ. వదనవికాసముఁ, బొలయు వాలికచూపులు, లేతనిగ్గుతోఁ
బొడలెడితారకల్, బొమల పొల్పుగుపోకలు, మోవికెంపుపైఁ
గదరెడిచిన్నినవ్వు, చెలికలైల కందము సేయుమాటలుఁ,
• సుదతి చళుక్యవిశ్వస్పృహసుందరుఁ జెందుటఁ జెప్ప నొప్పుగుఁ.

౨౯.

సాత్త్విక భావములు.

తే. సత్త్వ మన మనోవృత్తి, తజ్జంబు లైన
భావములు సాత్త్వికము లష్టభావితములు,
స్తంభ రోమాంచ బాష్ప వైస్వర్య కంప
• విలయ వైవణ్య ఘర్మ సంజ్ఞ లఁ దనర్చు.

30.

స్తంభము.

క. మే నెఱుఁగ కున్నయునికెన నానాభయహాషణదశేనశ్రవణములఁ
మ్రానుపడి యునికి చేష్టా హీనస్తంభంబు నాఁగ నెఱుఁగఁగ వలయుఁ.
క. చాళుక్యపిభునిఫేల తోగ్రలధ్వజపటముఁ జూచి క్రొవ్వటి, యని ను
త్తలస్తంభస్థితికి న్బాలుపడుఁ బగఱ సాలభంజిక వోలెఁ.

31.

32.

రోమాంచము.

క. ఆనందాతిశయంబునఁ గానఁ బడుట రోమహాషణకల్పనము సుమీ
• మానితరోమాంచం బనఁ గా నిష్ప్రస్పృశణ స్రవకాశనవిధులఁ.
క. మనమున విశ్వేశ్వరు నిడి కొవి గాఢాలింగనములఁ గొఱలెడిచోటఁ
దనోవునఁ బొడిమెడిపులకలు వనితకు రాగాంతురములవడువున నొప్పుఁ.

33.

34.

అశ్రువు.

క. అతిదుఃఖహాషణాదులఁ బ్రతిపాదిత మైన నేత్రపాథఃకణసం
హతి యశ్రు వండ్రు, నఖముఖ కృతమాన్దనవిధులు దానిక్రియ లరయంగఁ.
క. ఆలములో విశ్వేశస్వ పాలునికరవాలు మెఱయఁ బరన్పవనితా
లోలనయనాంబుదరీబులు వాలాయము గురియు నశ్రువషణం బోలిఁ.

35.

36.

వైస్వర్యము.

క. భయరోషహాషణాదుల నియతం బగుగర్జదధ్వనిత్వం బది ని
శ్చయముగ వైస్వర్యం బగు రయవాగుచ్ఛరణసగణిగభిసం బగుటఁ.

37.

క. రాగమున నలుక దేర్పఁగ నాగతుఁ డగువిశ్వవిభునియాలోకముచే
రాగాలాపక్రమము వి రాగాలాపక్రమముగ రమణి కలంగెన్.

3౮

కంపము.

క. ఆకస్మికభయ దయితాలోకన హ షాది రుజలు లో నగుదానన్
జేకూఱుఁ గంప మంగ వ్యాకులచలనాది నెఱుఁగవచ్చు నైలియన్.

౩౯

క. మృదులతరచంద్రహాసము గదలించుచళుక్యవిభునిఁ గని భీరువు లై
మదవిమతులు వదవద వణఁ కుదు గాతఁ డుపేంద్రపుత్త్రికుఁడు గానఁ జూచి.

ప్రళయము.

క. ప్రళయము నా సుఖదుఃఖా దుల నింద్రియమూర్ఛానంబు నొఱుఁగుట, దానిన్
దెలియునది భూమిపతన స్థలితాకాగములచేతఁ గనుఁగొని చనుదున్.

౪౦

క. ఇచ్చుహి నుపేంద్రపుత్త్రిఁడు సమ్మోహనమూర్తి యగుట సత్యం, బతనిన్
నెమ్మిఁ గనుఁగొన్న యింతికి నెమ్మది మూర్ఛిల్లి మేను నిలువక సడలున్.

౪౧

వైవర్ణ్యము.

క. మద రోష విషా దాదులఁ గదరెడ సహజాంగరుచిపికల్పమునకుఁ బె
రొదవును వైవర్ణ్యం బన, నది వర్ణవ్యత్యయమున నగుఁ దెలియంగెన్.

క. సారమతి విశ్వనృపతిని గోరిన సమకూట కున్నె కోర్కులు ధరణిన్?
గౌరయశస్త్రిరణంబున సారూప్యపదంబు గలిగెఁ జామకు నొడలన్.

౪౪

స్వేదము.

క. దయితాలింగనసురత ప్రయాసకలనములఁ జెమరు వాటిల్లు మిథఁ
ప్రియదంపతులకు, నది గా త్రయుతార్ద్రత్వమునఁ దెలియఁ దగుఁ దగుదున్.

క. ఇల విశ్వనృపతిచంద్రుని లలితకరస్పృశనములఁ లలన గలంగెన్,
దలపోయ దీనియొడ లి మ్ముల నలవిధి చంద్రకాంతమునఁ జేసెఁ జూచి.

౪౬

సంచారిభావములు.

తే. స్థాయిభావంబునందు నిత్యత్వ ముడిగి
వ్యభిఁరించుచు నబ్ధిభంగాశివోలె
మోలిఁ బొడముచు నడఁగుచు నుంటఁజేసి
యెసఁగు సంచారిభావంబు లెఱుఁగవలయు.

౪౭

సీ. గ్లాని నిర్వేద శంకా మదాసూయలు నాలస్య దైన్య శ్ర మాహ్వయములు
స్మృతి మోహ చలతా చింతలును కుషాది సుస్త కి బోధ కాత్మకృత్యములును

నావేగ గర్వ హా షామసూ నిద్రలు మ త్యపస్తాగ కోస్తాదములును
త్రా సోగ్రతా జడతా వితక్కుంబులు నవహిష్ణ ధృతి మగణాభిధములు
తే. వ్యాధియును వ్రీడయును నన వరుసఁ గృతుల
సాగు ముప్పదిమూడు సంచారిభావ
చయము వాని నెఱుంగక జరుగ దండ్రు
రసవివేచనచాతుర్యరంజనంబు.

౪౮.

గ్లా ని.

క. మానస మెరియఁగ మేనికి నానాదౌర్బల్యకారణం బై యొంటిన్
మాననిపశ్చాత్తాపము గ్లాని యనఁగఁ బరఁగు సుకవికల్పనవిధులన్.
క. శ్రీకరుఁ డగువిశ్వేశ్వరు భీకర ధరణీవరాహ బిరుద భరాత్తున్
జేకొని మది ధరియించిన యీకోమలి క్లేశ ముడుప నింతులతరమే.

౪౯.

౫౦.

శంక.

క. ఇదియును నదియును నట్లయి యొదవెడునొకొ యనఁగఁ బొడము నూహా పోహా
స్పద మై చనుననుమానము మద్ది శంక యనంగ బుద్ధిమంతుల కెక్కున్.
క. స్తనితము శత్రుత్వనినదము విని ధాటీపటహ నాదవిభ్రాంతిమెయిన్
వెనుకకు ముందటిదెసకును జన శంకింపుదురు విశ్వజనపతిశత్రున్.

౫౧.

౫౨.

నిర్వేదము.

క. దుర్విఫలత నీష్యాదుల దుర్వారప్రతిభ గలిగి నోఁపమి మొదలై
పర్వదుచిత్తవ్యధచే నిర్వేదం బొదవు సోష్ఠనిశ్చ ససంబై
క. ఈమోములేల నోమఁగ? నీ నవశోగోపచాగ మేటికి? నెలఁతిన్
మానుప విశ్వేశ్వరుఁడే; నానాఁటికి మనుప గాఢనా గాయణుఁడే.

౫౩.

౫౪.

మదము.

క. మదిరాకృతిమోహము సం పదుదితహాషా ము గళాదిపాటవమును స
మృదమున సదయింపఁగ నా స్పదములు, దెలియంగవలయు భావజ్ఞు లిలన్.
క. కించి త్వంప దపి ద్యో దంచిత మదిరా మదావిలాత్తులనేర్పున్
మించు బెఱుగాచకొలుపుల, నించునె విశ్వేశ మేదినిశ్చయసంశంకన్?

౫౫.

౫౬.

అసూయ.

క. పగబలమదపద్యాసుం దగతలకు సహింపలేక తలు చగుదోషా
చరణము, గల్పించుటవే రరయ నసూయాభిధాన మై నెగ డొందన్.
క. ఈమహా విశ్వేశ్వరుచే శ్రీమహిమన్ గన్న కవిగర్వింపు అసూయన్
నేమిలు భావించుచు చింతామణి సురధేను కల్పతరువులనోడన్,

౫౭.

౫౮.

ఆలస్యము.

- క. పొందుగ నిజకృత్యంబుల మందోద్యోగంబు చేసి మనలుటయు కదా
యెందును నాలస్యం, బీ చందం బతిప్రీతి నెఱుంగ జనుఁ జతురులగున్. ౫౯.
- క. చాళుక్యవిశ్వవిభుతో నాలమునకుఁ గడఁగువిమతు లలసు లగుటయున్;
చాలఁగ వన్నెలు వెట్టక యాలస్యము చేసి రచిట నమరాంగనలున్. ౬౦.

దైన్యము.

- క. విపదాప్తి విత్తహరణ స్వపతినిరాకృతుల నుద్భవంబయ్యెను త
త్కృపణత్వము దైన్యం బగుఁ గృప కాస్పదమగుదుఁ జూడఁ గృతఘోషులచేన్ ౬౧.
- క. పరగండభైరవునియు ధ్వజధాటీపటుత యెట్టిదో రిపుభూర్భు
త్పరమాపురంధ్రిముఖముల సరి నొక్కట దైన్య మంఘ జను లాయంగన్. ౬౨.

శ్రమము.

- క. సురతక్లేశాయాసా తురనిగ్దమనాదికములఁ దోతెంచు శ్రమం;
బరసి తెలియంగవలయును దరళశ్వాసాది ఘర్జితనువిదళసలన్. ౬౩.
- క. అడవులకై యద్రులకై యడుగడుగున నలఁత వొడమ నడలుచుఁ జని గీ
పడఁతుకలు పతులు మనుగడ నడరఁగ గరవాలభైరవాగ్చలు సేయన్. ౬౪.

స్మృతి.

- క. అమరఁ బురాకృతసుఖదుఃఖములం దలపోసి పోసి కనుఁగొనుటకు నై
నమితోన్నమితాననముగ నెమకుట సంస్మృతి యనంగ నెలఁకొనుఁ చలఁపన్. ౬౫.
- ఉ. “ఈసురచాపదీప్తులకు నీడు సుమీ మన సాలగత్నః,
న్యాసము, లీతటిల్లతలయచ్చు గదా మన లాసికాతనూ
ల్లాసము, లీసుసూపలములం దెగడున్ మన మాక్తికావళి
భాసము,” లంచు విశ్వజనపాలవిరోధి దలంచుఁ గానలన్. ౬౬.

మోహము.

- క. భయదుఃఖావేశమహా మయచింతనవిధుల మెఱయ మలఁగొను మూర్ఖో
దయ మది మోహం బనఁ జను, నయుక్త మనివేకసరణి నగ్గుఁ దెలియంగన్. ౬౭.
- ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టులుకు, నానతిఁ జేసినసంచలించు, న
మ్ముద్దియ విశ్వనాథుపయి ముచ్చట చేసినయంతనుండి; యి
క్కద్ది నెఱింగి చందురునిఁ గానఁగ నీదు, పికంబు గూయ న
న్నిద్ధపుమ్రోత మాన్పుదురు, నెచ్చెలు లిచ్చ నెఱింగి నిచ్చులున్. ౬౮.

చపలత.

22041

స. ౩౨౨

క. రాగద్వేషాదులచే సాగెడు చంచలతపేరు చపలత, నిజనా
థాగోవిస్ఫురితవికా రాగతి నెఱుంగంగవలయు నంద్రు రసజ్ఞుల్.

౬౯.

ఉ. నెయ్యపుబోటి మున్ను చెవి నించినవాతఁ లెఱుంగ కున్న యీ
తొయ్యలి విశ్వభూవిభుని దూరమునం గని రాగసక్త యై
తియ్యపునవ్వు వాతెఱుఁ దెచ్చె, వడి న్నచమండలంబుపైఁ
బయ్యెద చక్కఁ జేర్చె, బొలపంబు నమర్చె గటాక్షవీక్షులఁ.

౭౦.

చింత.

క. తనరు ననిష్టాగమనం బున నగు తలపోతపేరు వో చింత యనఁ;
మనసున నెలకొనుదానిఁ గనునది సంతాప హేతుకధ్యానమునఁ.

౭౧.

చ. తిరముగ విశ్వభూవిభుఁడు దేర్చినఁ దేరక త్రోచి పిమ్మటఁ
దరుణి తదీశుతో వెన ముదంబునఁ జన్నమనంబుఁ ద్రిప్పఁగా
వెన వఱి చింతనొందు, పృథివీతల మూరక వ్రాయు, బోలెలఁ
బరువడిఁ జూచి సిగ్గుపడు, బాయనిధీరత దూరు బుద్ధిలోఁ.

౭౨.

విషాదము.

క. అబ్బె దగులాధ మని మది నుబ్బెడుచో నంతరాయ మొనఁగూడుటయుఁ
బ్రబ్బికొను వెఱగుపా టది నిబ్బగపుపిషాద మనఁగ నెగడుం జూడఁ.

౭౩.

క. 'ఇనుఁ డరంగ, దిమిగ మదె కను కని పర్వెడు, విశ్వనాథుకడ శ్రేగడ నె'
నని యొకమానిని దలఁపఁగ నునకగములు నిగుడ ధవళకరుఁ డుదయించెఁ.

౭౪.

సుప్తి.

క. లీనోద్రయ మై పిషయ ధ్యానంబునఁ గొఱలునంతరంగముఁగోన
న్దానఁబడు కలల కెల్ల నిదానం బగు సుప్తి, దానిఁ దగుఁ దెలియంగఁ.

౭౫.

క. సుత్యచరతః శ్వేత్వగ కృత్యము సంకల్పసుప్రకీర్ణము సగుసౌ
హిత్యమును మరగి సుప్తికి నిత్యత్యము గలుగఁ గోరు నెలఁతుక యపుడుఁ.

౭౬.

బోధము.

క. ఇంద్రియములు చిత్తమున క తంద్రత లో నగుటఁ జెప్పఁ దగు బోధముగ,
రుంద్రవికారబోధన సాంద్రవికారముల నెఱుంగఁ జనుఁ దజ్జ్ఞులగుఁ.

౭౭.

క. విశ్వేశ్వరుండు సాలిత విశ్వంధరుఁ డనును బుగ్గులు వేదప్రముఖ
నశ్వగవిద్యుదాయక శశ్వంబుబోధి న్నిఁ బుట్టిరి పులిక.

౭౮.

జౌత్సుక్యము.

క. గురుబంధు ప్రియ ధరణీ వర వని తాలోకనాది వాంఛలచేతన్

బరు వగు నౌత్సుక్యము, త త్వరత విలంబమునఁ గాన వచ్చున్ దెలియన్. ౭౯.

క. ధరణీవరాహలక్ష్మణుఁ డెరిలక్ష్మి వహింప వచ్చునప్పుడు నగరీ

తరుణులు తొడవులు వీడ్వడఁ బొరిఁదొడిగెడుకౌతుకంబు పొల్పుగఁ జూడన్. ౮౦.

ఆ వే గ ము.

క. అమితవిచిత్రతాలోచన సమయంబుల సంభ్రమించుసంభ్రమ మావే

గము నాఁబడు; ననుచిత నిర్దమనస్థలనాదికములఁ గనుఁగొనవలయున్. ౮౧.

క. సోబగారువిశ్వభూవరు ప్రబలజయశ్రీలఁ జూడఁ బఱతెంచు తఱిన్

గబరీకుచజఘనంబుల నిబిడత నసియాడఁ బురమునెలఁతలనడుముల్. ౮౨.

గర్వము.

క. రిపుతజ్జనవాచాటము విఫలాత్క్రోత్కషకధనవికటము గణలో

లుపమును నగుభుజదర్పము నిపుణులు గర్వం బనంగ నెగడుచునుండున్. ౮౩.

క. బాణకళాగర్వమునఁ గృ పాణాహంకారగరిమఁ బాటియె సమర

శ్రేణీవిహారణవికట ఖోణీశులు రాయగండ గోపాలునకున్. ౮౪.

హ ర్ష ము.

క. దయితాలోకన విభవో దయ కదన స్తుతులవలనఁ దగ నుదయించున్

బ్రయుతముదము హర్షం బం గయుతప్రస్వేదపులకకలితం బగుచున్. ౮౫.

క. కరవాలభైరవాంకుని కరవాలభుజంగి పోరఁ గడు హర్షించున్

బరువడిఁ బరభూపాలక సరసప్రాణానిలముల సరిఁ జఱిఁ గొనుచున్. ౮౬.

అమషణము.

క. అపరాధులపై మనమునఁ గుపితాత్తున కుద్భవింపుకోప మమషణం

బుపగతమత్సరపాప వ్యపదేశంబులను నెఱుఁగ నగుఁ జతురులకున్. ౮౭.

క. పరబలములఁ గనుఁగొని జము కరణిం గనుఁగొనల నగ్ని కణము లురులు నీ

వరగండై రవునిభటవరుల యమర్షంబు పొగడవశమే పోగన్! ౮౮.

ని ద్ర.

క. అలవున నలసత సురతా కులతన్ బ్రణయోపపన్న కోపాదులచే

నలవడు నిద్దుర, యది యి మ్ముల ముకుళితతనయనమాత్రమున నెఱుఁగఁబడున్. ౮౯.

చ. చెలువ చతుక్య విశ్వనృపుచే మరుతూపుల నెల్ల గల్చి యొ

పళల సుఖనిద్ర సేయుతఱి బోటులచూపుల కిం పొనర్చు న

య్యాలికముమీఁదఁ గ్రాలునలకాళియుఁ దిన్ననియూర్పుతావికిన్
జెలఁగెడుతేంట్లన్ జెలిమి సేయుచుఁ గొంగొకసేపు శయ్యపై.

౯౦.

మతి.

క. సహజార్థ తత్త్వసంశయ మహితవినిర్వహణశక్తి మతి యనఁ బరఁగున్

ముహురుద్భూతప్రతిభా విహరణమున నెఱుంగఁ దగు వివేకప్రాధిన్.

౯౧.

ఉ. పాయక కొల్చువారల సుపర్వులఁ జేయుట, వైరులం బలో

పాయసుదర్శనాంచలవిభగ్నులఁ జేయుట, నుర్వి రాజనా

రాయణుఁ డంట, నిశ్చయమ యంచు సుధింద్రులు విశ్వమేదినీ

నాయకు సత్ప్రభావకథనంబు మహిన్ బచరింతు రెప్పుడున్.

౯౨.

అపస్తారము.

క. భూతావేశక్లమమో హాతురవికృతులఁ దనర్చి యాత్మలయం దు

ద్భూత మగు నపస్తారము, చేతోగతి నెఱుంగవలయు చేష్టాదులచేన్.

౯౩

క. భేరీరావంబులు విచి వైరులు కరవాలభైరవభ్రాంతి నప

స్తారులగతిఁ బొగలుచుఁ దల చీర లెఱుంగరు భయోపచితి యెట్టిదయో !

౯౪.

ఉన్మాదము.

క. చిత్తప్రియవనితాహృతిఁ బిశ్చోద్రేకమునఁ గలుగుఁ బృథులోన్మాదం

బిత్తెఱఁ గెఱుంగుఁడు తుల్య యత్తాచేతన సచేతనాదలయందున్.

౯౫.

మ. హరిణశ్రేణిఁ దుగంగమప్రతతిగా నర్చించి మేఘంబులన్

గరులన్ జేసి ద్రునుంబులన్ భటులఁగా గల్పించి పోరాటసున్

నిరుగన్ జూతురు భ్రాంతు లై తఱుచు ధాత్రీపాలు రున్మాదకా

లంబుగ్ధన్ బరగండభైరవునితోఁ దత్త త్ప్రదేశంబులన్.

౯౬.

త్రాసము.

క. చిత్తమున నున్నయునికిని హత్తెడుభయకలన త్రాస మనఁ జనుఁ, గ్రూరో

ద్వృత్త నృప దర్శనాదినిమిత్తంబులఁ బుట్టు నెఱిఁగి మెలఁగఁగవలయున్.

౯౭.

క. ధగణీవరాహుభేరీ పరావ మాలించి వైరివీరులు పిక్వతా

శురు లై సాగరి గిరి సరి దరణ్యదుర్గస్థలముల కరుగుదు రోలిన్.

౯౮.

ఉగ్రత.

క. దండించుచోట నుండెడు చండతపే రుగ్రతాఖ్యఁ జనుఁ దెలియంగా

ఖండన తాడన తగ్గన తుండనములచేత నెఱుంగుదురు భావజ్ఞుల్.

౯౯.

క. మ్రొక్కుఁడు బిరుదము లుడిగియు మ్రక్కుం డఁగు నేయ కున్న మనుజుపతుల కా
యక్కిని మగుపిశ్వేశ్వరు దృక్కిలలఁ గమరిపోక ద్రిమ్మగ వశమే. ౧౦౦.

జడత.

క. జడత యది కడు ముదంబునఁ బడునిష్టానిష్టకర్మభంజనములచో
నడరెడుభయమోదాదులు దొడరెడు నెడఁ బనులవరుసఁ దోఁపింపనిదై. ౧౦౧.

క. ప్రణయమున రాజనారా యణుఁ డతిశౌర్యముగఁ జేయునాదరణ శుభ
క్షణత్ప్తి నఖిలనృపతులు ప్రణతిప్రణతులకుఁ జొరరు పగమోత్సుకు లై. ౧౦౨.

వితర్కము.

క. గుణగణవిగుణోత్కర్షణ గణన వితర్కంబు; దానిఁ గనుఁగొనఁ దగు నై
పుణమునఁ జతురులు తత్కారణకార్యవిభేదబుద్ధిరసికతచేతన్. ౧౦౩.

క. శ్రీవిశ్వవిభుఁడు చేసిన యావెరగుల కలుగవలయు నలిగినపిదపన్
భావింప నతఁడు ధీరుఁడు వావిరి ననుఁదేర్పఁ డతనువడిఁ బడవలయున్. ౧౦౪.

అ న హి త్థ.

క. కడు హన్మంబున మదిలో నడరెడుననురాగ మేుప్పు నణఁచెడువెరవ
ప్పడఁతికి నవహిత్థ యనం బడు నూత్న విచేష్టితములు పరికింపంగన్. ౧౦౫.

క. అవిరళముగ విశ్వమహీధవుగూములు పొగడువోటఁ దద్గతమతి యై
చెవిఁ బెట్టుచు నొకముద్దియ చపిచదువులు గఱపెఁ గీరశాబంబులకున్. ౧౦౬.

ధృతి.

క. ఎట్టిపదార్థము లబ్బిన నొట్టిడిన ట్లంట మోప నొల్లక మదిలో
గట్టి యగు దిట్టతన మది యిట్టలముగ ధృతి యనంగ నెందునుఁ బఱంగున్. ౧౦౭.

క. చాళుక్యవిశ్వవిభుచే శ్రీలన్ దనరారుబుధులు చేకొన గవనీ
పాలానీతపటీరదుకూలాగురుచంద్రగంధకోటుల నైనన్. ౧౦౮.

మ ర ణ ము.

క. గర శానల రో గాయుధ విరహోదులవలన నగు వివేకింపంగా
మరణము, నయననిమిలన విరళశ్వా సాంగవర్ణవిధిఁ దెలియ నగున్. ౧౦౯.

క. కరవాలభైరవుని యని నరి చావక చచ్చినట్ల యటు పడి యుండెన్
పారి నూర్పు లణఁచి తెప్పలు మగలింపక గాజువాటి మ్రాన్పడ భీతిన్. ౧౧౦.

వ్యాధి.

క. జ్వరమున నైనను విరహ జ్వరమున నైనను దనచున్ సంతాపము పి
స్ఫురితవ్యాధి యనంబడు; శరీరసాదాదివిధులఁ జను ధెలియంగన్. ౧౧౧.

క. కేలెరియు నొడలు దడివినఁ, గోలంబము లూర్పులేశిఖుల మండిపడున్,
చాళుక్యవిభునిఁ జూచిన బాలికపరితాప మెన్నఁ బని లే దింకన్.

౧౧౩.

ప్రీ డ.

క. మెయిచెలువులు పరికించుచు దయితునిఁ గట్టెదుగఁ జూచి తల వంచినము
ద్రియసాబగు ప్రీడ యెఱుంగుఁడు నయనచ్చదలీనదశన్వప్రసరములన్.

ఉ. వేడుకవిశ్వనాథవృధివీవరసుందరుఁ బిట్టు చూచి తో

డ్రోడన సిగ్గు డగ్గఱుడుఁ దొంగలిఁజెప్పలకప్పులలోనఁ జి

ట్టాడెడుచూడ్కు లొప్పెఁ గుసుమాయుధతూణముఖంబునందు నూ

టాడెడుపువ్వుదూపు లన నంగనకుం దరశంపుఁజాయలన్.

౧౧౪.

స్థాయిభావములు.

వే. ఆత్మసంభావితవిభావకానుభావ

సాత్త్విక వ్యభిచారి సంజ్ఞ లఁ దనర్చు

భావములచేత సువ్యక్తభంగు లైన

వాని రసికులు స్థాయిభావంబు లంద్రు.

౧౧౬.

క. గతి హాస శోక రోషము లతులొత్సాహంబు భయసమాఖ్య జుగుప్సా

కృతి విస్తయ శమములు నా సతతగస్థస్థాయిభావసంపద నొందున్.

౧౧౭.

రతి.

క. సంభోగావాప్తికృతా గంభీర్మహాసౌంధ్యపేరు గతి యనఁ బరఁగున్

సంభృతచేతఁగఱుకఁ జృంభణమున నెఱుంగఁ దగు గసికముఖ్యులగున్.

౧౧౮.

క. మంగళరూపపిలాసజి శాంగజుఁ డగువిశ్వనాథునంద మెలఁగు నీ

యంగనకోరిక సతతము శృంగారస్థానజాతచేష్టాంగక మై.

౧౧౯.

హాసము.

క. అతిపిక్వతదర్శనాభా పితచేష్టాగతులచేతఁ జేపడుహాస

ప్రతిపాదన; మెఱుంగం దగుఁ జతురులు చేతోపకారసగసతచేతన్.

౧౨౦.

క. చాళుక్యవిభునిఁ దలఁచిన హేలలు నీనుదుటిచేత నెఱిగితి మనుడున్

లీలాహాసమునను నా వాలము గావించె నింతి వదనోదరమున్.

౧౨౧.

శోకము.

క. శోకం బనఁగను మదిలో నాకస్తికవిపదవాప్తి నడరెడుదుఃఖ

వ్యాకులత, దాని నెఱుంగుఁడు చేకొని గసభేదసిద్ధి చేరుటకొఱుకున్.

౧౨౨.

క. ఈకోలధ్వజా ననిపెను బోకులచే నట్టుఁ గడుపుఁ బొలిసినయరినా
రీకులము నెరయ శోకం బాకారము దాల్చినట్ల యంగంబులతోఁ.

౧౦౩.

రోష ము.

క. పరకృతికాకారాదుల నరు దగుకలుషంబు రోష మనఁగాఁ బేర్చుట
పొరిఁబొరిఁ గనలుచునుండెడు పరుసున నెఱుంగంగవలయు భావజ్ఞు లకుఁ.

క. ఏపొరిలోన నైనను నేపారుచళుక్యవిభుని యెసకపురూపా
టోపము దీపించుఁ గడుట రూపింపఁగఁ గల్పసమయరుద్రాకృతి యై.

౧౦౪.

ఉత్సాహ ము.

క. మత్సరమర్దనమును ద్విజ గత్సంకీర్తితము నైనకడిమి నడరునా
సత్సాహసప్రయత్నం బుత్సాహం బనఁగఁ బరఁగు నురుతేజమునఁ.

౧౦౫.

క. శంకింపక సురవనితా శంకరు లగువిశ్వవిభునిసమదభటులకుఁ
బింకముగ మేను లుబ్ధినఁ గంకణములు విరిసె శౌర్యగరిమోత్పత్తిఁ.

౧౦౬.

భయ ము.

క. భయ మనఁగఁ బూరుషత్వ వ్యయకరణం బగుచు సంతంగమునందుఁ
క్షయమునకు వెఱచువెఱ పది నియతం బగుచుండుఁ బ్రాణినికంగంబులకుఁ.

క. కరవాలభ్రేరవునికర కరవాలప్రభలసౌబగు గలుగుటనె కదా
పరికింపఁగ నెచ్చటఁ బర ధరణీశతమోగుణంబు తలచూప నిలఁ.

౧౦౭.

జుగుప్స.

క. హేయాపాదకవస్తుని కాయశ్రవణావలోకకథనంబులచే
నాయత మగురోత సుమీ యేయెడలఁ జుగుప్స యనఁగ నింపులఁ జెందుఁ.

క. బిరుదములు వెట్టుకొని తుది బిరుదార్థము నిలుప లేనిబిరుసున్పులకుఁ
బరికించి రోయు ననిమొన నరు దగుపరగండభైరవాంకుఁడు నీలఁ.

౧౦౮.

విస్తయ ము.

క. శ్రవణాలోకాపూర్వ ప్రవరచమత్కార మైనబంధుగకృత్యం
బవని నగు విస్తయం బనఁ బ్రవీణు లెఱుంగంగవలయుఁ బ్రదుగప్రతిఁ.

క. అసముఁ డగుపిశ్వభూవిభు నసిధారాపీతజలము లరినారీదృ
గ్వీసరములఁ దొరుఁగుచున్నవి కసుగండక విస్తయంబు గాదె తలం పఁ.

శమ ము.

క. దూరీకృతసంసారవి కారము శమ మనఁగ నిగమసారం బై పెం
పారు నది గలిగెనేని విచారము గడు నొప్పు నెపుడు చతురుల కెల్లఁ.

క. చాతుర్వ్యవిశ్వవిభుఁడు మ హీలలనాపాలమున నెసక మెసఁగుచో
నోలి యతీంద్రులు మనముల నాలవపురుషార్థసరణి ననిచిరి మిగులన్.

౧౩౫.

మ. ఇది నానావిధభావబోధపద మిం దేరాజు రాజత్కళా

౧ సదనం బై విహరించు నాతఁడుగదా సంగీతసాహిత్యసం
పదత్రోవం జనఁ జాలుఁ, జాలిన భవాపాయంబుఁ దూలించు స
మృదలీలన్ గృతకృత్యుడై నెగడు సమ్యక్రాజతేజోనిధి.

౧౩౬.

ఉ. సోమకులాభిచంద్రుఁడు యశోధవశీకృ తదిగ్గజేంద్రుఁ డు
ర్వీమహిలాభిరాముఁడు నవీనభుజాబలరాముఁ డంగనా
రామవసంతుఁ డున్న మితరాజజయంతుఁడు వైరిఘోరసం
గ్రామధనంజయుండు రిపుకాననదావధనంజయుం డిలన్.

౧౩౭.

క. కంఠీగవశూరుఁడు శ్రీ కంఠపద స్త్రగణకగత కల్పఘఁ డసుహృ
త్కంఠగ్రహఖడ్గుఁడు వైకుంఠపరాక్రముఁడు కదఁకొవిడుఁ డెపుడున్.

౧౩౮.

మాలిని.

అతులపిభవశక్రం డిర్ధసంపన్న చక్రం
డతిసుగుణగరిష్ఠం డాత్మవిద్యావరిష్ఠం
డతనుతనువిలాసుం డంగనాశీవికాసుం
డితగన్ధపతిపూజ్యం డిర్ధరాజ్యండు నీతిన్.

౧౩౯.

గద్యము.

ఇతిశ్రీమదుమారమణ చరణా రిపిందవందన గోవిందామాత్యనందన
౧ విపిధబుధసిద్ధీయ పిన్న కోట పెద్దయ నామధేయవిరిచితం బైన కావ్యా
లంకారమాడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబున భావప్ర
పంచప్రకటనసముద్దేశ్యం బనఁ బ్రథమోల్లాసము.

క. శ్రీలుఁడు ప్రణతావనిపతి మాళిమణిద్యుతిసమేతమంజీరుఁడు తే
జ్జోలంకారుఁడు ధృతిసుర శైలుఁడు చాళుక్యవిశ్వజనపాలుఁ డిలఁ.

౧.

శా. శ్రీ నిండాఁగ లోకరక్షకొఱకై సిద్ధించుటంజేసి ల
క్షీనాథుం డగునయ్యుపేంద్రుఁ డటు లేఁగఁ గాన నీనూతన
క్షానాథుం డగు విశ్వనాథునకు శృంగారాధినాథత్వ మెం
తే నొప్పుం బ్రణుతింప నంచుఁ గవు లుత్పేక్షింతు రెల్లప్పుడుఁ.

౨.

క. కావున నుపేంద్రునకు ల క్షీవనితకు తనయుఁ డైనశ్రీపశ్వేశ
త్తావరునకుఁ బ్రియకరముగ భావితశృంగారరసముఁ బ్రణుతింతుఁ దగఁ.

౩.

క. ఉక్తవిభావాదులచే భక్తనవస్థాయీరూపభావంబులు ను
వ్యక్తములై నిజగుణసం సక్తములై రసము లన రసత్వము నొందుఁ.

౪.

తే. స్థాయిభావంబులకు ననుసారు లైన
తద్విభావాదులను రసత్వంబు గలుగుఁ
బరఁగ వెన్నకుఁ బాకసంప్రాప్తిజేసి
తగుఘృతత్వంబు గలుగుచందమున నెపుడు.

౫.

క. వినువారికిఁ గనువారికిఁ దనరువిభావానుభావ దర్శనచయముల్
ఘనరసపోషకములునాఁ జనుఁ గవితానాట్యములఁ బ్రసన్నాకృతు లై.

౬.

తే. ప్రోడలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొందు రసము,
ద్రష్టలకు నాట్యములయందుఁ దనరు రసము,
స్ఫుటవిభావానుభావసంఘటనచేత
సాత్త్వికవ్యభిచారిసంసక్తిచేత.

౭.

క. రస మారోప్యం బగుటఁ బొసఁగదు నాట్యములయందుఁ, బొల్పుగుఁ దత్త
త్ప్రసరస్పరణముచేతఁ వెస సామాజికులయందు వేడ్కఁకు నెల నై.

౮.

శృంగారరసము.

క. అతులానందాత్మిక యగు రతియె విభావాదిభావరంజనముల సం
వృత యై శృంగారరసా కృతిఁ జెందు మనోనురాగకీలితగతులన్.

క. ద్వివిధం బగు శృంగారం బవిరళసంబోగసంభవాత్కముచు నై
తవవిప్రలంభజము నన యువతిప్రియజనులవలన నుదితం బగుచున్.

సంభోగ శృంగారము.

క. అనులా పాలింగన దగ్ధన మంబన మోదన ప్రసాధన విధులన్
వనితలుఁ బతులున్ దమలోఁ జెనయుట సంభోగజనితశృంగార మగున్.

మ. లలితస్విన్న కపోల మాననము, హేలాలోల మాలోకనా
వలనం, బుల్లసదంగ ముత్పలకసంవాసంబు, వృత్తస్తన
స్థలి మాల్యావృత, రంజితాధరము లజ్జాహాసభావంబు, నె
చ్చెలి కీసాంపు నళుక్యవిశ్వభుఁ డిచ్చెన్ జూచితే నిచ్చులున్.

౧౨.

తే. పంచవిధభావకలితప్రపంచ మెల్లఁ
గలసి శృంగారరససోపకంబ యంద్రుఁ;
క్రమమునోడఁ బ్రయోగసంగతి యెఱింగి
కావ్యనాటకములఁ గుర్చుఁ గనుట యొప్పు.

౧౩.

తే. ఇందు శృంగారరసమును నెసఁగఁ జేయు
పివిధభావాదికక్రియాపింశతియును
నెఱుఁగఁబడు భావకుల మది కేగ్పడంగఁ
గపెరి లక్షణలక్ష్యప్రకాగములను.

౧౪.

క. అంగనలసు యూవనగుణ శృంగారరసోపపన్న చెష్టలు నానా
భంగులయి యొప్పు నిరువది, యింగితముగఁ దత్ప్రకార మెఱుఁగఁగ వలయున్.

౧౫.

క. ఆపింశతియో భావము హాసము హేలాభిధయును సనియడు మూఁడున్
భాపింప సంగజాతము, లాపిధ మెఱుఁగంగవలయు నయ్యయి గతులన్.

౧౬.

తే. అలరు సోభయుఁ గాంతి దీప్తులును మగుర
తయుఁ బ్రగల్భత్వమును సదోదాగతయును
ధీరతయు నాఁగఁ బెక్కినుతెఱఁగు లేడు
పగఁగు సకుల కయత్న సంభవము లగుచు.

౧౭.

తే. చలఁగు నీలా పిలాస విచ్చిత్తి పిక్కి
మాహర్ నందులు గిలకించితాభిధంబుఁ

గౌరలు మోట్టాయితంబులు గుట్టమితము

నెసఁగు బిబ్బోక లలిత విహృతులు వరుస.

౧౮.

క. పదియును వైస్సగములు; విదితము లన్నియునుగూడి వింశతి యయ్యెన్;

వదలక తల్లక్షుఁములఁ దదుదాహరణములు నెఱుఁగఁ దగుఁ దజ్జులకున్.

౧౯.

భావము.

క. అతినిర్వికారచేతో గతవృత్తివిశేష మరయఁగా సత్త్వము, త

త్ప్రతిపాద్యక్రియ భావము, సతతాలంకారకారి, చనుఁ దెలియంగన్.

౨౦.

ఉ. ఆళిజనోపభోగవచనార్థములం జెవిఁ బెట్టి, సిగ్గుతోఁ

గ్రాలెడువింతచూపు కడగన్నులయం దిడి, మున్నువోలె వై

మాశపుటాటకున్ జొరదు మారుఁడు గల్గుట లో నెఱింగి, యీ

బాల చళుక్యవిశ్వజనపాలునిఁ జూచుట నిక్కువంబ పో.

౨౧.

హావము.

క. భావము యించుక వదన వ్యావళితవికాస మైన హావము, శృంగా

రావిర్భావనివాసము; భూవల్లీమందచలనమున నెఱుఁగఁబడున్.

౨౨.

చ. అరవిరితమ్మిలో వెడలునమ్మధుపమ్ములఁ గ్రేణి సేయుచున్

గరము విలోచనాంతములఁ గ్రాలెడుచూడ్కుల దందడించున

మ్మరుఁ డెడకాఁడుగా నొకతె మక్కువఁ గన్గొనె సిగ్గు ముందఱన్

దిరుగఁ జళుక్యవిశ్వనృపతిన్ జెలిచాటుననుండి వేడుకన్.

౨౩.

హేల.

క. హావము సువ్యక్త విలా సావహ మగునేని హేల యనఁగాఁ బరఁగున్

భావింపఁగ శృంగారము దైవాఱుచు నారఁబారఁ దనరుటచేతన్.

౨౪.

శా. భూతారావళనంబు ఘక్త పులకాభోగంబు రాగంబునున్

జేతోజాతుఁడు తన్ను జోకుటఁ బ్రశంసింపన్ బ్రసన్నోదిత

ప్రీతిన్ జూచెఁ బరయోజనేత్ర కుతుకశ్రీపుష్పదృష్టిక్రియా

చాతుర్యంబులు చంద్రికన్ దెగడఁగాఁ జాళుక్యశ్వేత్వరూప్.

౨౫.

ఈమూఁడును అంగసముద్భవములు.

శోభ.

తే. రూప యశావన లావణ్య రూఢిసాబగు

ఘుందరుల కెల్ల రసికులు శోభ యంద్రా;

దనరు నమోన్యతుల్యగాత్రములయందుఁ

గడఁగి పెట్టని తొడవయి కానఁబడుచు.

౨౬.

ఉ. కోరి చతుక్యనాథుకడకున్ జనునింతికి రత్న కాంచనా

కారము లైనభూషణనికాయములం దడవంగ నేల; యీ

సూరెలఁ గ్రాలునంగములసోయగ మెంతకు లేదు చూడుఁడా

మారునిపూవుఁదూపులకు మాటటరూప మనంగ నొప్పెడున్.

౨౭.

కాంతి.

క. ఆశోభయ రంజనగుణ పేశలమై మిందుగలిగి బెరసిన విద్యా

కాశలులు కాంతి యంద్రు ప్రకాశప్రతిభా ప్తి నెఱుఁగఁగాఁ దగుబుద్ధిన్.

౨౮.

చ. కలపపుఁబూఁతలోన వెలిఁ గ్రమ్ముచుఁ బయ్యెదచీరమిఁద ను

జ్వల యగునంగకాంతి గరువంపునడం బొలుపారెఁ జూచితే

పొలఁతి కుపేంద్రపుత్త్రపరిభోగమతిన్ జనుచోట నెంతయున్

బలుచనివారిదంబు వెలిఁబర్చు శశిప్రభతోడ సాటియై.

౨౯.

దీప్తి.

క. శస్త్ర మగుకాంతికల్పిత పిస్తారము దీప్తి యనఁగ విలసిల్లు శరీ

గస్తుత గభ స్తివిభవ నిరస్తాలంకారకగణ యగు సతి కొప్పున్.

౩౦.

మ. బలవద్విశ్వనరేంద్రుఁడౌ మదిలో భావించి యుగ్రాచలా

చలితధ్వాంతగుహాంతరంబులఁ బ్రవేశం బొప్పఁ గావెంటు ర

స్థలితాంఘ్రిప్రసరంబులన్ బ్రయవధూశారీరభూరిప్రభా

వలసంబున్ కగదీపికావళులుగా వైరిక్షమావల్లభున్.

౩౧.

మాధుర్యము.

క. పొగ డొందనివస్తువుతోఁ దగిలియుఁ గడు హృద్య మగుటఁ దామాగుర్యం

బగు నప్రసిద్ధమండన లగనంబున నెఱుఁగఁ దగు విలాసకగం బై.

౩౨.

ఉ. లాలిఁగిసిందువాగముకుశంబుల పేరులు కన్గకీలితా

లోలఁగీషపుష్పములు లోధగజంబును మేనఁ జంది ను

శ్రీల దనగ్నఁ గ్రొవ్వెరులఁ జేసినకానుక యిచ్చి సొంపుతో

బొల చతుక్యవిశ్వజనపాలుని మ్రోల వెలింగి సిగ్గునన్.

౩౩.

ప్రాగల్భ్యము.

క. ప్రీదోదితభయమున్ దగ పడుట ప్రాగల్భ్య మనఁగ వెలఁదుల కొనరున్

ప్రోడఁగం బై పిగ్గా ప్రోడితగంధ్రోడిసముల ములఁ గడు నెడలన్.

౩౪.

మ. ఇల విశ్వేశ్వరచక్రవర్తిసభలో నీముగ్ధ భావింప ని
శ్చలలజ్జావతి యయ్యునుం దగునెడన్ సంగీతసాహిత్యవి
ద్యల పిదవన్నతి కెక్కినట్టిదిగదా తర్కింప నత్యాశ్రయ
స్థలదత్యాతతసిద్ధులన్ విధిక శాచాతుర్య మొప్పుం జూమి.

౩౫.

బౌదార్యము.

క. లలి సురతాయాసాదుల నలసియు విలసిల్లు కణక యౌదార్య మగున్
లలనకుం దగ మగుడనివే డ్కల నొసఁగున్ దయితకౌతుకప్రదచేష్టన్.

౩౬.

ఉ. కన్నులచెన్ను హల్లకవికాసమతోఁ బురణింప, ఓంక పున్
జన్నులమీఁది పెంజెమరు సాలమి నెన్న, మృదప్రచార ము
త్పన్న పుసాలముం దెలుప, భామసు లోఁ దమకం బొకింతయున్
సన్నము గాక విశ్వసరనాథునిపైఁ దగులంబ చూపెడున్.

౩౭.

ఈయాటునొకటియు అయత్న సంభవములు.

ధైర్యము.

క. రూపింపఁ జిత్తసంభృత చాపల్యముచేత పుష్పచాపాదులచే
నేపటక యుండుతాలిమి చూపట్టును ధైర్య మనఁగ సుస్థిరబుద్ధిన్.

౩౮.

మ. పతి విశ్వేశుఁడు నాకు; నవ్విభుఁడు చెప్పన్ సర్వలోకాశ్రయం;
డతఁ డేలాగు దలంచినన్ దలఁప నీ; ప్రాణంబు నిత్యంబె? మా
రుత మాకంద మనోజ మాధవ మహారోపంబు నైరింప సం
స్తుతి సామాన్యమె? మాన మాభరణ మై శోభిల్లదే యల్లెడన్?

౩౯.

లీల.

క. గతి వచ నాలోకన మి శ్రీతచేష్టులఁ బ్రియుని ననుకరించుటయ కదా
మతిఁ దలఁప లీల యనఁ జను సతతమనోరంజన ప్రసాదం బగుచున్.

౪౦.

ఉ. చేరి చతుర్యవల్లభునిచెప్పినయట్లన సేయు నుత్తమ
శ్రీరమణీసరస్వతులచేతలు చిత్రము; లన్న రేంద్రఁ డె
వ్వారికి నేపదార్థము లవారిగ ని మ్మను నట్ల యిత్తు; ర
న్నరులకున్ బ్రియానుకరణం బురుధర్మము కాదె యప్పుడన్.

౪౧.

విలాసము.

క. బిట్టు నిజప్రియు నంగన కట్టెదురన్ జూచి యంగకంబాలమీఁదిన్
బుట్టించినయ్యోయ్యారము చిట్టాడుట యది విలాసచిహ్నం గాఁబడె.

౪౨.

ఉ. పయ్యెదఁ జక్కఁ దీర్చుకరపల్లవముం, గడచూడ్కిఁగోస నిల
పయ్యెడుసిగ్గుఁ, గుంతలము లల్లన వీనులపాఠఁతఁ జేర్చున

త్రియ్యపుఁజెయ్యు, మస్తథునితేజపుబీజము లై తనర్పఁగాఁ,
దొయ్యలి చూచెఁ గోరికలు దొట్రిల విశ్వనరేంద్రచంద్రునిఁ.

౪౩.

విచ్చిత్తి.

క. సుగతాదులయెడ నల్పాభిరణం బై మోఱయుచున్నభావము తగ సుం
దరులకు విచ్చిత్తి యనం బరఁగు నిజప్రథమగనపభాసక మగుచుఁ.

౪౪.

ఉ. మంచివిభూషణావళులు మాని నవారుణశాటకంబునుం
గొంచెపుహారముఁ చెలువుఁ గోరి ధరించినయింతి కామినీ
పంచశరాంకు విశ్వజనపాలునిఁ జూచి తనర్చెఁ జూడ్కికిఁ
బంచస పల్లవప్రసవభాసిని యయ్యెడు తీగచాడ్చునఁ.

౪౫.

విభ్రమము.

క. కడఁ గౌశుకాతిశయమునఁ దొడవులుఁ బూతలును దప్పఁ దొడుగుటచే న
య్యడు సంభ్రమంబు క్రోధమ మడరుం బ్రియదగ్ధనాదులం దెల్లపుడుఁ.

౪౬.

మ. ఒక నైత్రంబునఁ గజ్జలంబు నిడి వేఱొక్కంట నర్పింప నొ
ల్లక యొక్కర్తు నియాగ నాపరిణయాలంకారపిశ్వుతూమా
పకునిం జూచె విఱవనప్రభలు విభ్రాజిల్ల నిద్దంబులై
వికచేందీవరపద్మనోరణగతిఁ విప్పారి యొప్పారుచుఁ.

౪౭.

కలకించితము.

క. లలనునిదేసఁ బ్రియ కబ్బెడఁ నలుకయు నెలనగవు గద్గదాలాపములుఁ
గలగునమ్ము ననియడునిపి కలకించిత మనఁగఁ బరఁగుఁ గేళిగతులఁ.

౪౮.

చ. అలుగు, విఱవ నాంతముల నశ్రువులం బరఁగించు, చిన్నిన
వృద్ధులు చిలికించి యె చనవుం దగవుం దళు కొత్త గద్గదో
త్తులు నిగిడించు, నిక్కమునగుం బలకించుఁ జెమర్చు, జూడుఁ డ
న్నెలతను విశ్వనాథు పయి నెక్కొనుకూరమిచంద మెట్టిదో!

౪౯.

మోహ్యములము.

క. పలికిం దన్నసెఁ దలఁ ప డ్భిత మని పని వనితమను పొంగుట మోహ్య
యితి మంద్రు భావసూచన గణులం దేయంగవలయుఁ గాముకు లెల్లఁ.

౫౦.

మ. ప్రమదం బొగఁ ఒళుకృష్ణపిశ్వుపిశుకుంధిద్దానధారాజు
గుముచేఁ పొంగుమ నంబగభరణగలగిత్కిర్తులం దాల్చుచుఁ
సుమనోహస్సురడు త్తమాంగగుమలం జూపట్లు భూదేవి ని
త్యము నాథుం డెట్టి గామి గుమన వలగా త్తద్విప్లవక్రియలఁ.

౫౧.

కుట్టమితము.

- క. పరిరంభణాధరక్షత పరిపీడాదులసుఖంబు పటుదుఃఖముగా
దుగపిల్లుట కుట్టమితం; బరయఁగ నుపచారవిధుల నగుఁ దెలియంగన్. గీ.
- మ. వనితా నేఁడు చళుక్యనాథుని మరున్ వారించుటన్ బీషగ
స్తనకుంభాధరబింబమధ్యమున నా సౌగంధిక శ్రేణిచే
జన నర్చించెడు నీకు నీసుభగతాసంధాత విశ్వేశ్వరుం
డనియో కాక యుపేంద్రపుత్తు 9 డనియో యా చందముం జెప్పుమా. గీ. 3.

బిబ్బకము.

- క. రాగమున నొండె, గర్వా భోగంబున నొండె, మొఱఁగిపోవుట నొండెన్,
వేగాదరణము పతిపై సాగమి బిబ్బక మనఁగఁ జను నంగనకున్. గీ.
- ఉ. బుద్ధిమహీరమా సతులపొత్తున నుండక సత్ప 9 తాపసం
బద్ధసఖిత్వ మొప్పుఁ జని భాసురకీర్తి నిగంతరంబులన్
వృద్ధగుణానురక్తుఁ డని విశ్వనృపాలు నుతించు నెప్పుడున్
శుద్ధపతివ్రతాత్మికల సోకునె యెందు సనాదరక్రియల్. గీ.

లలితము.

- క. వికసితవర్తనమున సే వకవర్తనమునను రచితవచనములయెడన్
సుకుమారాంగన్యాసము ప్రకటితముగ లలిత మండ్రు భావజ్ఞు లిలన్. గీ.
- చ. కనుఁగొన నొప్పుకంఠమునఁ గానముఁ, బాణులఁ మాంజులాగ్ధక
ల్పనమును, దృగ్విశేషమున భావములుం, జరణక్రమంబులన్
దనరు లయప్రపూర్ణ మగుతాళముఁ, గ్రాలఁగఁ బాత్ర యొగ్గు గం
జనముగ నాడె నింపు వెదచల్లుచు విశ్వనృపాలుసన్నిధిన్. గీ.

విహృతి.

- క. చెప్పఁ దగుమాట సిగ్గునఁ జెప్పక వెడ గప్పిపుచ్చుచేష్టాదులచే
నొప్పనది విహృతి, రసికుల కప్పుడు తగుఁ దెలియ నింగితాకారములన్. గీ.
- ఉ. డెందము విన్న నయ్యె, నొకడిల్లఁదనం బొడఁగూడె మోషునై,
ముందటిలాగు గాఁ దొడలు, ముచ్చటమాటల కాస చేసె, దీ
చందముఁ జెప్పు మన్న వెడసన్న పుసిగ్గున మ్రొగ్గుచూడ్కిచే
సుందరి చెప్పె విశ్వవిభుఁ జూచినకాముఁడు తన్ను సోకుటల్. గీ.

ఈపదియును నైసర్గికములు.

విప్రలంభశృంగారము.

క. లలితశ్రవణా లోకన కల హాసూయా ప్రవాసకలనల చేతన్

గలిగెడు దశావిశేషము చెలువారఁగ విప్రలంభశృంగార మగున్.

౬౦.

సీ. అదియుఁ జక్షుఃప్రీతి యన, నంతజిత్తసంగంబునా, మఱియు సంకల్ప మనఁగ,

నటఁ బ్రలాపంబు నా, నవల జాగర మన, నటుమీఁదఁ గార్మ్య సమాఖ్య మనఁగ,

వెండియు విషయవిద్వేషంబు నాఁ, ద్రపాసంత్యక్త మనఁగ, సంజ్వరి మనంగ,

నున్తాద మనఁగ, మూర్ఛాపగమం బన, మగణంబు నా, నిల్లు మానినులకు

తే. ననుగతద్వాదశావస్థ మై తనర్చు;

బదియ దశలండ్రు కొందఱు ప్రాఘజనులు;

పరఁగు లక్షణములు నుదా హరణములును

వరుసఁ జెప్పదుఁ దెలియంగ వలయు నిందు.

౬౧.

చక్షుఃప్రీతి.

క. చక్షుఃప్రీతి యనం జను నక్షణ విలాసగుణసమగ్రునిఁ బ్రీతిన్

నీక్షించుకునుక; మది మరు నిత్యుభయద్దండమునకు నె క్కెక్కించున్.

౬౨.

ఉ. ఉల్లముఁ జూపుచూపు, లన నొల్లనియుగ్గులు, విచ్చుసిగ్గులున్

బట్లుగఁ చేరుకోరకలుఁ, బెక్కులు నుక్కువచక్కడంబులున్,

మెల్ల నె జూలుపయ్యదయు, మిం చొలయం బులకించుమేను, రం

బిల్లుఁ గళుకృత్వశ్వస్పృశ శేభిరుఁ గన్గొనుపువ్వుఁబోణికిన్.

౬౩.

చిత్తసంగము.

క. చిత్తసంగం బన నా యత్తం బగుఁ బ్రతికృతి ప్రయత్నాదిసుఖో

త్వస్థికి నెల వగుచింతన, మత్తెఱుఁగు మసూపకీర్ణ మై విలసిల్లున్.

౬౪.

ఉ. మంసినిచూపులం దొరలి మంనుగ నిశ్వన్నస్థానుఁ డేపుతో

నానఁగ గాగుకొన్న మనమా మన మాదట నాదరింప మిం

పూస నువేంద్రపుష్పఁ డెఱ డున్న పదల బని కాదె యగ్గనన్

నూన పటికపరికములు నొం పలంఁగెడు సారెసారెనున్.

౬౫.

సంకల్పము.

చ. అకట తలంచి చొక్కదగ ద క్కలయిక్కల నున్న నున్నగా
లికి నెల వైనపువ్వుబొదలే పొద లే పులకింప నేల మి
న్నక యెలనాగ నాగరజనప్రియుఁ డయ్యెడువిశ్వనాథు శ
య్యకుఁ జనవచ్చు వచ్చుమరునమ్ములు వమ్ములు చేసె దంతటన్.

౬౭.

ప్రలాపము.

క. ఇంతికిఁ బ్రలాప మనఁగాఁ గాంతగుణాలాపక ధనకల్పన; యదియున్
సంతసము చేయు నుచితా గ్ధాంతరరచనావిశేషణాదులచేతన్.

౬౮.

ఉ. ఈగతిఁ జూతురే ! తగులరే తగులే తగులేమ లీధరన్ ?
రాగదుఁ డైనవిశ్వనృపురాకయ పో తగురాక నాకు, లో
లో గమిగొన్న చూపుఁదొగలున్ దొగ లై విలసిల్లు ; దానిచే
సాగెడు నన్న రేంద్రునకు సద్ద్విజరాజకళాధరత్వమున్.

౬౯.

జాగరము.

క. వల్లభుఁ డెట్లును నబ్బమి మొల్లం బగుచింతఁ గన్న మోడ్పక మదిలో
నల్లల నుడుచుచునుండెడు తల్లడ మది బాగరాభిధానం బయ్యెన్.

౭౦.

చ. నెలగలమేలురెలు చెలినిద్దురకుం బగ లయ్యెఁ, బెల్లువె
ల్లులఁ గొనువేడ్క లీనుపగలుం బగ లయ్యెను, దాన దీనికిం
గలువలు కన్ను లంటయును గైవడి విశ్వనృపాలచంద్రుని
పలరగఁ జూచుటం గువలయప్రియుఁ డంటయు నిక్క మిక్కడన్.

౭౧.

తనుకార్యము.

క. అంగనకు నెట్లు ప్రియుడెస సంగతి యరు దైనఁ గామసంతాపముచే
నంగములు డస్సిపోయిన భంగి తనుత్వంబు నాఁగఁ బగగున్ జూడన్.

౭౨.

చ. అటమట మేల ; యేలికొను మంగన ; నంగదభింగు లయ్యె న
క్కట కటకంబు లింతి ! కడకత్తెలు నీకడనాడి పాడిరే
విటతలివింటదూపడనువింటఁ దొరంగుట నీగుణంబు లిం
తటఁ జల మేది మేదినిఁ బొదల్పుము విశ్వనృపాలమస్తధా.

౭౩.

విషయద్వేషము.

ఉ. గీరనురాగ ముప్పతిలఁ గీరమణీ రమణీజయంతుపైఁ
గూరిమి గూరి మిక్కుటపుఁగోరిక తీరిక లెత్తఁ బల్కి తిం
పార నపారధీరగుణుఁ డారయ నాపతి విశ్వనాథుఁ డా
మారుఁడు మారుతంబు నెలమూరియుఁ గ్రించులు మించు లేటికిన్.

౨౫.

త్రపానాశము.

క. పొలఁతుక నిజదయితునికై కలమానధనంబు చాల గజిబిజి గాఁ డా
నిలువడియును గులగతియును దలఁపమియ త్రపావినాశదశ యనఁ బరఁగున్. ౨౬.

ఉ. క్రొన్న నగొన్న సిగ్గుదలగొన్న తలంపు నలంపకున్న నీ
నన్నుఁ బశుకృష్ణవిశ్వ నరరాథుఁడు మన్ననలం బొదల్చు నీ
పన్నొడఁగూడినం జిలుల పాటూడఁబాటటుగాక యెట్లు నే
వెన్నెల నిల్తు గెల్తు ననపిల్తు నదల్తుఁ బికాదిసేనలన్.

౨౭.

సంజ్వరము.

క. శీతకరమదనకృతమును శీతలకగణోపచారజృంభితమును నై
యేతెంచుతాపభగ మది నాతికి సంజ్వర మనంగ నలు వెడలించున్.

ఉ. వేచని విశ్వనాథు గుణపశ్రుతుఁ డోకొని వత్తు మంచు ము
న్నీ చలు లెల్ల నన్న పలు కెల్లగఁ జూచితి నో మి దేల నా
కీ చలిమందు లేమిటికి నీవల నావలఁ దావలంబు లై
శ్రోచి ముగంబుపైఁ దిరుగుతు మైద లూరడుఁగాక యింతటన్.

౨౮.

౨౯.

మోహము.

క. పిగహవశపికలచేత శ్చరినోన్తాదంబు మోహసంక్లం బగయన్,
సారిది నచేతనచేతన పరిచితి సరి యగుట నెఱుంగఁబడఁ గతురులకున్.

ఉ. ఆతుగపాటుతో నిలువుటద్దముదీప్తులు మాటుసేయునో
నాతరుణీలలామ మనయాసలు గన్గొని 'వట్టిబాలి యీ
గోతుల కేల కేలఁ గొని క్రొన్నెల వెన్నెల మూయు టొప్పునే
యీతటి' నన్నచిన్ని పలు కెన్నరు విశ్వనృపాలుసన్నిధిన్.

౩౦.

౩౧.

మూర్ఛ.

క. అనయము నెమ్మనమునఁ బాయనిసామలపేరు మూర్ఛ యనఁగాఁ బరఁగున్,
దినగళు నింబ్రాణుగొప్పవైకల్యము నెలుంగఁ దిగిఁ గుట్టొచ్చులకున్.

౩౨.

చ. మృదులత నెన్ని యన్న మును మెచ్చుడు విశ్వనరేంద్రశేఖరుం
డదె యొకతేటిజోటి నడయాడెడు నింతియ యింతిమోమునన్
వదలక నోమి నోమి యదనం గడగానఁగ లేమ లేమకై
మదిఁ బడదే కదే కరుణ మారుఁడు మారుఁడు కాఁడె యెప్పుడున్.

౮౩.

ద్వాదశదశ.

క. ద్వాదశదశయుం గలుగుఁ ద లోదరికిం బ్రయుఁడు బహువిధోపాయములన్
సాదరుఁడు గాక తక్కిన నాదశ యున్నట్లు చెప్పి రార్యులు కృతులన్.

చ. తెలిరులు తమ్ములుం గలువదండలు మాటికిఁ బాటి నేనె నా
వల వలరాజుతూపు లనవచ్చుట యెచ్చటఁ దోఁప దక్కునన్
జిలికిన చందనద్రవము చిక్కఁగ నిక్కడ కేఁగుదెంచితిన్
జలముల మేల మేల సతిచక్కటి విశ్వసృపాల యిత్తటిన్.

౮౪

చ. పాలతుక చూచురా యబలపోకులు తేకులు విచ్చి, చన్నుఁగ్రే
వలఁ బలుమాటు గప్పెడు, నవస్థిత మొప్పుఁగ దర్పణంబులోఁ
బొలుచులలాటరేఖ గని బొట్టిడి సోలెడుఁ, గ్రాలువాలుఁజూ
పుల మరుతూపులం దెగడఁ బూనెడు విశ్వసృపాలుప్రాపునన్.

౮౫.

ఇది విప్రలంభశృంగారద్వాదశకము.

క. ఇప్పుడు చెప్పిన వన్నియు నొప్పుగు శృంగారరససదుపకిరణము ల్లే
చెప్పఁబడుచుండుఁ బలుమల చొప్పున భావములు గపితఁ జొనుసఁగవలయున్.

న వ ర స ము లు.

క. క్రమమున శృంగారము హాస్యముఁ గరుణము రౌద్ర వీగ సంఖ్యంబులు ఘో
రము బీభత్సము నద్భుత సమాఖ్య శాంతములు ననఁగఁ జను నవగసముల్.

తే. అందు శృంగారరసవిశేషాంతరములు

వితతములు గాఁగ మున్నె భాషితము లయ్యె

నింక హాస్యాదిరసముల నెనిమిదింటి

వరుసఁ జెప్పుదుఁ తెలియంగవలయుఁ గవులు.

౮౬.

హాస్యము.

క. దృష్టవిభావాదులచేఁ బుష్టం బగుహాస మందముగ హాస్య మగున్

శిష్టాలంబన మరయ వి శిష్టవిదూషకజనాదిచేష్టిత మగుచున్.

ఉ. కల్పకుజంబులం దెగడుఁ, గామగవిం బ్రహసించు, వట్టిసం

కల్పపురాయి నవ్వు, శిబి కర్ణులచాగము నేవగించు, న

స్వల్పవదాన్యవిశ్వజనవల్లభుచే సిరి నొందుయత్తురా
టక్కుల్పవిదూషకప్రతతి గర్వితరాజసభాంతగంబులన్.

౯౦.

శే. రూపభాషితవికృతు లుద్దీపనములు
ముఖవికాసాదు లనుభావములు దలంప

౧ నశ్రువైవర్ణ్య విస్వరతాదికములు
సాత్త్వికంబులు నాఁగ హాస్యమున కమరు.

౯౧.

శే. అశ్రుసంపాత చపలతా హన్స జాదు
లడరు సంచారిభావంబు లనుసరించి;

హాస్యభేదములు

హాస్య మాటుప్రకారంబు లై తనర్పు;

తత్స్వరూపంబు లెఱిగింతుఁ దగు నెఱుంగ.

క. స్థితమును హాసితము నను నీ ద్వితయము నుత్తమము నాఁగ దీపించుఁ దగన్ ;
స్థితము వికాసకపోలము, మితదర్శితగదన మైన మెఱయు హాసిత మై.

క. వినాసితమును బ్రహాసితము న్నహి రెండును మధ్యమములు మదిఁ బరికింపన్ ;
విహాసితము మృదలనినదము, ప్రహాసితము శిరఃప్రకంపపరిమిత మగయన్.

క. అపహాసితము నతిహాసితము నెఱుఁడును నధమంబు లనఁగ నేపారు ; శిగ
శ్చపలము నశ్రుయుతంబును నపహాసితము, మేను గదల నతిహాసిత మగున్.

కరుణము.

క. శోకము విభావముఖభా వాకలనము చేఁగ గరుణ మను రస మయ్యెన్ ;

జేకూఠిన యతులితవిప దాతులితాలంబభావ మనఁగాఁ బరఁగున్.

మ. తనగం బుత్త్రకళత్రమిత్రమిళితార్థస్వాంతుఁ డై శాత్రవుం
డిని భిక్తిన్ బ్రణమిల్లినన్ బ్రకటరాజ్యశ్రీలు ప్రాపించుఁ బ
క్కని విశ్వేశ్వరచక్రవర్తికరుణం ; గాకున్న నవ్వైరి మా
శ్చునిచందంబునఁ బాండ్యభంగి ద్రవిడక్షోణీశుభావంబునన్
జను దీనుం డయి హీనుఁ డై కృపణుఁ డై సంతప్తుఁ డై లుప్తుఁ డై.

౯౨.

శే. అనిశకృతభేదపర్యటనాదికములు

వరుస నుద్దీపనవిభావపరికరములు ;

రూఢ పరిదేవన శ్వాస రోదనములు

౯౩.

పరఁగు ననుభావములు గాఁగఁ గరుణమునకు.

శే. స్తంభ వైస్వర్య బాష్పము ల్సాత్త్వికములు ;
మగణ స్తంభము దీనతో న్నాడములును

జాడ్యచింతాదులును నపస్తాగగతియుఁ

బలువిషాదంబు సంచారిభావదశలు.

౧౦౦.

రౌద్రము.

క. క్రోధమ రౌద్రరసం బగు సాధువిభావాదికముల సంపుష్టం బై;

ద్వైధం బగు మాత్సర్య విరోధంబులఁ; దెలియఁ దగు నిరూపణవిధులన్.

౧౦౧.

మాత్సర్యరౌద్రము.

మ. అని రోషించిన వీరభద్రుకరణి నాభిపించుఁ, బ్రాపించి చ

య్యన రుద్రోద్ధతిఁ జెందుఁ, జెంది వికటోగ్రాటోపమున్ జూపుఁ, జూ

పి నట త్య్రింబకులీలఁ బేర్చుఁ, బిదపన్ భీమాకృతిన్ జేకొనున్;

జనునే మార్కొన మత్సరాహితులకుం జాళుక్యవిశ్వేశ్వరున్.

౧౦౨.

విద్వేష రౌద్రము.

శా. దృక్కేలిం గరవాలభైరవుఁడు విద్వేషించి విద్వేషులన్

జెక్కున్, జక్కడుచున్, బలంబు నెఱపుం, జేండాడు, ఖండించు, ను

బ్బెక్కించుం, బడవైచు, నెంచు, బొడ మాయించున్, బిశాచావలిం

జొక్కించున్ భటఘాటకామిషకృతస్థలాలోపహాగంబులన్.

౧౦౩.

క. క్రమమున మాత్సర్యద్వేషము లాలంబన మనంగఁ జనుఁ, దద్యాపా

సముచితచేష్టాదికములు రమణీయోద్దీపనములు రౌద్రంబునకున్.

౧౦౪.

క. అనుభావంబులు వికృతన యనరాగాధరవికంప నాదులు; ఘర్త

స్వన గద్గద వైవర్ణ్య చలనములు సాత్త్వికము లంద్రు లక్షణవేషుల్.

౧౦౫.

క. ఆయత మద చాపల్యా సూయా గర్వములు హర్ష సులభోత్సాహ

స్థేయోభా వోగ్రతలును బాయక సంచారు లనెడుభావము లరయన్.

౧౦౬.

వీరము.

క. విహితవిభావాదులచేఁ బ్రహితోత్సాహంబ వీరరస మనఁ బరఁగున్,

బహువితరణకరుణాగణ మహిమంబులఁ ద్రివిధ మగుచు మలయుం గృతులన్.

౧౦౭.

దానవీరము.

క. అతివితరణశూరతచే నతులబహిఃప్రాణ మైనయర్థము నర్థ

ప్రతలికి నెుసఁగెడుసద్గుణ చతురత యిల దానవీరసజ్జం బడయున్.

౧౦౮.

శా. అల్పార్థిం బొడ చూచినంతటనె విశ్వాధీశ్వరుం డిచ్చు సం

కల్పార్థంబులకంఠె నర్థము నసంఖ్యాకంబుగా నున్నమ

త్కల్పానౌకహకామధేనువులకుం గల్పించు జల్పకవా
కస్వల్పఖ్యాతి నడంచి యల్పమని యాదార్యం బవార్యంబుగన్.
దయావీరము.

౧౦౯.

క. అసువిలయంబున నైనను బస గల్లు నుదారసారభాషాదుల సా
హస గచనయ కగుణాత్మక గసవీరం బనగఁ బరఁగు గసికోత్సవ మై.
చ. చతుగచతుక్యనాయకుని చారుతర తరవారిధార న
ద్భుతపద మొంద వల్లభుఁడు పోయెడుఁ దోడనె కూడఁ బోయెదన్,
సుతు లనిశ స్తనంధయులు సు మ్మని దాదికిఁ జెప్పి ప్రజ్వల
చ్చి తిశిఖియంకపీఠమును జెందె నరాతివధూటి పోరిలోన్.

౧౧౦.

౧౧౧.

యుద్ధవీరము.

క. పేరుకొని పోరిలోన న పారపరాక్రమము నుధయబలములు మోగడన్
దోరంబుగ పహరించు నుదారత రణవీర మనఁగఁ దనరుం గృతులన్.
మ. అరుదారం బగఁగండభైరవుఁడు వీరాకారుఁ డై జైరిభూ
వరుఁ దుండించి ఘృతాచికిం బ్రియుని గా వాలించు, పద్వేషము
ష్కరుఁ దూలించి తిలోత్తమాఃకునిఁగాఁ గల్పించు, నత్యంతమ
త్సరు గంభాగమణీయుఁ జేయు నసిచే సంగ్రామగంగంబునన్.

౧౧౨.

౧౧౩.

ఆ. దానవీరమునకుఁ దగుపాత్రమును, దయా
వీరమునకు దీనపూరుషుండు,
యుద్ధవీరమునకు బద్ధవేగంబు నా
లంబనములు భూతిలంబునందు.

౧౧౪.

క. దాన స్తవనంబులుఁ బలు దీనాలాపములు సమగద్భుత్తపటహని
స్వానంబులు నమనను సం స్థానూద్ధీపన పిభోవసంజ్ఞము లగయన్.

౧౧౫.

ఆ. పటుముఖప్రసాదబాష్పశస్త్రాదులు
వరుసఁ దదనుభౌవవర్గ మండ్రు;
సాత్త్వికములు సులకసంఘాత వేవర్ణ్య
ఘర్తబిందుపితటి క్రమముతోడ.

౧౧౬.

క. క్షీతి దానదయాగణ సం గతులగు సంగారికములు గర్వ సదైన్యా
కృతి హ్నంబులు వెలద లగు కిత్తయథోచితనియొగపిధి నెఱుగఁ దగున్.

౧౧౭.

భయానకము.

క. ఉక్తిపిధివాదులఁ బ్ర వ్యక్తం బగుభయమయగుభయానక మహిలో
క్రిక్తివ్యాఘ్రాదులు ని క్తిక్తాలలదనము లనఁ నియతము లయ్యున్.

౧౧౮

ఉ. వితతభయానకం బయినవిశ్వస్థపాలుపతాకవోలే మ

త్పతియు వరాహలాంఛనము దాల్చిన నున్నతి కెక్కి దండభా

సతయును సంబరాభరణసంపదయు స్థని యెల్లవైరులన్

మతి దెరలించు నంచు వెతమాయ లొనర్తురు భీరు లద్రులన్.

౧౧౯.

తే. వలయునుద్దీపనవిభావవర్గ మరయ

సత్త్వగజహయపటహానిస్వనము లండ్రు.

కలుగు ననుభావములు సాత్త్వికములు దలఁప

భయ విమోహాదిసంచారిభావచయము.

౧౨౦.

బీభత్సము.

క. వరుసవిభావాదులచేఁ బెరుఁగుజుగుప్సయ తలంప బీభత్స మగున్

బరువడి రెండగు హేయా చరణమున విరక్తివలనఁ జను నెఱుఁగంగన్.

౧౨౧.

జుగుప్సాబీభత్సము.

చ. జరపక విశ్వనాథునకు సత్యము దప్పినరాజు రాజ్యసం

హరణము నొంది దీనుఁ డయి యార్తి పెనంగొను మేనిపుండ్లనుం

బురు వగుర క్తపూరముల బ్రుంగి పయింబయి నంతకంతకున్

దొరఁచెడిపుర్వులం గెలికి తోడుచు వేడును రచ్చపట్టులన్.

౧౨౨.

వైరాగ్యబీభత్సము.

ఉ. ఎప్పుడుఁ గాఱుచొంగలకు నెత్తినచిప్పయుఁ బోని మోవియున్

జిప్పిలి రోతగాఁ గడుపుచీలినకప్పయుఁబోని యచ్చటున్

దప్పక సొమ్ముగాఁ దనర దప్పల మాటల కర్జమంచు నూ

రొప్పులు వల్కు శాత్రవుల నొల్లఁడు విశ్వనరేంద్రుఁ డూఁకొనన్.

౧౨౩.

తే. అతిజుగుప్సితములు నప్రియంబులును నా

లంబనములు, మదికి లాగు గాని

పూతిగంధవర్గములు తదుద్దీపనా

ఖ్యములు నాఁగ నెందు నతిశయిల్లు.

౧౨౪.

క. వదనాక్షి ఘ్రాణ రద చ్ఛద కూణన విధులపేరఁ జను ననుభావా

స్పదము లనంగాఁ, దదుచితసదమలపులకాదికములు సాత్త్వికములగున్.

౧౨౫.

తే. అందు సంచారిభావంబు లనఁగఁ బరఁగు

సముచితోద్యేగనిర్యేదశంకనములు

భయ పిషా దామయాహ్వయప్రభృతికములు
చతురు లెఱుంగంగఁ దగు నంద్రు గృతులయంద.

౧౨౬.

అద్భుతము.

క. జనితపిభావాదల చే ననుగతి మగు విస్తయంబ యద్భుత మనఁగా
జను, నాలంబన మశ్రుత వినుతచమత్కార మనఁగ విశ్రుత మయ్యెన్.

౧౨౭.

మ. శశికాంతంబులు సంతతాద్వితఁ గనుఁ జక్రాచలాగ్రంబునన్,
బ్రశమం బొందు నితాంతసంతమసముం బాతాళగేహంబునన్,
భృశసంఘల్లతఁ జేకొనుం గునుదినీబృందంబు మందాకినిన్,
పిశదం బైన చతుక్యభూపభయశోవృద్ధిప్రభావంబునన్.

౧౨౮.

తే. వరుస నుద్దీపనపిభావవగ్గ మంద్రు

మేదు రాశ్చర్యతరవర్ణ నాదికములు,
చతు రానన గండ విస్ఫారాణాదు

లడరు ననుభవములు నాఁగ నభిమతములు.

౧౨౯.

క. పులకస్వేద ప్రమదము లలవడు సాత్త్వికము లనఁగ, హర్షావేగా
దులు సంచారులు గాఁ జను, నలవడ యోజింపవలయు నయ్యెగుతులన్.

౧౩౦.

శాంతరసము.

క. శమము పిభావాదలచే నమగం బరిపుష్టమైన నది శాంత మగున్,
సమకొను నాలంబన మన నతులము శాశ్వతము నైనయజపద మరయన్.

౧౩౧.

శా. డంభ చారము లుజ్జగించి రిపుగాఢక్రీడ నిర్జించి లో

శుంభద్విద్యలఁ జేర్చి సద్గణములన్ శోభిల్లి శక్తిత్రయా

గంధం బొప్పఁగ రాజయోగవిదుఁ డై బ్రహ్మప్రబోధ స్థితిన్

శంభుశ్రీచరణార్చలంబ్రబలు విశ్వత్సవరుం డెప్పడున్.

౧౩౨.

క. వేదాంతచతుగసంభా షోదితకాతూహలంబు లుద్దీపనముల్

ధేదేతరసమదగ్ధన వాదము లనుభావములు శివప్రసరంబుల్.

౧౩౩.

క. రోమాంచస్తంభాదులు నేమపు సాత్త్వికము లంద్రు, నిర్వేదము వి

ద్యా మతి ధృత్యాదులు నభి రామవ్యభిచారిభావరచనం జెందున్.

౧౩౪.

సీ. శృంగార ముత్పలాంచితము శిష్టుఁడుగర్త, లెలుపుహాస్యము గణాధిపుఁడుకేఁడు,
కరుణ కాషాయంబు కాలుఁడు పతి, రాద్ర మవ్యక్తరక్తంబుహారుఁడు విభుఁడు,
వీరంబు గౌరంబు వృత్రారి పతి, భయా నకము ధూమ్రము మహాకాలుఁ డీశుఁ,
డశితంబు బీభత్స మధిపతి నంది, యద్భుతము హేమాభి మంబుజభవుండు

౧౩౫.

తే. భగ్త, శాంతంబు నిర్మలస్ఫటికనిభము

పరఁగునధిదైవతిము బగబ్రహ్మ మంద్రు;

* వివిధరసశాస్త్రవేదులై వెలయునట్టి

కవుల కివి యెల్ల నెఱుంగుట కర్హ మెపుడు.

౧౩౬.

ఆ. ప్రథమరసము సామభవము వీరంబు ఋగ్వేదసంభవంబు, వెలయురౌద్ర

రస మధర్వనిగమరచితంబు, బీభత్స మది యజుఃప్రసూత మండ్రు బధులు.

౧౩౭.

తే. ఆది శృంగారజాతంబు హాస్యరసము, రూఢరౌద్రోద్భవంబు కారుణ్యరసము,

పుట్టె వీరంబువలన నద్భుతసమాఖ్య, మడరు బీభత్సమునను భయానకంబు.

క. శాంతము సర్వోత్తరరుచి మంతం, బట్లగుట వైరమైత్రులు లే, వీ

చింతన మెఱుంగనికవి కవ గంతవ్యం బగునె రసవికాసప్రతిభల్.

౧౩౮.

తే. మున్ను శృంగారబీభత్సములకు నొంట ;

దరులు తమలోన వీరభయానకములు ;

సమవిరోధంబు రౌద్రాద్భుతముల కెపుడు ;

హాస్యకరుణంబులకుఁ బగ యనుదినంబు.

౧౩౯.

చ. తమతమవంగడంబులకుఁ దప్పనిభావకదంబకంబుచే

నమరు రసంబు ; లంగకము లన్నిటికంటెఁ బరిస్ఫూటాకృతికై

బ్రమద మొనర్చు నెద్ది యది ప్రత్యయ మంగి ; రసప్రవృద్ధికికై

గ్రమమున నితైఱుం గెఱుంగు కల్పన మొప్పు గవిత్వసిద్ధికికై.

౧౪౦.

క. సుఘటితపదార్థభావా లఘుతరరసవత్ప్రబంధలంపటుఁ బతి భూ

మఘవుఁ డని నుతి యొనర్తురు రఘురామునిఁబోలెఁ బరశురాముంబోలెకై.

౧౪౧.

ఉ. తోయజమిత్రతేజా గుణదోషవివేకనవీనభోజా వి

ద్యాయన కంటకారసికహర్త మహారథినీవిహర్త గో

పాయితబంధువర్గు బలభగ్న పరాచలదుర్గు నున్నమ

ద్రాయకటారిసాశువధురంధరు సత్ఫలవద్వసుంధరుకై.

౧౪౨.

క. నారీజనమారుఁ జమః వారీవినిపతిపవైరివారణ నానా

సూరిహితవితరణగుణుకై గౌరీపతిచరణకమలగంధానందుకై.

౧౪౩.

మాలిని. సకలనిగమవేదికై జారుసంగీతమోదికై

సకరుణదృఢచిత్తుకై సత్త్వసంజాతవృత్తుకై

నికటనిధిసమాజుకై నేతృసంపద్బిడౌజుకై

గుకవిజనవిదూరుకై గుంరితారాతివారుకై.

గద్యము — ఇది శ్రీమదుమారమణచరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధబుధ

విధేయ విన్నకోట పెద్దన నామధేయ రచితం బయిన కావ్యాలంకారచూడామణి

యను నలంకారశాస్త్రంబునందు రసప్రపంచప్రకటన సముద్దేశంబన్నది

ద్వితీయోల్లాసము.

తృ తీ యో గ్లా స ము.

క. శ్రీలోలాభీలాయత కోలధ్వజాః గుపితయువతికుసుమధ్వజాః జి
న్తూలస్థిత వృషభధ్వజాః దాలధ్వజా నుగ్రసమర తత్పరకేలికా.

౧.

శా. శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంసిద్ధాస్పదం బైన త
ద్రంగన్నా యకనాయికానిచయముం ద తద్గుణశ్రేణిచే
బొం గాగ నివ్వరింతు నేర్పడ సముద్భూతప్రబోధాత్తు లె
ల్లం గేడింపక యాదరింపుఁడు, దృఢోల్లాసంబు శోభిల్లెడుకా.

౨.

నాయకుఁడు.

నీ. శిష్టకులీనత శీలంబు శాస్త్రార్థ వేదిత ప్రజ్ఞావివేకబుద్ధి
యకావన ముత్సాహ మాత్తదృఢత్వంబు వినయంబు దక్షత వితరణంబు
శౌచంబు శౌర్యంబు జనతానురంగంబు సత్యంబు ధైర్యంబు సత్ప్రియోక్తి
మానంబు తేజంబు మాధుర్యవృత్తింబు వాగ్మితి బహుకలావాసనాపి
తే. స్మృతి కృతజ్ఞత దూషణ మేళనంబు
ధార్మికత్వంబు సౌభాగ్యదశ యనంగ
వెలయుగుణములు విశ్వేశవిభుఁడపోలె
దనిరుభూపతి నాయకత్వము వహించు.

నాయక భేదములు.

క. ధీరోదాత్తుండును మఱి ధీరోద్ధతసంజ్ఞుఁడందు ధీరలలితుఁడుకా
ధీరప్రశాంతుఁడును బెం పొరడు నాయకులు నలుగు రమృగతులకా.

౪.

ధీరోదాత్తుఁడు.

౧. ధీరుఁడు గంభీరుఁడు సత్కారణ్యుఁడు నస్వయంకృతస్తుతి నిరహం
కారుఁడు నగునాయకుఁడెది ధీరోదాత్తుండు నాఁగ ధృతిం బెంపొరుకా.

౫.

౨. మ్రోయనివార్ధి నెత్తురుల బ్రుంగనిరాముఁడు వంకవిల్లుగాఁ
జేయనిపైడికొండ తనుఁ జెప్ప మదింపనిపెద్ద యెట్టిచోఁ
బాయనినిక్కువంబులకుఁ బట్టు ధరిత్రుఁ జరుక్యవిశ్వభూ
నాయకుఁ ; డమ్మహాగుణసనాథు నుదాత్తత యొప్పు నెప్పుడుకా.

౬.

ధీరోద్ధతుఁడు.

క. అతికోపనుఁ డతిమత్సరుఁ డతిగర్వసమేతుఁ డత్యహంకారబలా

న్వితుఁ డాత్మశ్లాఘోదయ చతురుఁడు ధీరోద్ధతుఁడు చంచలుఁడు మతిఁ. 2.

మ. ధర సర్వంకపగర్వముం బిరుదమాత్సర్యప్రవిధ్వంసముఁ

బరభూపాలపలాయనప్రకటన ప్రాధంబుఁ గ్రోధోదయా

కరముం గ్రూరము నై చతుర్విధు నుగ్రవ్యగ్ర కేతుస్థితాం

బరభేలత్కరవాలభైరవసురూపం బొప్పుఁ బోరాటలఁ.

౫.

ధీరలలితుఁడు.

క. స్మరభీతుఁడు మానవతీ పరవశుఁడును భోగలోలుప్రతుఁడును సుం

దరుఁడును నయ్యెడునాయకుఁ డరయంగా ధీరలలితుఁ డన విలసిల్లుఁ.

౧.

చ. అరు దగురాజ్యతంత్రము నయప్రియుచేతికి నిచ్చి విశ్వ భూ

వరుఁ డభిలాంగసుందరియు వారణయానయు నిత్యదృఙ్మనో

హరయును నై తనర్చువిజయాంగనతోడిద లోక మై నిరం

తరము సుఖించుచుండు నవదర్పకుఁ డై సుభగత్వ మేర్పడఁ.

౧౦.

ధీరశాంతుఁడు.

క. సుభగుఁడు శుచియు వివేకియు నభిమానియు మృదువు స్వజాతులవంశ

ప్రభవుండును నగునాయకుఁ డభిమతముగ ధీరశాంతుఁ డనఁ బొగడొందుఁ.

౧౧.

ఉ. శ్రీయుతు లై యశేససమచేతను లై వివిధాగమాదివి

న్యాయతనంబు లై రసికు లై సుఖు లై తరుణీవిహగపు

ష్పయుధు లై చరింతురు ధరామరు లట్టుల కాదె రాజనా

రాయణదేవుచేఁ బడిన నచ్చెరువే యభిరామసంపదల్.

౧౨.

శృంగారనాయకులు.

క. ఈనలుపురు రసనవకసమానస్థానముల జననమహిమంబులకుఁ

మానుగ శృంగారరసాధీనులు మఱి నలుగు రండు తెలియఁగ వలయుఁ.

౧౩.

క. వనితావిహరణదశలం దనుకూలుఁడు, శతుఁడు దక్షిణాఖ్యుఁడు ధృష్టుం

డును నన నలుగురు నాయకు లనయము శృంగారమునకు నర్హులు చెప్పఁ.

౧౪.

అనుకూలుఁడు.

క. ఏకనధూరక్తుండై యేకొఱతయు లేక సమసమీహితగుతులఁ

గైకొనిమెలఁగెడునాతఁడ నాకులుఁ డనుకూలనాయకాఖ్యం బడయుఁ.

౧౫.

శా. సద్రాగాన్వితగా నొనర్చుఁ గరసంచారోపచారంబులకై
 ఛద్రశీపరిలిప్తఁ జేయు సుమనఃపర్యాప్తఁ గావించు యు
 క్తద్రవ్యప్రతిపత్తిచే వసుమతింగఁ జాలఁ బాలించు ని
 ర్ణదప్రీతిఁ జళుక్యనాథుఁడు ధరిత్రీకాంత నెల్లప్పుడుకై.

౧౬.

శరుఁడు.

క. ఒరు లెఱుఁగకుండ నప్రియ కరుఁడు శరుం డనఁగఁ బరఁగుఁ గడుఁ గపటక శా
 కరుఁడు నిజప్రియవనితా పరితాపప్రదుఁడు క్రియలఁ బరికింపంగకై.

౧౭.

ఉ. వల్లభ యైనకీర్తిసతివార్తల నిమ్ముల వించు విశ్వభూ
 వల్లభుఁ డర్థ మర్థులకు వావిరి నిచ్చుట కీరసంబు సం
 ధిల్లదు లచ్చి కేయెడలఁ దీయపుఁజూపులలోనఁ గెంపు రం
 జిల్లున కాక, ధీరలకుఁ జిత్తమునం దొకవెంత కల్లునే.

౧౮.

దక్షిణుఁడు.

క. నెక్కండ్రు ప్రియలయందుకై జక్కనిమొగమోట యొక్కచందంబున నిం
 నెక్కిన దక్షిణనాయకుఁ డక్కజ మెఱుఁగంగవలయు నది చతురులకుకై.

౧౯.

మ. అరు దెందైనఁ జళుక్యవిశ్వవిభు నెయ్యం బొక్కచందంబునం
 గర మొప్పారుచు నుండు సైంధవిపయిం గాంధారిపై నించు
 ఘూర్జరిపై మాళవిపై వరాళికపయికై సౌరాష్ట్రీపై గాడిపై
 సరి నీమాట లరాతిరాజతనయా శంకామలిం జేయుచుకై.

౨౦.

ధృష్టుఁడు.

క. స్వప్రాపరాధపిశునుఁడు దృష్టాన్యారచితరతుఁడు ధృష్టుం డగు; సం
 దప్రాధరాదిదగ్ధన పుష్టవధూకోపుఁ డభయభూతుం డెపుడుకై.

౨౧.

చ. ఒగసి చళుక్యభూపతికి నోడినవైరికిఁ గాననంబులోఁ
 గరిమదగంధము ల్లుటిలకంటకరేఖలు ఘర్తితాంగముకై
 సురత వికారలీలఁ దలచూపినఁ దత్సతి యల్కఁ జెందెఁ; ద
 ద్వరుఁడునుఁ దేట్టిగాఁ దెలిపె; వక్రత నమ్మద యన్ని చెప్పినకై.

౨౨.

శృంగారనాయక సహాయులు.

లోలి నలుపురు ; వీరి యయ్యచితగతులు
వలయుఁ దెలియంగఁ దద్గుణవర్తనముల.

౨౩.

తే. పీఠమర్దుండు దగుఁ గార్యపేశలుండు,
వాని కించుక తక్కువవాఁడు విటుఁడు,
తొడఁగి నవ్వించు నేని విదూషకుండు,
చేటుకుఁడు సంధికల్పనసిద్ధికరుఁడు.

౨౪.

నాయికలు.

శా. శృంగారప్రథమప్రభాసకము లై చెన్నారసోభాదులన్
బొంగారం బ్రకటిల్లు నాయికల యుద్భూతప్రకారంబులన్
రంగల్లక్షణలక్ష్యవృత్తిఁ గని లో రాగిల్లుటొప్పున్ ; మద
త్వంగన్నీరసవాదరోషములచేతం గల్గునే సౌఖ్యముల్.

౨౫.

క. నాయికలు స్వకీయయుఁ బర కీయయు సాధారణయును గీర్తిత లగుదుర్,
పాయక వారలవలన గుణాయత్తార్థములు గలుగు ; నవి యెఱుంగఁ దగున్.

౨౬.

స్త్రీయ.

క. సతియును శీలార్జవసంగతయుం గులవతియు నఖిలకల్యాణగుణా
న్వితయును లజ్జాశువు నగు నతివను రసేకులు స్వకీయ యందురు కృతులన్.

౨౭.

క. కులవతియును శీలార్జవ కలితయు పతియును నశేష కల్యాణగుణో
జ్జ్వలయును లజ్జాశువు నగు నలినీలకచన్ స్వకీయ యందురు కృతులన్.

౨౮.

చ. అలఘుచరిత్రలున్ శుభగుణాన్వితలున్ గురుబంధుమిత్రవ
త్సలలును దర్పహీనలును ధర్మవిధిజ్ఞులు రూపసంపదా
కలితలు నైనదారికలఁ గానిక లిత్తురు సంధివేశలన్
నలినహితేందువంశనరనాథులు విశ్వనరేంద్రభర్తకున్.

౨౯.

పరకీయ.

క. పరకీయ రెండుదెఱుఁగులు కరపరిణీతయును బేరుగలకన్యయు నాఁ
బరిణీత రాగరసములఁ బరికల్పిత గాదు సత్ప్రబంధములందున్.

౩౦.

ఆ. కన్య పరిణయాభికాంక్షచే రాగాంగ మగుట రసమునందు నగు నుతింపఁ
బిన్నయయ్యుఁ దనకుఁ బెండ్లి యామాట లా లించు నొలఁ గన్య లీలఁ బోలె.

౩౧.

ఉ. సాలకఫాలభాగలును నంకురిత స్తనబింబలున్ విక
ల్పాలసబాలలీలలును నల్పవివేకలు నైనవైరిభూ
పాలురముద్దుఁగన్నియల భాగ్యము నెన్నుదు రర్థి విశ్వభూ
పాలునిరాజ్యలక్ష్మీకి సపత్నిక లయ్యెద రించుఁ బ్రాశ్నికుల్.

౩౨.

సాధారణనాయిక.

క. సాధారణ యన గణిక క శాభారేయాత్మ కపటలంపట లీలా
మాధుర్యవిధాయిని దుర గాధమనోవృత్తి దానిగతిఁ వెలియంగఁ. 33.

చ. అనిఁ బరగండభైరవభుజాసివడిం బడి పుణ్యమూర్తు లై
వినుతగతిం జరించు బలువీరులఁగైకొని యేపు మీఱ ము
న్ననఁగి పెనంగి కూర్చునువిటావలులఁ దొలఁగించి రప్పఱో
వనితలు ; పైఁడిపెట్టి విలువం గలవే వెలయాండ్రకూరుముల్. 34.

స్త్రీయాభేదములు.

క. చతురస్వకీయగుణసంగతి ముగ్ధయు మధ్యయుం బ్రగల్భయు ననఁగా
రతిపతితంత్రంబులచేఁ బ్రతిపాదిత లైరి మూఁడుభంగుల వరుసఁ. 35.

ముగ్ధ.

క. జవ్వనములోన నడు గిడ, మవ్వపుమది సిగ్గుచేత మరునిఁ గెలిచి లో
నివ్వటిలఁ, గఱద లెఱుఁగని యవ్వెలఁదుక ముగ్ధయనఁ నభినుత యయ్యుఁ. 36.

స్త్రీ. ఆత్మ సేమంబున కఱ్ఱాడుచనుఁగవ యలఁతిపయ్యెదచాటు నాసపడఁగఁ
గన్నుఁగ్రేవలఁ గ్రాలఁగడఁగు వాలికచూడ్కి సాబగారుసిగ్గుతో సుడివడఁగఁ
బారిపారి బామలపైఁ బాలుపారునలకలు చేతికంఠాయతోఁ జెలిమిసేయఁ
నలకనైతోఁచు నెన్నడు మించునూఁగారు మాటున నొక్కింత మఱుఁగుపడఁగ

తే. సంగజూడు వేడ్కు లోనఁ జిట్టాడ నడరు

ముగ్ధ డెందంబుఁ గనుఁగొని ముదము నొసఁగుఁ

చతురలీలల విశ్వేశచక్రవర్తి

యూష్మశరదాగమంబుల నుచితగతుల.

32.

మధ్యనాయిక.

క. సంపూర్ణయావనోచిత సంపత్తియుఁ గామినియును సమలజ్జయుఁ బ్రే
రింపఁగ మోహోత్తరరతి లంపటయు న్నధ్య యనెడులలన దలంపఁ. 37.

చ. హ్రస్వోన్నతసమాయతాంగఁనూర్తిపై నిబిడలావణ్యంబు నిట్టత్రోవ
సేపధ్యశృంగారనియమితరచనపైఁ దారుణ్యసంపత్తి దళుకులాత్త
మిళితరాగాభోగమృదుగల్గపాళిపై సమ్మదోద్రేకంబు జాలువాఱ
లాలితలజ్జాపలాసంబుపై సాంద్ర కందర్ప దర్పంబు కందళింప.

తే. కొమరు మిగిలెడు మధ్యఁ గోర్కులకు నెల్ల
 నెల్లమై యొప్పు విశ్వేశవల్లభుండు
 భావజక్రీడఁ గవఁ గూడి పరిణమించు
 విమలహేమంతశిశిరకాలములయందు.

3౯.

ప్రగల్భ నాయిక.

క. అతిరూఢవయోభిమతయు నతికామావేశమతియు నంగజవిద్యా
 చతురయు నతిలీనమనోగతియును నగువనిత తగుఁ బ్రగల్భ యనంగఁ.
 సీ. పయ్యెదకొంగులోపలఁ బిక్కటిల్లెడు నెవ్వఁగుఁజన్నులనింపుసొంపు
 తళుకుతో లజ్జకుఁ దల మీటి క్రాలెడు నిడువాలుఁజూపుల నితగతియుఁ
 బ్రణయానులాపసంపత్తిలోఁ గొంకక మున్నాడి యేతెంచు మొక్కలంబు
 నొడికంపుఁజేతల యొఱ పెరింగినవిత వీడ్పాటుపనిగల వెడఁగుదనముఁ
 తే. గలిగి తమకించునెడలఁ బ్రగల్భఁ దగిలి
 వేడ్క విహరించుఁ జాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు
 చారువర్నావసంతర్తు సమయములను
 బాలితాఖిలరాజ్యవైభవ మెలర్ప.

౪౦.

౪౧.

ధీరాదినాయికాభేదములు.

క. ఆరయ ముద్దియ వెలిగా గారవమున మధ్యయును బ్రగల్భయు వరుసఁ
 ధీరయు ధీరాధీరయు ధీరేతరయును ననంగఁ ద్రివిధాఖ్య లిలఁ.

౪౨.

ధీ ర.

క. తెల్లపుటపరాధము గల వల్లభుఁ గని వినయామృదుల వక్రొక్తులచే
 నుల్లసము దోఁపఁ బలికెడు నల్లలనకుఁ బేరు ధీర యండ్రు రసజ్ఞుఁ.
 చ. లసితము లయినలేఁజెమరులఁ జెలువారెడిమేనితావియుఁ
 బొసఁగ విలోచనాంతములఁ బొంపిరివోయెడువితరాగముఁ
 వసుమతి గారవించుచు శ్రమంపడ కుండిన నేల కల్లు నిం
 పెసఁగఁగ నంచుఁబల్కెఁ దరళేక్షణ యోర్తు చళుక్యవల్లభుఁ.

౪౩.

౪౪.

ధీరాధీర.

క. నేరమి చేసినపతిఁ గన్నారం గని లోచనముల నశ్రువు లాలుకఁ
 దోరపువక్రొక్తులఁ దగ ధీరాధీరాఖ్య పలుకు ధృతికడ కొదవఁ.
 చ. చత్తురత విశ్వభూవిభుఁడు జాదులు మాళవి కిచ్చె, నిచ్చినఁ
 బ్రతిభ వహించి లాటి పిదపం దన కిచ్చినపాటలంబులం

౪౫.

బ్రతిపయిఁ బాటఁ జిల్కి నవబాష్పకణంబులు రాల గోషభా
షిత యగు చుండె; న శ్మైఱఁగు చిత్తమునం బరికించెనూ కదే.

౪౬.

అధీర.

క. అపరాధి యైనపతివై నుపచితగోషమున నశ్రు లాలుకఁగ నుద్య
ల్లపితము లుల్లసములుగా నెప మిడుచు నధీర వలుకు నెయ్యము కలిమిన్.

౪౭.

చ. ఒదవెడువేడ్కఁ దన్ను మునునూటడఁ బల్కి మొఱంగి నన్నచ
క్కదములు గోషబాష్పకణగద్గదభాషలచేతఁ జెప్పచున్
ముదిత చళుక్యవల్లభునిమ్రోలఁ దనర్చుట మాచి నెచ్చెలున్
మదనునిచేతకుం దయణిమానములేతకు నొచ్చి రిచ్చలన్.

౪౮.

ప్రగల్భధీర.

క. అలుక దలమాపకుండెడు పలుకులుఁ జేతలును నచ్చుపటుచుచు దయితున్
కలితాపరాధు మదిలో నలయించుఁ బ్రగల్భధీర యర్హక్రియలన్.

౪౯.

చ. వెలి నపరాంగనాఘ్నఁ డగువిశ్వనృపాలునిఁ బ్రీతి చూపుమా
పుల నలరింపదయ్యె మణిపుత్త్రికఁ జూచుట గారణంబు గాఁ,
జిలుకకు నత్తఱిం జదువు చెప్పకతంబునఁ బల్కదయ్యె, దొ
య్యలి యెదు రేగదయ్యెఁ గలహంసికి నెన్నడఁ జూపుచుండుటన్.

౫౦.

ప్రగల్భధీరాధీగ.

క. కినుకయుఁ దాలిమియును జెం దిన మాటల నాప్రగల్భధీరాధీరాం
గన యుల్లసములపెనఁగువ తనముఁ బ్రసాదంబుఁ జూపుతగవరి దలఁపన్.

౫౧.

మ. అలవా నాకుఁ జళుక్యనాథుచళుగవ్యాపారమున్ విన్న సం
తతమోదంబు జనించు, నంతటన ధూర్జక్రీడ లాలించినన్
బ్రతిపన్నం బగుఁ గోప, మప్పు డటు సోత్పాసోక్తికిం జొచ్చినన్
హితమంద స్థిత ముల్లు మోమునకు ము, న్ని కాకుకం బెట్టిదో!

౫౨.

ప్రగల్భధీర.

క. కూరిమిపతి తన కోపము వారించినఁ ద్రోచి పదప వచ్చి యతనిఁ దా
నూరార్చునది ప్రగల్భ ధీగ యనం బగఁగు గసికదృష్టికి నరయన్.

౫౩

శ. ఆపంచాయుధ, సెంపు నాహిమక రాహంకార మఁకోకిలా
టోపంబుం దరియింప లేక సతి నిండుంగూర్చి నో ఛైగ్యసీ

మాపర్యాప్తికి నెగ్గు గా మణిరణస్సంజీరపుంజీకృత
త్వాపవ్రాతకిరీటు మ్రొక్కి నిలిచెం జాళుక్యవిశ్వేశ్వరుఁ.

గ౪.

క. జ్యేష్ఠయు మధ్యాఖ్యయును గనిష్ఠయుననఁ గృతులఁ బరఁగు నెలఁతలకును నీ
నిష్ఠితగుణములు వరుసఁ బ్రతిష్ఠితములు సరసగతులఁ దెలియఁగవలయుఁ.

గ౫.

అష్టవిధనాయికలు.

తే. కలరు స్వాధీనపతికయు ఖండితయును
బ్రోషితప్రియయును విరహోత్కలికయు
నౌల నభిసారికయుఁ గలహంతరితయు
సంప్రవాసిని వాసకసజికయును.

గ౬.

క. ఈయెనిమిది శృంగార విధాయి దశాకలిత లైనతరుణుల తెఱఁగుల్
పాయక లక్షణలక్ష్యోపాయంబులఁ దెలియవలయుఁ బ్రాథమతిభఁ.

గ౭.

స్వాధీనభర్తృక.

క. మధురానువర్తి యగు తన యధిపతిచే నెప్పు డర్పితాభరణాదిఁ
బ్రధిత యగుచుండు కోమలి కథితస్వాధీనభర్తృకాసంజ్ఞ యిలఁ.

గ౮.

మ. ప్రతిపక్షప్రతిపాదితక్షతులు చూపఁ జెప్ప లే వెన్నఁడుఁ
బ్రతికాలస్వకృతోత్సవాభరణభద్రశ్రీవిమిశ్రక్రియా
చతురత్వం బలరారుచుండు నెపుడుఁ జాళుక్యవిశ్వేశ్వరుం
బతిగా నొచిన రత్నగర్భయనులాభం బొప్పఁ బో పృథ్వికిఁ.

గ౯.

ఖండిత.

క. రేయెల్ల నన్యసురత శ్రేయస్కుఁడు కృతమ నొజచిహ్నుఁడు నగున
న్నాయకుని వీడ నాడెడు నాయంగన ఖండితాఖ్య యగుఁ బరికింపఁ.

౧౦.

శా. చారుస్పర్శసమీరసూచితతనూసౌరభ్య మింపారఁ గా
శ్రీరీసంగమశంసి యైనఁ గని గాసిల్లెం బ్రకాశాంగజా
కారుండై విలసిల్లువిశ్వవిభుపైఁ గర్ణాటి గాశ్శీరితో
నారాజన్యఁ డెఱుంగు టచ్చెరువె దద్వ్యమోహభేదంబులఁ.

౧౧.

ప్రోషితభర్తృక.

క. పతి పరదేశాంతర పరి గతుఁడై క్రమ్మటక యచటఁ గడు మసలుటయుఁ

మతిఁ దుందుడుకుం జెందెడు సతిఁ బ్రోషితభర్తృక యనఁ జను నండుబుధుల్. ౧౨.

ఉ. శ్రీశుఁ జళుక్యవిశ్వధరణీశు భజింపఁ దలంచి చన్న యా

త్తేశుఁడు వచ్చునంతకు బురేందిరకుం బ్రభవించె దోడుతో

నాశలమాలుపాటు మలినాంబగభావము నంగవర్ణసం
క్షేపికాగమున్ నిరవలేపతయున్ సుమనోవిముక్తియున్.

౬౩.

విరహాత్కంఠిత.

క. వరుఁ డనురక్తుం డయ్యు నితగ మగు పని గలిగిరాక తడయుటయు విభా
వరియందు నడలుపొలఁతుక విరహోత్కంఠిత యనంగ విశ్రుతికెక్కున్.

౬౪.

చ. నవరసగీతవాద్యనటనంబు రుచించిన రాక తక్కునో,
వివిధకవిప్రబంధగసవీచులఁ దేలి తలంపఁడయ్యెనో,
గవ యగురాచకర్జములు గల్గెనొ కాక, చళుక్యమేదినీ
ధవుఁ డిటు లేటికిం దడయుఁ దారలు వెల్లఁదనంబు గూరెడున్.

౬౫.

అభిసారికి.

క. ముంగిటికి నడ సాగ న పొంగము తిమిగంటె దిశల నడఁపఁగఁ దమిశోఁ
జెంగక పతికడగుం జను నంగన యభిసారికాహ్వానంబుం బడయున్.

౬౬.

మ. క్రియ నుద్దామఘనాఘనాకలితముం గీలాలధారంశమున్
భయదోద్యచ్ఛత్రోటిఘోషణము నై భాస్వింఁ బోరాటణోఁ
బ్రియలీలాచపలావలోకములు శోభిల్లం బ్రసన్నాకృతిం
జయసీమంతిని వచ్చి మెచ్చి కలయుం జాళుక్యపిశ్వేశ్వరున్.

౬౭.

కలహంతరిత.

క. కలహంతరిత యనంగా వలననిపొలయల్కఁజేసి వల్లభుతోడం
బలుకక పిమ్మట మదిలో నలఁదురునెలఁతుకకు నామ మండ్రు గసజ్ఞున్.

౬౮.

చ. తొలితొలి నల్లె పశ్యభుతో మననెచ్చెలి; గిత్తయల్కఁగం
దెల్లియఁడ రాజు; దగ్గుగుండు తీపుల విల్లదె గుమ్మవెళ్లె; గ్రా
న్నెల వొడఁతంచ; నింకఁ గగణీయము సఖ్యము నేయునేర్పు తొ
య్యలి యలికేందు రేఖకును నశ్వభుపాదపగ్నాబలక్షికిన్.

౬౯.

ప్రిప్రలబ్ధ

క. పంచినగుడఁ జేనేగక వంచించిన దయికుతో వివాదము సంసా
నించి చెలితోడ ద్ముఖో దంచిత యగు ప్రిప్రలబ్ధ తత్పరబుద్ధిన్.

౭౦.

శా. చాళుక్యక్షీలినాథ నీ పనుపునన్ సౌగంధ్యి యేతంచ; నీ
వేలో గాలము సేసి రామికి మరుం డిష్టాసముం దాల్చె; నా
యాలాపంబులు నచ్చువేనియును, గమ్మా మాగు కన్నీటిచే
గాలం బంకిలభంగ న్నానవిలసత్సంశతసద్దసలిన్.

౭౧

వాసక సజ్జక.

క. భాసురుడై పతి నగరికి మాసరమున వచ్చు టెఱిగి మణిమండలవి
న్యాసాలంకృత యగు సతి వాసకసజ్జక యనంగ వల నై యొప్పుకొ.

2౨.

మ. పరిలేపస్ఫుటహేమకుంభకుచయుగ్ బ్రాలంబముక్తాఫలాం
బరవిభ్రాజితమూర్తియుగ్ వికచపుష్పస్వగ్నితానాంతర
స్ఫురితాకారయునై వెలుంగు పురి సంశోభిల్లె విశ్వావనీ
వరుఁ డేఱెంచె జయాప్తితో ననెడు నీవార్తా విశేవశ్రుతికొ.

23.

దూతికలు.

తే. వీరలకు దూతికలుఁ బ్రతివేళినియును
జెలియు దాసియు ధాత్రియు శిల్పినియును
లింగినియుఁ గారువును వీరు లేక యున్నఁ
దాన యైనను నగుఁ బ్రియతంత్రములకు.

2౪.

క. శ్రీయుతు లగునీనాయక నాయక లిరువాగు, భాజనంబులు శృంగా
రాయతజననమునకు నివి పో యెఱుంగం దగినయవి సుబుద్ధుల కెల్లకొ.

2౫.

నీ. రచితసహాయాంగరసపరివ్యక్తియుఁ బూజ్యాంగికరసానుపోషణంబు
గానివిభావాదికష్టకల్పనమును శత్రుభూతరసాదిసంకరమును
సద్వకాలాదిరసప్రరోహణమును రసభావనామోచ్చరణపదంబు
ననుచితక్రమశాసనాగ్రహసంచారి భావానుబంధన ప్రసరణంబు

తే. పొడముభావరసాభాసములు దలంప
వీనిఁ బరికించి తొలఁగించి విశ్రుతముగఁ
గబ్బమొనరించు సుకవిపుంగవులఁ గాని
యన్య మెచ్చఁడు రాజనారాయణుండు.

2౬.

మ. చతురశ్రోత్రసుఖాకరామృతపరివ్యందంబు నందంబునై
క్షీతిఁ గావ్యప్రసరంబు వొల్చు నిఖిలక్షేమంకరమ్మూర్తితోఁ.
బ్రతిభావంతులు మెచ్చ లక్షణము నొప్పం జెప్పదుం బూర్వక
ల్పిత కాస్తానుగతంబు సంగతముగాఁ బ్రీతిప్రదవ్యక్తిచేకొ.

2౭.

శా. దివ్యంబైనకృతిత్రయంబు వివిధోక్తిం బర్వశాస్త్రంబులుకొ
భవ్యం బైనపురాణవర్ణమును గుప్తంబైనవిద్యాప్రపం

చవ్యాపారము నేమిటం గలిగి యత్తయ్యంబు లై పేర్చుచు
త్కవ్యం బేరికి నింపుగా దెఱిగినం గల్పంతరస్థాయియై.

౨౮.

క. సమయజ్ఞుడు సమచిత్తుడు సమశబ్దార్థ ప్రయోగచతురుడు భావ
క్రమరసపోషణరచనా కమనీయప్రతిభుఁ డిల సుకపి యనఁ బరగున్.

౨౯.

సప్తవిధకవులు.

తే. వాచి కార్థులు శిల్పక రౌచికులును
భూషణార్థి యు మార్దవస్ఫురణకరుఁడు
సల వివేకియు ననఁగ సప్తాహ్వయములఁ
గవులు నెగడుదు రీహితకావ్యములను.

౩౦.

వాచికుఁడు.

క. ఛలవర్ణగుచ్ఛపిచ్ఛిల లలితపదాడంబరావలంబనకవితా
సులభపిగచనాచతురుం డలవడు వాచికుఁడు నా నుదగ్రప్రౌఢిన్.

౩౧.

ఆర్థుఁడు.

క. మితశబ్ద మయ్యు నర్థము సతతవ్యాఖ్యానలాలసత్తుమపిపుల
స్థితి నొప్పఁ గవిత నెప్పెడు నతఁ డార్థుం డనఁగ నెగడు నార్యులసభిలన్.

౩౨.

శిల్పకుఁడు.

క. మహితసుశబ్దార్థంబులు బహువిధయమకార్థబంధబంధురరచనా
నిహితవిచిత్రములై చన విహరించున్ శిల్పకుండు విశ్రుతకృతులన్.

౩౩.

రౌచికుఁడు.

క. ఒదవెడుకృతివైఁ గలసౌబ గదలక యందాఁక నిష్క మగు నందాఁకన్
మృదుమగురచన సుపితా గదుఁ డై సాగించునతఁడు రౌచికుఁ డెందన్.

౩౪.

భూషణార్థి.

క. తివుటవడి నొడువునప్పడు పిపిధాలంకారసగణి పిడువక చవి గా
నవహితుఁ డై కృతించెప్పెడు కవి యందును భూషణార్థి కడుఁ బొగడొందున్.

మార్దవానుగతుఁడు.

క. సరళము లగుశబ్దములను పిగళము లగునర్థములను వీనుల కింపం
దరళత లేక రసోఘము లరుదుగఁ గృతి చెప్పు మార్దవానుగుఁడెపుడున్.

౩౫.

వివేకి.

క. శ్రుతశాస్త్రాలంకార ప్రతిభుఁడు శబ్దాదిదోషపటుగుణఘటనా
చతురుఁడు వివేకి నాఁ బను నతఁడు మహాకవిశత్రుములందఁ డరంచున్.

౩౬.

క. ఛందోలంకారాదుల పొం దెఱిగిన నెద్దిలేక పొసంగదు కవితా

సుందరత శక్తి యది యా కందువఁ దగఁ నెఱుంగువాఁడె కవివరుఁ డెందుఁ. ౮౮.

తే. శక్తి వెలి యైన కావ్యోక్తి సాధనంబు

లెల్లఁ జీఁకటియింటిలో నిడినసరకు

లెన్ని ఋతువులు గల్గిన నెట్లు పూచు

మహి వసంతాగమము లేక మావిమోక.

౮౯.

చ. వినుతయశంబునం గలుగు విశ్రుతనాకనివాస; మయ్యశో

జననము శ్రవ్యకావ్యములసంగతి నొప్పగు; శ్రవ్యకావ్యముం

దనరుఁ గవిప్రభావమునఁ; దత్కవిసమ్మతి లేనిరాజు లే

పున విహరింప; రవ్విభులు పోయినజాడ లెఱుంగఁ బోలునే.

౯౦.

కావ్యభేదములు.

తే. అట్లు కవికృత మైన కావ్యత్రయంబు

గద్యపద్యవిమిశ్రసంపాద్య మండ్రు,

నగరముఖ్యాప్తదశవర్ణనములచేతఁ

బరఁగు నదియును భవ్యప్రబంధ మనఁగ.

౯౧.

అష్టాదశవర్ణనలు.

మ. పుర వారాశి మహీధర ర్తు శశభృత్పాద యోధ్యాన పు

ష్కరకేళీ మధుపాన మోహన వియోగ క్షేమయాన స్వయం

వర పుత్రోత్సవ మంత్ర దూత్య రణదోర్వైక్రాంతి సంకీర్తనా

కర మష్టాదశవర్ణనాన్వితము తత్కావ్యంబు భవ్యం బిలఁ.

౯౨.

నగరవర్ణనము.

క. దుర్గమ పరిఖా వరణ ని సగ్గబలానీక చతురచాతుర్వర్ణ్య

నగ్గళసంపద్యన జల వర్ణస్తుతి వలయు నగర వర్ణనమునకుఁ.

౯౩.

సీ. గంభీరపరిఖ నాగ స్త్రీల కశ్రాంతకేళీవిహారదీర్ఘక యనంగ

నుత్తాలసాల మన్యుల కుబ్జి దివిఁ బ్రాఁక జేసినదీర్ఘనిశ్శ్రేణి యనఁగ

చతురచాతుర్వర్ణ్య సంఘ మర్థులపాలిరాజితకల్పకారామ మనఁగఁ

భ్రాంతసుస్థిత యైన భవజూటవాహిని భుక్తిముక్తిప్రదస్ఫూర్తి యనఁగ

నే. నెప్పుడును నెప్పురాజమహేంద్రవరము

ధరణిఁ గల్పించె నేరాజు తనదుపేగ

నట్టి రాజమహేంద్రునియనుఁగమనుమ

డెసఁగుఁ జాళుక్యవిశ్వనరేశ్వరుండు.

౯౪.

సముద్రవర్ణనము.

క. సిరినెలవు, గురుసుధాప్తియు, నరుదాగంగ నజానితండ్రి యల్లుడు, రత్న
కరము దనపేరు, జలధికి సరిగలరే యగయ ననుచుఁ జను వర్ణింపన్.

౯౫.

మ. అతిగాంభీర్యము గోత్రగోపనము సత్త్వాటోపమాహాత్మ్యమున్

హితలక్ష్మీసదనత్వమున్ సతతవృద్ధీతప్రభావంబు ను

న్నతసర్వోత్తరజీవనోదయము నానావాహినీసౌఖ్యశా

లితయుం బేర్చుఁ జతుక్యనాథునకుఁబోలెన్ జూడ నంభోధికిన్.

౯౬.

పర్వతవర్ణనము.

క. అచలతయును నున్నతియును భుజగపిసూదోచితియును గనకాది ఖనీ

రుచితయును మొదలుగాఁగల ప్రమరతలు నుతింపవలయుఁ బర్వతమునకున్.

౯౭.

మ. చెలువారున్ నవగత్నపాదకటకశ్రీచేత, గంధర్వమం

గళనాదంబులతోడ నొప్పుగు, నభంగస్థైర్యవృత్తిన్ మహా

బలు నైనం బ్రహసిండు, భూధిగణశోభిం గాల్చి మిన్నుండుచున్

గులకైలంబులపెంపు విశ్వవిభుతోఁ గూర్చుం దగుం ధీగతన్.

౯౮.

నసగతవర్ణనము.

క. అంకురపల్లవపత్త్రస మాంకితముశుశప్రసూనహరిఫలములన్

బొంకము లగువనములు నిశ్చంకముగ నుతింపఁబడు వసంతమునందున్.

౯౯.

మ. స్తరబాణంబులు వాడు లయ్య, గుణపిస్సాగంబు ఘోరంబుగా

నెరసెం, గీరము లంగజాతబిరుదానీకంబు గీర్తించె, మిం

చెరిసాలాగ్నులు, పల్లవార్చులు దలిర్చున్, విశ్వనాథావనీ

వరుతో నల్లుట చెల్లు నే యనత యు వామాక్షి కీపట్టునన్.

౧౦౦.

గ్రీష్మవర్ణనము.

క. ధారాగృహముల నవసున సారాదల గంధసాగసగసపటిరో

శీరవ్యజనాదుల నిం పొగఁగ వర్ణింపఁ దగు నిదాఘాగమమున్.

౧౦౧.

మ. ధారామండిత సాలధంజికలచేతన్ జిత్రయఽన్రోద్గళ

త్సాగమోదశుషాగపూగములు విస్తాగంబు నై పర్వఁ గాం

తాగుంధేతులదీప్తితోడన చతుర్వ్యాధీశునైఁ బండ్రవం

శాంధ్యం దెని చంద్రుఁడగును నిం నై క్రాలుచందంబునన్

౧౦౨.

ప్రావృద్వర్ణనము.

క. తటిదటన మేఘపటలీ ఘటితాంబరశక్రచాపకరకావ్రాత

మృరధారాసారాదివి కటత నులింపంగవలయు ఘనకాలమునన్.

౧౦౩.

మ. చపలాలోకములుం బయోధరగరిష్ఠశ్రీయు నద్యోలస

ద్విపులానందము నంబరాభరణసద్వేపంబునుం గంకణ

స్థపుటారావము సొంపు మీఱఁ దగువర్ణావేశ విశ్వేశ్వరా

ధిపు సేవించుప్రగల్భకామినిగతిన్ దీపించు భావింపఁగన్.

౧౦౪.

శరద్వర్ణనము.

క. వెన్నెల సొంపును జుక్కల చెన్నును దెలుపారుదెసలచెలువంబులు వి

చ్చిన్నము లగుజలదంబుల సన్నుతి సేయంగవలయు శారదవేశన్.

౧౦౫.

శా. సోమశ్రీలకు వన్నె వెట్టును, ఘనస్తోమంబునం బర్వువా

శామాలిన్యము నొలఁ ద్రోచు, నవరాజద్రాజహంసావలిం

ప్రేమంబుం బచరించు మానసమునం బెం మై, శరద్విధిమం

బామోదప్రద యైనవిశ్వవిభు నుద్యత్కీర్తికిన్ సాటి గ్ను

౧౦౬.

హేమంత వర్ణనము.

క. బలవత్కాలీయక కం బశేఘనకాశేయపట్టపటమాంజిష్ఠం

బులఁ జనదు సీతు యువతుల వలిచన్నులఁ దక్క ననుచు వలయుం బొగడన్. ౧౦౭.

మ. తరుణీయావనగర్వజృంభిత కుచోదగోష్ఠగంధంబులన్

వరకాశ్మీరససాంకవాగురురసవ్యాసత్తులం బట్టికాం

బరమాంజిష్ఠపటాదులన్ హిమగతిం బ్రాపింప రీవిశ్వభూఁ

వరు మెచ్చించిన సత్కవీంద్రు లతులావాసంబులం దిమ్ములన్.

౧౦౮.

శిశిరవర్ణనము.

క. భృశవిచ్చిన్నం బగుది గ్దశకంబును గమలరుహవితానముఁ బ్రాతః

ప్రశిథిలరవికరమును గా శిశిరముఁ బొగడంగఁ దగు విశేషక్రియలన్.

౧౦౯.

చ. వెరవున నాత్మవంశ్యుఁ డగువిశ్వనరేశ్వరుమీఁదిప్రీతిఁ జం

దురుడుఁ తుషార సంహతుల దొడ్లుగఁ బంచిన వచ్చి యిచ్చటన్

బరిగొనఁ బోలు నందుఁ జెడి పాటినవైరులు భీతిఁ గానలోఁ

దిరముగ నిల్వనేరరా కదే యని చూతురు పందలాత్తులన్.

౧౧౦.

చంద్రోదయ వర్ణనము.

క. మండలశోభయుఁ డైరవ పండవిలాసంబు జలధిసంజృభణమున్

గొండొక వెన్నెలగ్రోలెడు నండజముల విధునిపొడుపునం దగఁ బొగడన్.

౧౧౧.

మ. అదే రౌద్రాకృతిఁ జూచెఁ జంద్రుఁడు, మయూఖాటోప మేపారె న
ల్లదే, మున్నాడెఁ జకోరసంఘ మదె న్యోతాన్నిపానసంక్రీడకై;
యదయుం డంగజుఁ డెట్లుగాఁ గలఁడో? నీయాలోక నేందీవరా
పదఁ దూలించెదు, చంద్రవంశజుని నొప్పం జూతు గమ్మా సఖీ.

౧౧౨.

సూర్యోదయ వర్ణ నము.

క. ఎచ్చటఁ జూచిన జగముల నచ్చటన వెలుంగు ననియు నజ హరి హర తా
సచ్చతురుఁ డనియుమఱియును నిచ్చకుఁ దగబొగడవలయు నినునుదయంబున్.

౧౧౩.

మ. కమలామోద మెలగ్న నేత్రసుఖదాకారంబు గంజిల్ల ను
త్తమవందారు శివంకరత్వ మెసఁగన్ ధర్మార్థకామక్రియా
దిమమూలం బన నొప్పమిత్తుఁ డుదయోత్సేకప్రభావంబుచే;
సముఁ డద్దేవున కిందువంశజుఁడు తచ్చంచద్వణశ్రేణులన్.

౧౧౪.

వనవిహార వర్ణ నము.

క. చారుతగచైత్రీసంప త్సూరితవిభవముల వేడ్క పొంగుడువడఁగా
నారీజనసహచరుఁ డై యారామవిహార మొప్పు నధిపతి చేయున్.

౧౧౫.

సీ. మానినీగంధూషమధువులఁ బూచిన పొగడను సొబగొప్పఁ బొగడి పొగడి
నారీపదాహతి ననిచినకంఠేలి పరువంబు నగ్గించి పలికి పలికి
లలనావలోకనంబులఁ బుష్పితం బగు తిలకంబునైఁ జూడ్కి త్రిప్పి త్రిప్పి
వనితోపగూహనంబునఁ బేర్చుసురపొన్న మేలిపుణ్యమునకు మెచ్చి మెచ్చి
తే. మన్తధారామములపొంత మలసి మలసి
శుకపికాలివిహారంబు చూచి చూచి
సతులుఁ దాను చరించు వసంతవేళ
ప్రమదవనమున విశ్వభూపాలవరుఁడు.

౧౧౬.

జలవిహార వర్ణ నము.

క. నీగజములుఁ జెంగలువలు న్నగరములు వీచికలును గరయంత్రపగ్గెనా
ధాగలు నావర్తంబులు వారివిహారంబులందు వర్ణ్యము లరయన్.

౧౧౭.

స. వశులును వీచికావశులు వారిరుహంబులు వక్త్రపంక్తులున్
చెలు వగునాభులున్ సుదులుఁ జేతులు గక్తసరోరుహంబులున్
జలదలకంబులున్ మధుపజాలము వీడ్వడఁ గలి సల్పి మిం
చులు గొనుచూడ్కులన్ సశులు నూతురు విశ్వస్వపాలమన్తగున్.

౧౧౮.

మద్యపానవర్ణనము.

క. సంబోధకరము మదనా లంబనము నశేషరసవిలసితము సంత
ర్భింబితవదనము నగు కా దంబరి నాపానమునకుఁ దగు నొడఁగూర్చున్. ౧౧౯.

మ. అలినాదంబులు దానమానములుగా నాలప్తి గావించుఁ దొ
య్యలి యో ర్తొక్కెతె పాడు విశ్వవిభు నేలాదిప్రబంధంబులన్;
దెలివిం గైకొని యోర్తు సాంగముగ నర్తించుం; గళాసించు ను
గ్గలి యో ర్తొక్కెతె వ్రాలు సోలములతోఁ గాదంబరీగోష్ఠిచేన్. ౧౨౦.

సురతవర్ణనము.

తే. తనరు నెనుబడినాల్గుబంధములయందు
నమరుఁ బ్రచ్ఛన్నమును బ్రకటము ననంగ
సురతములు రెండు; వానికి స్ఫురణసాంపు
వలయు వర్ణింప నిఖిలకావ్యములయందు. ౧౨౧.

సీ. పొలయల్కుఁ దలపులఁ బులకించుఁ, బులకించి బింకంపుఁగౌఁగిల్ల బిగి భజించు
మరుచిన్నె లున్నెడఁ బరికించు, బరికించి చొక్కుఁ, జెమర్చినయిక్క లరయుఁ,
దొలిమొక్కు చెలిచెవిఁ జలికించుఁ, జలికించి మురిపెంపుసిగ్గున మూరిఁబోవుఁ,
బంజరంబునచిల్కఁ బలికించుఁ, బలికించి నొడువు లాలము లైననోరు నొక్కు.

తే. సాబగుటడుగులలత్తుకచూచుఁ, జూచి
యరిగి శయనీయ మారయ నప్పళించు,
వెలఁది యొక్కర్తు చాళుక్యవిభునిచేత
భావజాతుని గెల్చినభావ మొప్ప. ౧౨౨.

విప్రలంభ వర్ణనము.

క. అచ్చపువెన్నెలచేఁ గడు వెచ్చుటలును మాన మెడలి వెడవిల్తునిచే
నొచ్చుటలును బ్రియుఁ డబ్బని ముచ్చటలును విప్రలంభమునఁ జెప్పఁదగున్. ౧౨౩.

ఉ. ఎల్లిద మయ్యెఁ దాల్చి, తగ నెల్ల వివేకము వింత యయ్యె, మి
న్నెల్లను జంద్రుఁ డయ్యె, మన మెల్ల మనోభవుతూపు లయ్యె, మే
నెల్లను సన్న మయ్యె, జెలు తెల్ల విరోధిను లైరి, విశ్వభూ
వల్లభుతోడియల్కగరువంపుఁజలంబునఁ బువ్వుఁబోడికిన్. ౧౨౪.

ప్రయాణవర్ణనము.

- క. గజరథహయసూచితమగు విజయస్తురనుబ్ధి నడచునిశ్చుతవివిధ
ధ్వజిని వినుతించు టెప్పడు భజనీయము సుకవి సత్ప్రబంధములందున్. ౧౨౧.
- మ. కరముద్యత్కరనాలభైరవపతాకాఫేలనంబై పరి
స్ఫురదుగ్రాయుధదీప్తిపూరితనభోభూభాగ మై సంచర
త్తురగోధూతరజోతిధూసరహరిత్కూలంబు నై యుద్ధతిం
బరిభాసిల్లుఁ జళుక్యనాథుని చమూధద్రప్రయాణం బిలన్. ౧౨౬.

వినాహవర్ణనము.

- క. ప్రచురస్వయంవరోచిత రచనలుఁ గన్యావరాభిరమ్యక్రియలున్
విచితశుభాత్మకవిధులును రుచిరవివాహంబులందు రూపింపఁ దగున్. ౧౨౭.
- ఉ. సంతతమంగళధ్వనులు చామర మాక్తికపుండరీకముల్
వింతవిభూతి గా గురుకవిస్తుతివేళ వరించెఁ బొంత సా
మంతుల నుజ్జగించి కడు మచ్చిక నెచ్చెలులైన నీతి వి
క్రాంతులు చూపఁ గోరి జయకన్యక వచ్చి చళుక్యవల్లభున్. ౧౨౮.

పుత్రోదయ వర్ణనము.

- క. మిత్రానందోదయము న మిత్రత్రసనంబు శుభనిమిత్తంబును స
త్పత్రకృతవితరణంబును బుత్రోదయమందుఁ దద్ద పొగడఁగవలయున్. ౧౨౯.
- ఉ. చిత్రము పోర విశ్వవిభుచే నసిపుత్రికఁ గన్న పుత్తులు
ద్యత్ప్రీదశాకృతిం బడసి యావనసంపదఁ జెంది మంగళా
మత్రము లై వెలుంగునెడ మంజులయుక్తిఁ దనర్చు దివ్యవా
దితరవంబు నింపొదవుఁదెచ్చెరలున్ సురపుష్పవృష్టియున్. ౧౩౦.

మంత్రవర్ణనము.

- క. అగవాక్షుము నస్తంభము నగుగూఢాభ్యంతరముల హస్త్యాగ్రమహా
నగశృంగంబుల మంత్రము దగు నొనరింపంగ ననుచుఁ దగు వర్ణింపన్. ౧౩౧.
- మ. అలుకం బోరికి నెఱ్ఱుమైఁ దరలుచోఁ బ్రారంభణోపాయమున్
బలసంపత్తియు దేశకాలగతులున్ భంగప్రతీకారమున్
ఫలసంసిద్ధియు నిర్ణయించు టనునీపంచాంగమంత్రక్రమం
బులు తర్కించుచళుక్యనాథు వెర వొప్పున్ బూజ్యరాజ్యక్రియన్. ౧౩౨.

దూత్యవర్ణనము.

క. ప్రతిభయుఁ బరమంత్రవిభే దితయునుఁ బతిరక్తియును దితిక్షయు నిర్తూ
ర్భతయును నవ్యసునీతియుఁ జతురతయును దూత్యమునను జను నుతియింపన్. ౧౩౩.

శా. ఉత్తేజం దగువిశ్వభూవిభుని దూత్యోదారసమ్యక్కుఁ
త్పత్తిన్ విశ్రుత మైనసంధి గనుభూపశ్రేణియుం దుర్గదా
యత్తస్వాంతత నిగ్రహించు నరనాథౌఘంబె వర్తించు న
త్యుత్తుంగా చలచిత్రకూటములయందుం జెంది యశ్రాంతమున్. ౧౩౪.

సమరవర్ణనము.

క. పటురథకరిహరిభటసం ఘటితవ్యూహాదికములు ఘనఫలకాసి
స్ఫుటరుచులు విజయకాగణ పటహాడంబరముఁ బొగడఁబడుఁ బోరాటన్. ౧౩౫.

మ. అమరాహీనరవంబు వీరసుభటాహంపూర్వికానాదమున్
విమలాస్త్రప్రతిఘాతనధ్వనులు నున్నిద్రంబు లై పర్వ న
గ్రిమవిశ్రాంతికి మెచ్చి నారదుఁడు నర్తింపన్ మహామోధనం
బమరుం జూడఁ జళుక్యవల్లభునిశూరాటోపముం జూపుచున్. ౧౩౬.

దోర్వీర్య వర్ణనము.

క. అరులఁ జనఁ దోలి యార్తుల నరుదారం గాచి హతులయడియాలములన్
బిరుదంబులఁ గైకొను నన్నరపతివిజయంబు కీర్తనముసేయఁ దగున్. ౧౩౭.

ఉ. ఆచతురాశ్వసంఘము రణాంగణసంభవ, మా సువర్ణపే
టీచయ మాజి శత్రువులు డించి తొలంగిన వస్తుసంభృతం,
బీచతురంతయానముల యింతులు రాజతనూజ, లంచు మెం
డై చని విశ్వనాథువిజయంబు నుతింతురు పౌరకామినుల్. ౧౩౮.

మ. ఇటు లష్టాదశవర్ణనాకలిత మై యేపారు కావ్యంబు నం
తటఁ బాటించి తదర్థసంఘటనముం దర్శించి భావోదయ
స్ఫుటభేదంబు లెఱింగి తద్రసగతుల్ శోధించి యచ్చంపు మె
చ్చుటకుం దావల మై చళుక్యపతి సంశోభిల్లు నెల్లప్పుడున్. ౧౩౯.

ఉ. రాజనరేంద్రవంశజుఁడు రాజపక్షీరసుధాసుధాకర

భ్రాజితక్షీర్తి రామరఘురామపరాక్రమసంప్రవర్తి యం

భోజహితప్రతాపుఁడు రిపుక్షేతిభృత్కులిశంబు సత్కృతా

భోజుఁడు దానధూత సురభూజుఁడు భూజనపోషణుం డిలన్.

౧౪౦.

క. సుందరుఁ డభినవవిభవ పు రందరుఁ డంద్రధేశ్వరాభిరాముఁడు రామా

కందర్పుఁ డమందయశ శ్చందనపరిలిప్తదిగ్గజవ్రజాఁ డెపుడున్.

౧౪౧.

మాలిని.

అనఘసుకృతధర్ముం డార్యసంస్తుత్యశర్ముం

డనలసదృశతేజుం డగ్ర్యచాతుర్యభోజుం

డనిశరిపుశరణ్యుం డంద్రభూపాగ్రగణ్యుం

డనుగతశివతంత్రుం డాప్తమంత్రుండు బుద్ధిన్.

౧౪౨.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదుమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన విబుధబుధవిధేయ

విన్నకోటపెద్దయనామధేయ విరచితం బయిన కావ్యాలంకారమాడామణి

యసునలంకారశాస్త్రంబునందు నాయక నాయికావివిధవిశేషలక్షణ

ప్రబంధలక్షణోదాహరణసముద్దేశం బన్నది

తృతీయోల్లాసము.

క. శ్రీవిశ్వేశ్వరకరుణా శ్రీవిలసిత నిష్కళంక చిత్తుఁడు కీర్తి
శ్రీ విశద చక్రవాళుఁడు శ్రీవిశ్వేశ్వర నరేంద్రశేఖరుఁ డొప్పుకొ.

క. ఇత్తెఱఁగున నష్టాదశ వృత్తం బగు కావ్య మొప్ప విరచింపఁ దగుకొ
మొత్త మగు నఖిలబలసం పత్తియుఁ గలవేళ సుకవి ప్రతిభ దలిర్పకొ.

క. కృతిముఖమున దేవ నమ స్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండెకొ
వితతాశీఃపద మొండెను బ్రతిపాదింపంగవలయు భద్రదాపేక్షకొ.

మ. కవిసంసిద్ధపదంబు భావరసవిఖ్యాతంబు లోకోచిత
వ్యవహారంబు నుదాత్తనాయకము శ్రవ్యంబుం జతుర్వర్గ సం
భవసద్దంబును నైనకావ్య మిల నాపద్ధోద్భవస్థాయి యై
కవిసంస్కూర్తియు దాతృకీర్తియుఁ దగం గల్పించు నెల్లప్పుడుకొ.

కావ్యభేదములు.

తే. అట్టికావ్యంబు త్రివిధ మై యతిశయిల్లు
నవనిఁ బద్యమయంబు గద్యాత్మకంబు;
పద్యమయ మొప్పు ఛందో నిబద్ధమగుచు
గద్యమయ మొప్పు వాక్యసంకలిత మగుచు.

క. ఆపద్యగద్యకృశములు రూపకములు నాటకములు రూఢము లగు నా
రూపమ చంపూకావ్యత ప్రాపించును, నాటకములు బహుళము లగయకొ.

తే. సర్గబంధంబు కావ్యంబు సంస్కృతమునఁ,
బ్రాకృతంబున నాశ్వాసభాసురంబు,
నాటకము లెల్ల నంకసనాథకములు,
గద్య ముచ్చాఽస్ లంబకాంకంబ యండ్రు.

క. ఇటువలెనె ముక్తకాది స్ఫుటతగణాటుప్రబంధములలక్షణమున్
పటుమణి నెఱుఁగుట సుయశో ఘటనంబుల కెల్లఁ గుదురు కవిన్యపతులకుకొ.

ము క్తకాదులు.

సీ. పరఁగు ము క్తక మేకపద్యంబు, పద్యద్వయంబు ద్వికము నాఁగ నలరు, మూఁడు పద్యముల్ త్రికము నా భాసిల్లుఁ, బంచపద్యంబులు పంచరత్నంబు లగయ, గజమాల పద్యాష్టకము, పద్యనవకంబు నవరత్నమాలిక, నలినమిత్ర మాలిక పండ్రెండు మధురపద్యము, లిందు కళ షోడశశ్లోక కలిత యైన, తే. సప్తవింశతి యైన నక్షత్రమాల,

తెలియ ముప్పది పద్యముల్ త్రింశదాఖ్య,
మవలఁ బంచాశదాహ్వానం బైదుపదులు,
శతక మన నొప్పు మఱి పద్యశతము గూడ.

౯.

క. అష్టో త్తరశతపద్యము అష్టో త్తరశతక మనఁగ నడరుఁ గవీంద్రుం
డిష్ట మగు సంఖ్యఁ జెప్పిన దుష్టము గా దదియుఁ గర్ణ తుష్టి న చేయున్.

౧౦.

ఉదాహరణ లక్షణము.

క. ధరఁ జాటుకృతులలోనం బరఁగు నుదాహరణ మనుప్రబంధము, తద్వి
స్తరలక్షణంబు బరువడిఁ బరికింపఁగఁ దగు నశేషభాషాకవులున్.

౧౧.

క. చతురశ్ర త్ర్య శ్రాది వి తతయత్తి తాళములు గలుగుదశముల నెల్లన్
గృతగుచ్ఛానుప్రాసం బతులితగతి నిలుపఁ దగు నుదాహరణలకున్.

౧౨.

క. సురభాషాదిప్రాకృత పరిభాషల నైన నితరభాషల నైనన్
విరచించుట యు క్త ముదా హరణ మిలాసురముఖాదు లగుపుణ్యులకున్.

౧౩.

విభక్తులకు మాటుపేరులు.

సీ. ప్రథమావిభ క్తి చొప్పడు వాణి నాఁగ, రెండవయది యుట నాఁగ నతిశయిల్లుఁ,
గీర్తి మూడవవిభ క్తికిఁ బేరు, నాలవ యది దేవలాభిని యంద్రు గృతులఁ,
బంచమి పాణి నాఁ బరఁగు, షష్ఠవిభ క్తి పాటిల్లు సుకవులు మోటి నాఁగ,
సప్తమి ఘోటికాసంజ్ఞిత, సంబుద్ధి సరసావళీనామ ; జగతి వీని

విభక్తుల దేవతలు.

తే. కయిన వేల్పులు వీరావలియును గీర్తి
మతి సుభగయును మఱి భోగమాలినియును
మహిఁ గళావతియును గాంతిమతియుఁ గమల
యును జయవతియు నాఁగను నొప్పు నెపుడు.

౧౪.

క. ఈవిదితాష్టవిభ క్త్యధి దేవత లాత్మీయనామధేయసమము గా
భావింపఁ దగినశుభములఁ గాకింతురు కర్మనాయకద్వయమునకున్.

౧౫.

క. మును శుభగణవర్ణతః బ ర్విసమాలిని యొండెఁ జండవృత్తమ యొండెం
దనరింపవలయుఁ బ్రథమకు ఘనకలికాస్తకతదర్శ కలికాయుక్తిఁ.

౧౬.

క. ఇం బడరఁగఁ బ్రథమాదుల సంబుద్ధ్యంతములనైన సరళవిభక్త్యా
లంబనపద్యంబుల బిరు దంబులు గలపౌరుషములు దగ నిడవలయున్.

౧౭.

తే. కళిక యేతాశమునఁ బరిఘటిత యయ్యె
నుత్కళికయును దానన యునుపవలయు,
నంత్య చాతుర్థికోత్కళికాఖ్య చూడఁ
బడి చతుర్థియుఁ బోలెఁ జూపట్టివలయు.

౧౮.

క. ఓజఃపదబహుళము వి భ్రాజితపటుగౌడరీతిబంధురమును ని
చ్చాజాతరసవిభావ వి రాజితమును గా నుదాహరణ దగుఁ జెప్పన్.

౧౯.

క. నాయక విభవమునకుఁ గవి నాయక చతురతకు భాజనం బగుపద్యం
బాయితము నేసి యిడఁ దగు నాయతిగాఁ దుదలయం దుదాహరణలకున్.

౨౦.

స ద్ద ల్లి.

క. సంబుద్ధి విడిచి మును గల సంబంధం బెడల కుండ స స్తవిభక్త్యా
డంబర మడరించిన నొడి కం బగు సద్దలి యనంగఁ గవులకుఁ జెప్పన్.

౨౧.

పద్దలి, విద్దలి.

తే. సరివిభ క్తుల సంబుద్ధిసహిత గాఁగఁ
జెప్ప నొప్పారుఁ బద్దలి సిద్ధ మగుచు,
ముక్తసంబుద్ధి విషమవిభ క్తికలిత
యైనకృతిపేరు విద్దలి యండ్రు బుధులు.

౨౨.

కల్యాణి, ఉత్సుల్లకము.

క. కేవలకలికాసంగతిఁ గావించినకృతికిఁ బేరు కల్యాణి యగున్
వావిరి నుత్సుల్లక మది యావల నుత్కళికతోన యదికిన యేనిన్.

౨౩.

తే. గ్రంథబాహుళ్య భీరుత్వకథన మిదియు,
ధర నుదాహరణాది భేదములు పెక్కు,
తెలియుఁ డొండెడ, మఱికొన్ని తేటపలుతుఁ
బటుపదార్థాప్తి జాటుప్రబంధములను.

౨౪.

బిరుదములు.

క. బిరు శబ్దంబు విరోధో త్కరము మహారాష్ట్రభాషఁ దత్ప్రదవిధులన్
బిరుదము లనఁ జను వానిన ధర బిరుదావళి యొనర్పఁ దగు నండ్రు బుధుల్.

౨౫.

చ. అతులకులక్రమాగతము లై భుజవిక్రమ సంభవంబు లై
ప్రతిపదసార్థకంబు లయి పార్థివకర్ణకతోరకంబు లై
వితరణశబ్దపూర్వపృథివీవర చిహ్నము లై తనర్చు ను
ద్యతబిరుదాళిచేత బిరుదార్థము చెప్పట యొప్పు నెప్పుడున్. ౨౬.

క. వినయ భుజవిక్రమక్రమ ఘనవితరణ రణవిహార కరుణాది కళా
జనన స్థలు లగుగుణములఁ బెను పొందఁగఁ జెప్పవలయు బిరుదావళికిన్. ౨౭.

క. సముచిత తాళదళమ్ములు సమధిక పటుగౌడరీతి సందర్భములున్
సుమనోభాషం బొలుపుగ నమరింపుఁడు కవులు ప్రాకృతాదుల నైనన్. ౨౮.

తే. పద్యదళ వాక్య తద్దళ పరిసమాప్తి
గదురుపట్లను నెడ నెడఁ గలుగవలయు
ధీర గంభీర జయ దేవదేవ యనెడు
లలితసంబుద్ధివచనంబు లొలయవలయు. ౨౯.

క. ఉచితవిభక్తికమును గుణ రుచి రాలంకార రస నిరూఢము నాశీ
ర్వచనంబును నగుపద్యము రచియింపఁగ వలయు మొదల రంజన మొప్పున్. ౩౦.

గుచ్ఛములు.

క. మెం డగు దళములు నాలుగ యొండెను పట్కంబ యొండె నుండఁగఁ దుదవై
నుండును గద్యము నెనిమిది యొండెం బదియాఱు నొండె నురుగుచ్ఛము లై. ౩౧.

క ఇడఁ దగు నూతనయతిసం గడి దళములు నాలు గైనఁ గడ నాటైనన్
బెడఁ గగువర్ణావృత్తులు వెడలింపఁగవలయు నంద్రు బిరుదావళికిన్. ౩౨.

క. బంధురముగ నిట్లతుల స్కంధచతుష్కంబుచేతఁ గవి విభుని యశో
గంధాధివాసితాళా సింధురముగ దీవనల విశేషింపఁ దగున్. ౩౩.

చక్రవాళము.

క. పద్యం బొక్కటి మొదలను గద్యాష్టక ముచితదీర్ఘగతిఁ గబ్బములన్
హృద్యదళాష్టక మిడిన సముద్యత మగుఁ జక్రవాళ మూహింపంగన్. ౩౪.

తే. వరుస నాదిమపద్యాంతవర్ణయుగళ
మంత్యవాక్యాదిమాక్షరయమళకముగ
నిడి చతుఃస్కంధములయందు నిట్లు చెప్ప
నచ్చుముగఁ జక్రవాళత్వ మబ్బుఁ గృతికి. ౩౫.

క. కవినామనాయకస్వస్తివచఃకవితాద్యపద్యశిఖరంబులఁ బ
ల్లవ మైనవర్ణయుగళం బవిరళముగ నాద్యమునకు నాద్యక్షరముల్, ౩౬.

గుచ్ఛ తతి.

క. తొలి తొలిపద్యమునఁ జతు ర్దశమును నట పల్లవద్వితయ మంతమునన్
గలఘనపద్యము నాలుగు దశముల నన్నింట గుచ్ఛతతి యన వలయున్. ౩౭.

క. కలయఁగ సంబుద్ధ్యంతగ ముల నునుపఁగవలయు నందముగ జయ జీవో
జ్వల దే వాదిపదంబులు నలి నిడుచతురుత్తరంబు నలుమా టైనన్. ౩౮.

చతుర్భద్రము.

క. ఇదియె చతుర్భద్రం బగు సదమలధర్తార్థకామసహితస్తుతులం
బొదివికొని సర్వరీతుల విదితం బగునేని శాస్త్రవిదులకు నెక్కున్. ౩౯.

రగడ

క. సరి యా పదితేకులచేఁ బరువడి నుత్సాహవృత్తపదయుగళముచే
నిరవుగ వడిప్రాసంబుల నరుదుగ రచియింప రగడ యగుఁ దగువృత్తిన్. ౪౦.

మంజరి.

క. శృంగారప్రాయముగా రంగద్వి దళిన పొసంగ రచియింపంగా
శృంగారమంజరీకృతి సంగత యగు సకలరాగ సంభృతరీతిన్. ౪౧.

దండకము.

క. ఛందోభవలక్షణగణ సందోహనిబద్ధ యగుచు శ్రవణానందా
మాందానుప్రాసంబుల నందం బగు దండకము మహాకవికృతులన్. ౪౨.

క. ఇవి యెల్లను నానావిధ కవికృతశాస్త్రములచేతఁ గల్పితములు, పె
క్కువిధంబులఁ జాటుకృతి ప్రవరంబులు పరఁగు నెఱుఁగఁబడు నొండెడలన్. ౪౩.

సీ. ఆపూర్ణలక్షణోదాహరణావలి యుల్లంబునకు నింపు నొసఁగదేని
బిరుదావళీముఖ్యపుధులప్రబంధౌఘములు దిగంతంబుల మ్రోయవేని
పటుచతుర్భద్రాదిభవ్యచాటూక్తులు నృపతులవీనులు నిండవేని
మధురార్థదండక మంజరీమంజుత బుగుల నింపుల మూరిఁ బుచ్చదేనిఁ

తే. గెరలి చని ముక్తకాదులు కీర్తిలతలఁ
జక్రవాళాద్రిమీఁదికిఁ జాఁపవేనిఁ
గడఁగి మెచ్చు నె యొకపాటిగంతచాటు
చాటుకృతులకు విశ్వేశచక్రవర్తి. ౪౪.

ప్రాధాన్యములు.

క. ఆగయ వస్తురసాలం కారప్రాధాన్యవృత్తిఁ గల్పంబులు పెం
పొరుఁదివిధార్థఘటనల ధీరులు పరికించి వానిఁ డెలియఁగవలయున్. ౪౫.

వస్తు ప్రాధాన్యములు.

క. వేడుక విశ్వేశుఁడు శివ చూడామణికులమునందు సుస్థిరుఁడగుటఁ
జూడఁ గనకాద్రికవకుం గూడక యవ్వెండికొండ కొండిక యయ్యెఁ.

౪౬.

రసప్రాధాన్యము.

ఈ వలిచన్నులు నగుమొగములు దెలిగన్నులు మేనిజిగులు తియ్యనిపలుకుల్
సలికపునడుములు మరుతూ పులఁ బ్రోచుఁ జళుక్యవిభునిపాలఁతుల కెపుడుఁ.

౪౭.

అలంకారప్రాధాన్యము.

క. తగ విశ్వేశ్వరుచే సిరి నెగడిన సత్కవులు దాననిపుణతఁ గర్ణుఁ
నగుదురు, కల్పమహీజముఁ దెగఁడుదు, రదలింతు రమరధేనువు నైనఁ.

౪౮.

స్ఫురణములు.

తే. తనర శబ్దస్ఫురణము నథఁస్ఫురణము
నుభయవిస్ఫురణము నన నుల్లసిల్లు;
నిత్యైఘంగులు మూఁడును నెఱుఁగవలయుఁ
జారుశబ్దాథఁ గౌరవశక్తివలన.

౪౯.

శబ్దస్ఫురణము.

క. కంగీరవకరిన భటా కుంతితకంతాగ వావకుంతితరణ సో
ల్లంరసములు సురవనితో త్కంతం గావించు విశ్వధరణిపుసేనల్.

౫౦.

అర్థస్ఫురణము.

చ. తన్మరెడుఖడ్గధార మును ద్రావినవారి విరోధభీరులొ
చనముల నుప్పతిల్లి కడుఁ జక్కనివాపిను లయ్యె, నైన న
య్యనువునఁ గ్రొత్తపెండ్లికొడు కై మది నుబ్బుచునుండు సాగరుం
డనిఁ గగవాలభైరవు మహత్త్వము చిత్రమ కాదె యెప్పుడుఁ.

౫౧.

ఉభయస్ఫురణము.

స్మగ్ధర.

• లాటీగూటీవరాటీలలితకు చతటీలగ్న పాటీరచర్చం
బాటించుం, జంద్రకాంతోపలములఁ గరఁచుఁ, బర్వి చక్రాద్రియం గా
ఘాఁగోద్యక్షైగవాసక్తములుగ నదులం గట్టు గంధానుబంధిఁ
జాఁబు శ్రీతోడ విశ్వేశ్వరుని సితయశశ్చంద్రికాసాగ మోలిఁ.

౫౨.

శయ్య.

క. మృదుతరమై యొం డొంటికిఁ బదమిత్రిత గలిగి నొడువుపలుకులలోనఁ
బొదలెడు నర్థం బెచ్చట నదలించి శయించు శయ్య యనఁగా నదివో.

౧౩.

చ. చతుర చళుక్య విశ్వవిభు చారుగుణంబు లరాతిరాజిరా
జితనయ హేతుభూతము, లశేషవిశేష విహార విక్రమో
చితరతు, లార్యచర్యలకు జీవిత, మంచితసంచితాగమా
తథమతి భారతీవదనదర్పణ, ముత్తమదర్పసంపదఁ.

౧౪.

పా క ము.

క. పాక మనంగా నధఁని రాకులగంభీరయుక్తి, యది యిరుదెఱఁ గై
లోకమునఁ బేర్చు ద్రాక్షా పాకంబును నారికేళపాకము ననఁగఁ.

౧౫.

ద్రాక్షాపాకము.

క. బహిరంతః స్ఫురితార్థో పహితరసప్రసర మగుచుఁ బద్యము సుఖసం
గ్రహపద మెచ్చట నదివో మహి ద్రాక్షాపాక మనఁగ మధుగం బెపుడుఁ.

౧౬.

శా. లీలా మన్తధ మంధరంబులుఁ గచాలీ లాలిత భూలతా
కూలశ్రీలుఁ గపోల ఫేల దుచి తాకూతానురాగంబులుఁ
సాలస్యంబులు నైనకాతుకపరీతాలోకజాలంబులఁ
బాలారత్నము కీలుకొల్పె ముద మొప్పఁ విశ్వభూపాలువై.

౧౭.

నారికేళపాకము.

క. అంతర్నాథాధఁసర స్వంతం బగువాక్యగౌరవంబు మనీషా
వంతులకు నెక్కుఁ గవితా భ్యంతరముల నారికేళపాక మనంగఁ.

౧౮.

శా. హృజ్జాతుండు నటుండు వోలె నదె విశ్వేశతూమాభర్తకుఁ
లజ్జాకాండపటంబుచాటున వధూ లావణ్య లాస్యంబులఁ
సజ్జాతంబులఁ జేసి చూపెడు లసత్సారాంగహారాళిచేఁ
బజ్జం గొందఱు కామినీమణులు కుప్యద్దర్ప లై చూడఁగఁ.

౧౯.

అ ర్థ వృ త్త లు.

ఆ. ముఖ్య లక్ష్య గౌణములును వ్యంగ్యంబు నా
నధఁవతఁనంబు లయ్యె నాల్గు;
వానివలనఁ గలుగు వాచ్యభేదంబుల
నరసి తెలియవలయు నంద్రు బుధులు.

౨౦.

ముఖ్యార్థము.

క. సువ్యక్తము సరళంబును నవ్యాజము నైన యథా మగు ముఖ్య మనన్,
శ్రవ్యముగ నదియు జాతి ద్రవ్య గుణ క్రియలచేతఁ దగు నాల్పనఁగన్.

౬౧.

లక్ష్యార్థము.

ఆ. ఊహనీయ లక్షణోపేత మగునథా
మరయ లక్ష్య మనఁగ నతిశయిల్లు,
గంగయం దనంగ గంగా తటంబునఁ
గలిమిఁ జెప్పఁజాలు కారణమున.

౬౨.

గౌణార్థము.

క. గుణ సాదృశ్యంబున ను ల్బణ మగునర్థంబు గౌణసఠితము, గడు భీ
షణహరి యాన్మపుఁ డనఁ ద ద్గుణ మగువిక్రమము దెలియఁ గోఁదుట చేతన్.

౬౩.

వ్యంగ్యార్థము.

ఆ. ముఖ్య లక్ష్య గౌణముల యథాములఁ ద్రోచి
ఘటగ మథా మెచట నింపు నొసఁగు
వ్యంగ్య మండ్రు, కైరవంబులు విరిసె నాఁ
గమలవైరిపాలుపు గానఁబడుట.

౬౪.

ధ్వ ని.

క. సాకాదికృతవ్యంగ్య వ్యాకీర్ణం బైన కావ్య మది యుత్తమ మే
చేకొనఁబడు మధురార్థ శ్రీకము ధ్వని య నెడు నెపముచేఁ జేలు నొందున్.

౬౫.

ఉ. ప్రీతిఁ జతుర్వ్యవల్లభుఁడు పృథ్వీ వహించి గుణాధ్యుఁ డైనచో
శాతమదాప్తదంతులు వశావశతన్ బగుయిం ద, శూలికిం
జేతుల భూషణస్ఫురణఁ జేకొనె, వాద్ధులు గోప్రిభు భు
వ్రాతము నిల్వ నయ్యు, గడు ప్రహ్వఁడె నిర్భగపాదపంజరమున్.

౬౬.

నై క్త్రాహినిముఖము.

సీ. విహితసంగయోగంబు నప్రసంగంబును సామధ్యమును సాపాద్యంబు
నర్థబోధ లిం గౌచిత్య చేస్తు పుష్కల వర్ణన ప్రకరణములు
దేశ కాల క్ర మాదికములు శ బ్ద విని శాసక భృషా బ్ధులములు
స్మృతి హేతుకములు నీ నై క్త్రాహిని వ్యవహారములు

తే. నలరు నన్నింట నర్థంబు నవగమింపఁ
దగు ననేకార్థయుతము లై తనరుశబ్ద
సంతతుల కర్థసంధానచతురు లెల్ల;
నింకఁ దద్వృత్తు లెఱిగింతు నెఱుఁగవలయు.

౬౭.

కావ్యవృత్తులు.

క. ధీరస్తుత కైశికీయును నారభటియు సాత్త్వతియును నట భారతియున్
జారుతరవృత్తు లివి శృం గారాదిరసంబులందుఁ గరణీయంబుల్.

౬౮.

కై శి కి.

తే. సకల సుకుమార మధురాధా సరళ రచిత

కైశికీవృత్తి; శృంగార కరుణ రసము
లధికసుకుమారములు, వాని నగు నొనర్పఁ
గైశికీవృత్తిచేతన కవుల కెల్ల.

౬౯.

మ. దశదిందీవరసుందరంబులును నంతఃకౌతుకాంకూరసం

వళితన్నహములున్ బ్రసన్నములు నై వర్తిల్లు నాలోకనం
బు లుపేంద్రాత్మజా నిందువంశజాఁ గళాపూర్ణాత్మకుం జూచుచోఁ
బొలిచెం బొత్తికి సానురాగరససంపూర్ణంబులై యత్తఱిన్.

౭౦.

ఆరభటి.

క. ఆరభటివృత్తి యనఁగ నారూఢాభ్యుద్ధతాధా, యత్యద్భుతము
ల్లా రౌద్రము బీభత్సము, నారభటివృత్తిఁ జెప్ప నగు నీరెండున్.

౭౧.

మ. అతికుప్య త్వరగండభైరవ మహోద్య త్ఫణ్ణ ముగ్రాకృతిన్
బ్రతిపక్షప్రకరంబు నెంచు నలఁచున్ భంగించు దండించు ను
ద్ధతి నుగ్గించు వధించు వ్రచ్చు యమదోదకండ్ ప్రచండక్రియా
గతి రూపించు నటత్కబంధమయ సంగ్రామంబు భీమంబు గాన్.

౭౨.

భారతి.

తే. భారతీవృత్తి కైనకల్పనము చూడ
నథా మించుక సుకుమార మై తనర్పు;
నల్పమృదువులు హాస్య శాంతాద్భుతములు
భారతీవృత్తిచేఁ జెప్పఁబడు నవియును.

౭౩.

మ. అతికందర్పము రూప, ముఱ్ఱి తసుపర్వానోకహం బీగి, నిం
దితచంద్రద్యుతి కీర్తి, గర్హితసురాద్రిస్ఫూర్తి ధైర్యంబు, కుం

- ఠితకంతీరవ ముగ్రవిక్రమము, వర్ణింపం జతుక్యావనీ
 పతి; కీయదుభితవృత్త మేనృపులకుఁ బాటిల్లునే యెచ్చటఁ ! 2౪.

సా త్వ తి.

- తే. సాత్వతీవృత్తి నాఁగ నీషత్ప్రగల్భ
 సాధూరూపిణి; వీర భయానకములు
 నీషదుక్తిప్రగల్భసమీపితములు;
 సాత్వతీవృత్తిచే వీని జరుపవలయు. 2౫.

- మ. అతిదృప్యత్కరవాలభైరవపతాకాభీలకోలధ్వజా
 కృతులం జూచినవీరు లుబ్బుదు రొగిం గీర్వాణాలోకాధుఁ లై,
 సతతత్రస్తుల దూలిపోదురు మహాశైలాగ్రకూటాధుఁ లై,
 గతవిద్యేషులు విశ్వనాథ వినుతు ల్లావింతు రాత్తారు లై. 2౬.

కా వ్య రీ తు లు.

- తే. అఖిల కావ్యంబులకు రీతు లాత్మ యండ్రు;
 ప్రాణదశకంబు వానికిఁ బ్రాణ మరయ;
 ధర నలంకారమతవిభేదముల నవియుఁ
 బెక్కు, లొకకొన్ని తగఁ గానిపింతుఁ దెలియ. 2౭.

- క. ఈడిత లగు వైదర్భి గౌడీ పాంచాల లాటికా రీతులు కా
 వ్యాడంబరకరుణాధఁ క్రీడలఁ జతురాహ్వయములఁ గృతకృత్యులచేఁ. 2౮.

గు ణ ము లు.

- క. క్రమమున నౌదాగ్యశ్లేషములును సుసమాసతా ప్రసాద మగురతా
 సమా తాధావ్య క్త్యోజ స్సమాధి కాంతులును దగు దశప్రాణము లై.
 ఉదార్పణ. 2౯.

- క. వినుతసుశబ్దార్థంబులఁ దనరు గుణోత్క షణం బుదాగత్వ మనఁ
 జని; నది పూరిణబహుళత ననఘట్లాఘాదయమున నగుఁ గల్పింపఁ.
 శ్లేషము. ౩౦.

- క. అశిథిలపదబంధం బై విశగాల్పప్రాణవర్ణవిస్పష్టం బై
 కుశలగతి నొప్పు శ్లేషము విశేషకావ్యముల కెల్ల విభవప్రద మై.
 సుకుమారత. ౩౧.

- క. శ్రుతిసుఖకరవర్ణంబుల నతిరోమల మైనగదన మలవడు సుకుమా
 రత నాఁగఁ, గ్నిప్తశాస్త్ర స్మృతివాదపటిష్ఠనుతులఁ జేకొను నదియుఁ. ౩౨.

క. లలిఁ బదములతో నర్థము సలలిత మగు నెచట నది ప్రసాదము కృతులన్
వలిపపుఁబయ్యెదలోనన్ దొలఁకాడెడువలుదచన్నుదోయిని బోలెన్.

౮౩.

మాధుర్యము.

క. పటుబంధంబులు మృదుల స్ఫుటవిన్యస్తాక్షరములుఁ బూరితగస సం
స్థిత పదార్థంబులు నె చ్చట నగు మాధుర్య మనఁగఁ జను నది గృతులన్. ౮౪
సమత.

క. దొరఁకొన్న కొలఁది విడువక చరణపదార్థములనడక సరి సాగెడు వి.
స్ఫురణ యది సమత యనఁ జను; నరయం గుకవులకు నంద దది పరికింపన్. ౮౫.

అధఃవృత్తి.

క. తనరఁ గ్రియా కారక యో జన మస్తవ్యస్తసరణిఁ జనకుండ యధా
జనితాన్వయముగఁ జెప్పినఁ గనదర్థవృత్తి నాఁగఁ గవితల నొప్పున్. ౮౬.
ఓజస్సు.

క. ఓజోగుణ మనఁగా వి భ్రాజిత మగుఁ బటుసమాసబాహుళ్యము రా
రాజదనుప్రాసాక్షర భాజన మై యొప్పు శబ్దభాసుగ ఫణితిన్. ౮౭.
సమాధి.

క. స్థావరజంగమధర్మవి భావితచరితములు వీడుపడక రసార్థ
ప్రావిర్భావము లగుటయ భావింప సమాధి యనఁగఁ బరఁగుం గృతులన్. ౮౮.
కాంతి.

క. లోకవ్యతిరిక్తార్థ శ్రీకలితయు నూతనప్రసిద్ధవిరచనా
పాక కమనీయయును నగు నాకబ్బముసొబగు కాంతి యనఁ జనుఁ గృతులన్. ౮౯.

రీతుల లక్షణోదాహరణములు.

వై ద ర్భి.

ఆ. ప్రాణదశక యుక్తి నల్ప ఘోషముల వ గ్గద్వితీయబహుత గలిగి ద్విత్రి
బదసమాస యైనఁ బరఁగు వైదర్భి స మాసగహిత యైన మగుర యండ్రు. ౯౦.

చ. భుజమున విశ్వభూవరుఁడు భూభరముం దగఁ దాల్చెఁ దాల్చినం
గజ భుజగేంద్రులున్ గుధర కచ్చప ఘోణులుఁ గామితక్రియా
భజనమునం జరింతు గని ప్రస్తుతులం బ్రసరించుచున్న యా
ద్రిజ యజనంబులం ద్రిదశత్పి సమాప్తి వహించు నద్విత్. ౯౧.

గౌ డి.

క. ఘటితసమాసోద్భటపద పటలయు నోజ స్సుకాంతి భరితయు ఘోష
స్ఫుటవర్ణయు నిబిడాగ్ధోత్కటయును నౌ గౌడరీతి కల్పితకృతుల౯.

౯౨.

శా. శుభ్రాదభ్రపరిభ్రమత్పటుయశోజ్యోత్సాన్ని సరిత్సారితా
తిభ్రష్టాధితమస్సమూహు లగుధాత్రీభర్తలం బోరిలో
విభ్రాజిల్లుచళుక్యవిశ్వవిభుదోర్విక్రాంతి పెం పొంది తా
నభ్రద్వీపవతీతరంగములలో నాడించుఁ గ్రీడాగతి౯.

౯౩.

పాంచాలి.

క. పంచషపదకసమస్తతఁ జంచన్తాధుర్యకాంతిసంచరదోజ
స్సంచితసుకుమారతలను మించగూఁ బాంచాలరీతి మృదులాకృతి నై.

౯౪.

మ. చతురోదాగచళుక్యనాథకగళితౌజాతరేఖాసుధా
లతలం గ్రాలెడుచారుసాయక నటీలాస్యాంగహారాదుల౯
బ్రతిగా నిచ్చటఁ జూచి తత్పరిచితి౯ బ్రాపించు శూరారు ల
శ్రుతరంభాపరిన్పత్యకృత్యముల నచ్చోఁ జూతు రచ్చంబుగ౯.

౯౫.

లా టి.

తే. ఏతదు క్తత్రిరీతిసమేత యగుచు
నల్ప ఘోషాక్షరములచే నతిశయిల్లి
తనరు సంయుక్త పణముల్ తఱుచు లేక
వెలసెనేనియు లాటికావృత్తి యుండ్రు.

౯౬.

మ. అన్నిశంబుం గగవాలగ్ధేరవుని పాదాగాధనం బొప్పఁ జే
సినవారుం ద్రిదశాంగనాదయిశు లై బీజింశు రిచ్చోటఁ జే
యనివారుం ద్రిదశాంగనాదయిశు లై బీజింశు రిచ్చోట నం
దు నిరూపింశురు పిశ్వనాథబిరుదస్తుత్యప్రభావం బిల౯.

౯౭.

తే. తనరు శృంగార హాస్య శాంతములుఁ గృపయుఁ
దనరు మాధుర్యగుణమునఁ దగును శిష్య.

• నద్భుతము కాద్ర హీ భామానకములు
నమరు బీభత్సరసము మోజమునఁ జిప్ప.

౯౮.

క. సకలగనములుఁ బ్రసాద ప్రకటితములు దక్కి-మూన్న ప్రాణము తెల్ల౯
సుకవుల సుచిత్రిని గొల్గయు లకలగు నే నేటిఁగి మోగన నమరింప నగూ౯.

౯౯.

క. ఇష్పగిది సులక్షణముల విష్పగుకమనీయకావ్యవితతులు గైకొ
నెప్పుడు నీచిత్తమునన చొప్పుడు శీతాంశువంశచూడారత్నా.

౧౦౦.

మ. మనుమోపేంద్రతనూజ సూరిజనతామందారభూనిజ భూ
జనరత్నాచతురత్రివర్గ హృదయాసన్నోల్లసదభిర్గ దు
జనశిత్నాచణయుక్తదండ రిపురాజన్యాబ్జవేదండ చి
జ్జనితాశేషకళాభిరామ సమరస్థాణుప్రకాగక్రమా.

౧౦౧.

క. వందకపాణి పరాక్రమ నందిమహాకాళతుల్యనవచైవకళా
నందోదయపద జగదభి నందితసత్కీర్తి శోభనస్థిగమూర్తి.

౧౦౨.

మాలిని.

చతురగుణగరిష్టా సర్వవిద్యావరిష్టా
శ్రుతివిహితచరిత్రా శూరసైన్యాశిజైత్రా
ధృతవిభవజయంతా ధీరవన్యావసంతా
వితతధృతినగేంద్రా విశ్వభూపాలచంద్రా.

౧౦౩.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదుమారణ చరణారవింద వందన గోవిందామాత్యనందన వివిధబుధ విధేయ
విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి
యను నలంకారశాస్త్రంబునం ద్రివిధకావ్యచాటుప్రబంధలక్షణ
వృత్తి రీతి ప్రముఖ నానావిధ విశేష సముద్దేశంబున్నది
చతుర్థోల్లాసము.

పంచమోల్లాసము.

అలంకారములు.

- క. శ్రీకాళీపతిపదనా శీకస్త్పతిలోలచిత్త లీలావిజయ
శ్రీకర కులజలరాశిసు ధాకర చాళుక్యవిశ్వధరణీనాథా. ౧.
- శా. కావ్యశ్రీల నలింకరించుట నలంకారంబు లై చాల శ్రో
తవ్యాధాంబుల నొప్పి పూర్వకృతసందర్భాంబులం బెస్కులు
దాభవ్యప్రోక్తుల నాటు ముప్పదియు నై భాసిల్లు వానిం గవి
స్తవ్యాద్యుక్తపదస్వరూపములుగా సాగింతు శాస్త్రక్రియక. ౨.
- వ. అది యెయ్యది యనఁగా—స్వభావాఖ్యానంబును, నుపమయు, రూపకంబును,
దీపకంబును, నావృత్తియు, నాక్షేపంబును, నధాంతరన్యాసంబును, వ్యతిరే
కంబును, విభావనయు, సమాసోక్తియు, నతిశయోక్తియు, నుత్పేక్షయు, సే
తువును, నుదాగంబును, సూక్ష్మంబును, లవంబును, గ్రమంబును, ప్రేయస్కం
బును, గసవంతంబును, నూర్జస్వియు, పర్యాగోక్తియు, సమాహితంబును,
నుదాత్తంబును, నపహ్నుతియు, క్షిప్తంబును, విశేషోక్తియు, దుల్యయోగితయు,
విరోధంబును, సప్రస్తుతస్తుతియు, వ్యాజస్తుతియు, నిదర్శనంబును, సహో
క్తియు, సరిష్పత్తియు, నాశీర్వాదనంబును, వక్రోక్తియు, భావికంబును, నననధాన్
లంకారంబులు పట్టింశస్త్పికారంబు లై వ్రతిల్లు దత్స్వరూపోదాహరణం
బులం బరిపాటిం జెప్పుదు. నందు స్వభావాఖ్యానం బెట్టి దనిన. 3.

స్వభావాఖ్యానము.

- క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ లేతెఱుగున నుండు నట్లు యింపుగఁ జెప్పక
శ్రీతి స్వభావాఖ్యానము జాతి గుణం బగఁగు నదియు శాస్త్రజ్ఞులచేక. ౪.
- శా. నీలశ్రీలఁ దనర్చి నిర్మలము నై ని స్తద్రసౌగభ్యున్న
చాలం జేళలగూప మొ దురుక నై శానోగ్రధారగ్రార
ఖాలంకారితి మొ ద్భ్రష్మణ్యసముద్యన్తేభిలాబధ మ్మొ
వా లొప్పం గగవాలభ్యై కుజు మావాగ్ర మాతీల మ్మొ. ౫.

క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ లాతతజీవితము లందు రాద్యులు శాస్త్ర
వ్రాతములకు సత్కివితా జాతములకు; వీనిఁ బొసఁగఁ జనుఁబో నొడువన్. ౬.

ఉ ప మ.

క. గుణ ధర్మ కర్మముల ను ల్బణ మయ్యెడువస్తువునకుఁ బరువడిఁ దుల్య
ప్రణయనముఁ జేయు నెయ్యది గణుతింతురు దాని నుపమగా బహువిధులన్. ౭.

శా. చాళుక్యక్షీతిపాలుఁ డొప్పు ననిలో శక్రుండునుంబోలె, దం
భోశిక్రీడఁ దనర్చు ఖడ్గ, మసుహృద్భూపాలక శ్రేణులుం
గూలుం గొండలభంగి, నంబరనటతోక్తలధ్వజంబుం బొరిం
గ్రాలుం గాలవలాహకాకృతి, సురవ్రాతంబు గీర్తింపఁగన్. ౮.

క. సతతప్రతిభోదయసం గతి నుపమామోపమేయకల్పనములయం
దతిచతురకవులతలఁపులఁ బ్రతిపాద్యోపమలు పెక్కుభంగు లెఱుంగన్. ౯.

క. లింగంబుల వచనంబుల భంగులు హీనాధికతలపాటియు వీడ్పా
టుం గదిరిన నుపమకు నిం పుం గలుగం జేయు నంద్రు బుధు లుచితోక్తిన్. ౧౦.

తే. అరుగుచున్నాఁడు షేడివాఁ డతివపోలె,
బలుకుచున్నది పురుషునిపగిది నింతి,
ప్రాణములు నాకు నీతఁ, దుపాజీతార్థ
మిన్నివిద్యలు ననినను నెసఁగు నుపమ. ౧౧.

క. దేవా నీచందంబున దేవేంద్రం డొప్పు నచట దినకరుగతి ను
ర్వీవరుఁడు తేజమున సం భావితుఁడన నుపమ చెల్లుఁ బ్రౌఢప్రియ మై. ౧౨.

క. నిపుణులచెవి కెఱబట మగు నుపమలు నొకకొన్ని గలవ యొక్కొకచోటన్
క్షుపవోలె జముఁడు కృష్ణుఁడు విపినంబునుబోలె వనధి నిపులం బునఁగన్. ౧౩.

ఆ. హంసివోలెఁ జంద్రుఁ డవదాతుఁడు, నభంబు
కొలఁకులట్లు సిడము, కుక్కవోలె
నించు బంటు పతికి, నినుఁబోలె ఖద్యోత,
మనెడు నుపమ లపహసనకగములు. ౧౪.

సి. సంశాశ నీకాశ సన్నిభ ప్రతిరూప తుల్య ప్రకా శాభ తులితములును
ప్రత్యనీక ప్రతిపక్ష సమాన స్ర తిద్వంద్వ నిభ సజాతీయములును
సదృశ సదృ క్షమ సంవాది సప్రభ ప్రతిబింబ కోపమా ప్రఖ్యములును.

* సహలక్షణ ప్రతిచ్ఛేద విరోధి సదృక్ష సవర్ణ సపక్షములును

* తద్వ దేకార్థ సాంతత్య సాధగ్యము రూపకాభేదనిరూపణములు—పా.

ఆ. నుపమి తానువాది యుత సరూప ప్రతి

నిధులు ననఁగఁ బెక్కువిధములైన

శబ్దములును నట్టి సత్క్రియాపదములుఁ

బాలుచుచోటఁ జెప్పఁ బొసఁగు నంద్రు.

౧౧.

క. దొరయు గెడ జోడు పోలిక సరి సంగడి యున్ది యీడు సాటి పగిది నాఁ

గరణి యనఁ జాడ్పు చందం బొరసు పరుసు నాఁగ నుపమ కొప్పుం జెప్పెన్. ౧౨.

రూపకము.

క. ఉపమానంబునకును న య్యుపమేయంబునకు రూపయోజన మేకో

ల్లపిత మయి వెలుఁగు నెచ్చటఁ బ్రపంచితము రూపకంబు బహువిధలీలన్. ౧౩.

ఉ. చారుచళుక్యవిశ్వసృపచంద్రుని నిర్మలకీర్తిచంద్రికా

సారముచే సుహృత్కుముదసంచయముల్ విలసిల్లు గర్వదు

ర్వారవిరోధివారిరుహపారములున్ మునుళించు నుల్లస

శ్శూరిచకోరసంఘములు సొంపు వహించు ధరాతలంబునన్. ౧౪.

వ. ఇది ప్రసిద్ధరూపకాలంకారం; బిందు భ్రాంతిమవలం కారంబునుం గల; దది

యె ట్లనినః —

౧౫.

భ్రాంతిమంతము.

క. కవిసమ్మతి నాగోప్య ప్రవణానుభవంబు భ్రాంతిపద మగుఁ దత్సం

భవ మయ్యెడుదానికిఁ బే రవిరళముగ భ్రాంతిమంత మనఁగాఁ బరఁగున్. ౧౬.

క. చంద్రాన్వయఁ డగువిశ్వన రేంద్రుని సత్కీర్తిదీప్తు లేపారుటయున్

సాంద్రతగంబుగ నెల్లెడఁ జంద్రశిలాతతులు పరఁగు సద్రవ లగుచున్. ౧౭.

క. సుకవినీరూపణములచేఁ బ్రకటిల్లుచు రూపకములు బహులాకృతు లై

పికసిల్లు వానితెఱఁగులు వికటంబులు దెలియవలయు వివిధస్త్వతులన్. ౧౮.

దీపకము.

ఆదిదీపకము.

క. మొదలను నడుమను నొండెన్ గదిసి క్రియూపదమ యొండెఁ గారకమొండెన్

బొదలి తదధము. దెలిసెను నది దీపకమనఁగఁ గృతుల నందం బెఱునున్. ౧౯.

శ. కావించుం గులధమన్ మెప్పుడుఁ జళుక్యత్ప్రవిభుం డొప్పుగా

దేవశ్రేణి మదింప దిక్కరులు మోదింపన్ ధగాభాగభృ

ద్ధానవ్రాతము సంతసిల్ల భుజగేంద్రప్రీతి సంతిల్ల న

వ్యాభిరూఢతప్పగుం డితం డనఁగ భవ్యశ్రవ్యకీర్తిశుఁ డె.

౨౦.

అంత్యదీపకము.

క. నల నశన భరత భానుజ బలి బలిభేదులను సాటి పాటి తులితుఁ డ
గ్గలిమఁడు గెడ సదృశుం డన వెలయుం జాళుక్యవిశ్వవిభుఁ డెల్లెడలన్.

౨౧.

మధ్యదీపకము.

మ. కవిసంఘంబునకుం బటీగ పటికా కస్తూరికా చేటికా
వివిధశ్రీల విభూతియున్ విజయమున్ విశ్వేశ్వరుం డిచ్చుఁ బో;
భువి సర్వజ్ఞుఁడు శంకరుండు నగుటన్ బోలించి శీలించినన్
భవనామస్తుతి భద్రదాయిని గదా భావింప నెవ్వారికిన్.

౨౬.

ఆవృత్తి.

క. చెప్పినమాటయ పెక్కుగఁ జెప్పట యావృత్తి యనఁగ శెలు వగు; నదియున్
దప్పక మూఁడు దెఱంగుల విప్పఁ బదాధోభయానువృత్తులఁ బరఁగున్.

౨౭.

శబ్దావృత్తి.

క. అరు లని విశ్వేశ్వరునకుఁ దిరుగక క్రీడింతు రనుగదీఱిఁకలొఁ ద
త్యరవరపరిఘాతాయత సరసులఁ గ్రీడించుఁ గోడసంతతు లెపుడున్.

౨౮.

అధావృత్తి.

క. శ్రీవిశ్వవిభుని వేడిన యావిప్పులు విత్తవంతు లగుదురు, వారిన్
వావిరి నడిగినవారును నావల ధనవంతు లగుదు రతిచిత్రము గాన్.

౨౯.

ఉభయావృత్తి.

క. ధరణివరాహం బగుపతి ధరణి వరాహంబవోలెఁ దాల్చిన నేకా
తురచరణ మైనధమము కరిగతి నలు గాల నిలిచెఁ గలియుగవేశన్.

౩౦.

ఆక్షేపము.

క. తొడఁగినకృతకృత్యంబుల నడఁచునిషేధోక్తి దలఁప నాక్షేప మగున్
బెడఁ గగు సుకవులతలఁపుల బడిఁ గాలత్రితయవిధుల బహుగతు లగుచున్.

౩౧.

ఉ. 'వారక విశ్వభూవిభునివాలున కగ్గము గాకుఁ, డైతిరే
నీరస మబ్బు మిమ్ము వరియించినవేలుపుఁబువ్వుఁబోండ్లకున్
ధీరత మంటవెంట నరుదెంచినతెంపున మాకు, ' నంచు వా
గ్వీరము వీరభార్య లెఱిఁగింతురు భర్తల కాహవంబునన్.

౩౨.

అర్థాంతరన్యాసము.

తే. చెప్పఁ దొడఁగినయర్థసంసిద్ధికొఱకు
వేఱ యర్థము యోజించి వేలయఁ దెలుపు

నదియ యగ్ధాంతరన్యాస మనఁగఁబరఁగుఁ

దలఁప నేర్చినఁ బెక్కు భేదముల నెగడు.

33.

మ. త్నమలో వేడనివారికేనియును విశ్వత్ప్రవిభుం డిచ్చు న

చ్చ ములై పొచ్చెము లేనిసంపదల శశ్వత్సర్వలోకాశ్రయ

త్వము, నైజంబుగ నట్ల కాదె తలఁపఁవాంఛార్థహీనస్ఫుర

త్కమలోజ్జ్వంభణకల్పనంబు రవికిఁ గర్జంబు మి న్నందియుఁ.

34.

వ్యతిరేకము.

క. అమరఁగ శబ్దార్థంబులు క్రమతుల్యము లయ్యు భేదకథనముచే వ

ర్ణ్యము నతిరిక్తముఁ జేయుట నమితవ్యతిరేక మనఁగ నగుఁ బలుకుబడిఁ.

35.

మ. సుమనోరక్షణవైభవంబులను జిష్ణుత్వంబునం గూరవి

క్రమవిద్విడ్బలమర్దనంబున సుధుర్యత్వంబు తుల్యంబపో,

యమరాధీశుఁడు గోత్రభంజనుఁడు గోత్రానందసంపాది వి

శ్వమహీపాలుఁడు, వీరికిఁ గుణకథా సాదృశ్య మేచందమో.

36.

విభావన.

తే. సహజ విఖ్యాత హేతువు జాతి విడిచి

కారణాంతరకల్పనకథన మొండె

గామవిహితస్వభావసంగతియ యొండె

నమగఁ బల్క విభావన యనఁగఁ బరఁగు,

37.

మ. స్ఫురదాద్ధాతక రాశకీలమును దంభోలిప్రభాభీలముఁ

జల్ల దస్పష్ట కృతాంతదండమును నై సంగ్రామరంగంబులోఁ

గరవాలంబు చతుక్యవల్లభునిచేఁ గ్రాలుం బరప్రాణసం

హరణక్రీడనదృష్టమృత్యుగసనాహంకారఘోరంబుగఁ.

38.

సమాసోక్తి.

క. తగు వినిహితాధఃగర్భిత యగు నన్యాధోక్తి గతి సమాసోక్తి యగుఁ

సుగమాధఃగోపనముచే నెగడిన నన్యాపదేశనియతిం భడయుఁ.

39.

మ. స్ఫుటపున్నాగములం దొఱంగి కితవస్తోమంబుఁ బాటించి యు

త్కటపంకాంకితమూతులం గదిసి భద్ర శ్రీలవైఁ గూమిఁ దు

ఘటముం జేసి సువర్ణముం దెగడి దుర్వర్ణంబు నర్థించి యే

ధుటలం జెందిన మెదున నే నృపతులఁ సోమానరయుం డుగరఁ.

40

అతిశయోక్తి.

- క. తనతలఁచిన యథాము సొంపున నింపున లోకవృత్తమున కతిశయిత
ధ్వని గలిగి కవులచెవులకు నొసరినయది యతిశయోక్తి యొప్పగుఁ గృతులన్. ౪౧.
- క. ఉల్లసితాలంకృతులకు నెల్లఁ బరాయణము, కవుల కెలమి యనఁగ శో
భిల్లుం, బెక్కుతెలుంగులఁ జెల్లుం బారి నేకపదముచే నొడఁగూర్చున్. ౪౨.
- మ. భరితాతిఁ బరగండభైరవునిచే భగ్నాంగులై పాటు త
ర్పరిపంథి ప్రమదావలోకనగళ ద్వాష్పాంబుధా రాపరం
పరపెల్ల మనిచెప్ప సంతయు జలాభావంబులై యుండు న
మృదుదేశంబు లనూపభూము లగు సీమామానహీనాకృతిన్. ౪౩.

ఉత్ప్రేక్ష.

- క. అలవడ శబ్దార్థములకుఁ జెలువంబగునన్యక్షప్తి సృజించి సము
జ్జ్వల దుత్ప్రేక్షావ్యంజన ములచే నుత్ప్రేక్ష యనఁగ మొనయుం గృతులన్. ౪౪.
- చ. కెరలు చతుశ్చక్రవిభుకేతువరాహము నన్యభీతికృ
ద్గురుతరకృత్య యందు రొకకొందఱు, కొందఱు వైరివాహినీ
నిరుపమమృత్యు వందు, రిట నే నయినన్ రిపురాజమండలా
హరణము నేయ వేడి పాలుపారెడిరాహువుగాఁ దలంచెదన్. ౪౫.
- క. గజభుజగాదులదెసఁ గల గుజిబిజికిం గాక వీడుకొన్నదివోలెన్
భజియించి నిలిచె వలపటి భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూసతి ప్రీతిన్. ౪౬.

హేతువు

- క. కారకమును గ్రియయును నగ్ధారంభంబునకు బీజ మగు నేమిట నిం
పార నది హేతు వనఁ జను భూరిప్రతిభావిశేషములఁ బెక్కురయన్. ౪౭.
- శా. సంపల్లంపటమందహాసములు సంజాతానుకంపాకళా
సంపన్నంబులు సాదరప్రియనయస్థానంబు లిద్ధక్రియా
సంపూర్ణంబులు నాఁగ విశ్వధరణీశ శ్రీకటాక్షాంశువుల్
సొంపుం బెంపును నింపు నేయు నెపుడున్ సూరీశ్వరశ్రేణికిన్. ౪౮.

ఉదారము.

- క. ఆయాసోపార్జితము న దేయమును మనోహరాభిధేయమును శ్ర
ద్ధేయము నగుధన మొసఁగును పాయ ముదారంబు నాఁగ నవనిం బర్చున్. ౪౯.
- శా. విశ్వేశా వనిపాలపాలకునిచే విత్తాఢ్యులున్ సత్యభా
గశాస్త్రియాధులు సంబరాభరణచిహ్న టోపులుం గామినీ

శశ్వత్సౌఖ్యసమగ్రమానసులు నై చారుస్థితిః సత్కవుల్
వైశ్వర్యోన్నతిః పేర్తు రెప్పుడు తదౌదాగ్యం బవాగ్యంబుగన్.

౧౦.

సూక్ష్మము.

క. ఆకారేంగితకృతచే హ్వాకల్పితసూక్ష్మగతుల సంలక్షిత మై
వైకౌనఁ దగునంతర్గత పాకాల్పిత సూక్ష్మ మనఁగఁ బరఁగుం గృతులన్.

౧౧.

ఉ. శ్రీలఁ జళుక్యనాథుఁ డొనరించెను నేఁ డని గారవించుచో,
బాలకు లేతన వృధరపల్లవకాంతి నలంకరించె, వై
మాలపుసిగ్గు చూపులకు మాటుగఁదోఁచెఁ, గుచోత్తరీయమున్
గే లొడికంబు సేసెఁ, దిలకించిరి నెచ్చెలు లట్టిచేష్టలన్.

౧౨.

లవము.

తే. సూక్ష్మభావంబు విడువనిసాబగుతోడ
భావమునఁ దోఁచువస్తుగోపనముపేరు
లవము నాఁ జను ; దేశకల్పనముతోడి
పినుతినిందలు లవమున విస్తరిల్లు.

౧౩.

క. సుదతి యొక్కర్తు విశ్వవిభుఁ జూచి వడిం బులకించి లజ్జ లోఁ
గదిసిన నేర్పుతోడఁ జెలికత్తెల కిట్లను నింత యొప్పునే
మృదులవనానిలం బనుగమించుమగున్రతపంక్తితోన నిం
పొదవఁగ వీచె డిగ్గియలనుండి సరోజరజోవిలాసి యై.

౧౪.

క్రమము

క. ఉపమానము నుపమేయము నుపమలఁ బరిపాటి తప్ప కుండఁగ నొడువన్
నిఘ్నత్యము క్రమ మనఁ జను ప్రపటుప్రఖ్యాతశబ్దపంక్తులచేతన్.

౧౫.

ఉ. శ్రీరుచి వైభవోదయ శరీరకలాలాసములందుఁ జూడఁగా
శౌరి శశాంక జంభరిపు శంబరశత్రులతోడ నెప్పుడున్
దోగపుటీడు జోడు సరి దోయి చళుక్యనరేంద్రుఁ డంచు నిం
పొరఁగఁ బాటు సత్కృతు లుదారత మ్రోయు సభాంతరంబులన్.

౧౬.

ప్రేయము.

క. ప్రేయోలంకాగంబు పి ధేయం బగుఁ బ్రియతరాభిధేయోక్తులచే
నే యగ్గు లేక కర్ణ ర సాయన మై యుండేనేని సత్కవికృతులన్.

౧౭.

మ. భవదద్యత్కరుణాకటాక్షుకిణోత్పన్నంబు లస్తస్తహా
త్సవసంపత్ప్రకరంబు లెల్ల నని శస్తస్తోత్రులై విశ్వభూ

ధవు భూపాలగుణప్రకీర్తనలఁ బ్రీతస్వాంతు లై కాంచి శా
త్రపు లర్పింతురు పాదపద్మముల నిర్యన్తాళిరత్నద్యుతికొ.

గీ.౧.

రసవదలంకారములు.

క. అసితం బగురత్నాది ప్రసరణములఁ దేజరిల్లి ప్రథమరసాదుల్
పాసఁగఁ బడు నెచట నది వో రసవదలంకార మనఁగ రసికుల కప్పుకొ.

గీ.౨.

శృంగారరసము.

చ. ఇల వలరాజురూపునకు నెక్కువ యయ్యెగుఱిశ్వమేదినీ
లలనునిరూపయావనవిలాసములం జెలిమాటు చేరి య
గ్గలికపుసిగ్గు వేడుకలక్రందున కడ్డపడంగ నిమ్ములకొ
మెలఁతుక వాలుఁజూపులకు మేపులు వెట్టెనుఁ జూచితే సఖి.

౬౦.

హాస్యరసము.

క. లీనాచారుల బహుకౌ లీనాత్ముల సతతసవ్యలీనులఁ జూడం
బూనెడువిశ్వేశ్వరుని న వీనదరస్థితము లచ్చ వెన్నెలఁ బోలుకొ.

౬౧.

కరుణరసము.

క. అనిఁ దృణము, గఱచి జే యని నినదించుచుఁ బొరలు పిమతనికగముఁ గరుణకొ
గనుఁగొని కాచుట నైజము గొనకొని యరింయగండగోపాలునగుకొ.

౬౨.

రౌద్రరసము.

క. రుద్రుం డగు విమతనరో ప్రద్రవకగణములఁ గుపితిబలసిద్రుం డగుకొ,
ముద్రణితకదనగతి ను న్నిద్రాకృతి విశ్వమేదినీపతి చూడకొ.

౬౩.

వీరరసము.

క. అరివీరుల నమరావతి కరిగించుచు వివిధధనము లర్థివగుల న్న
యురవడి నొసఁగుచుఁ బగఁగెడు నిగతోత్సాహంబు విశ్వస్థపునక ముప్పుకొ.

౬౪.

భయానకరసము.

క. రిపున్మపులు విశ్వనాథ ప్రపటుధ్వజదంష్ట్రిఁజూచి పగఁగినభీతికొ
విపినవరాహంబుల నిల నిపుడుం గనుఁగొనఁగ వెఱుకు రెట్టితలఁపుకొ.

౬౫.

వీభత్సరసము.

మ. అతిదృఢ్యత్పరగండభైరవభుజోద్యత్భద్రకృతాహిత
చ్యుతభూరిక్షతజప్రవాహములలో శుండాలరుండావలీ
కృతలీలాచరయానపాత్రములలోఁ గ్రీడించు నాదోధన
క్షీతి భూతంబులు మజ్జమాంసరసమ స్తిష్కప్రమాదంబు లై.

౬౬.

అద్భుతరసము.

క. సమధిక మగు న చ్చెరు వ చ్చముగా విశ్వేశుదానజలధాంపూ
రముచేతఁ జేతి కందును విమలాంబరకనకహరులు విద్వత్తతికిన్.

౬౭.

శాంతరసము.

క. విశ్వేశుమహిమ విని కని విశ్వంభర విడిచి మదము వీడ్కొని విమతుల్
శశ్వద్దమశమయుక్తి న నశ్వరు లై నిలుతు రమరనగముల నదులన్.

౬౮.

ఊర్జస్వి.

క. అతులితబలవదహంకృతి యుత మగువాక్యంబు దలఁప నూర్జస్వి యగున్
బ్రతిభటతగ్జనగర్జన వితతాక్షేపములచేత విస్ఫుట మెపుడున్.

౬౯.

మ. క పటద్విట్కగవాలభైరవుఁడు ఖడ్గాఖడ్గిసంక్రీడలన్
గుపితాటోపనిరూఢి నుగ్రరిపుగతో రాజనారాయణుం
డపరావిష్కృతరుద్రుఁ డనృపురదాహప్రాధిచే విశ్వభూ
నిపుఁ డప్లేటి నెదుర్చుటో జమునితో మేలంబు గాపించుటో.

౭౦.

పర్యాయోక్తి.

క. కార్యార్థకృత్తపిచేఁ ద త్కార్యార్థప్రాప్తికొఱకు గల్పించిన మా
ధగ్యయుతభాషితం బది పర్యాయోక్తంబు నాఁగఁ బరఁగుం గవితన్.

౭౧.

చ. సురుచిగగత్న కీలితము సూతము బన్న సగంబు సూపు, క
స్సగపుఁగఁడముం దెఱచి పుచ్చు వెలుంగున, నంచ విశ్వభూ
వగుఁ గోకయుంతిఁ బుట్టుటయు వచ్చిన నెచ్చెలు లంతటంతటన్
సురుచిగసాలభింజికలచొక్కపునోటులువోలెఁ జూడఁగన్.

౭౨.

సహాసితము.

శే. కడఁకనో మున్ను దొరకొన్న కర్జమునకు సాధనము దైవవశమునఁ జాగనేని
యది సహాసిత మని చప్ప నతిశయిల్లుఁ గార్యకర్తకు నానందకరణ మగుచు. ౭౩.

ఉ. మానిని విశ్వనాథుపదమంజరులున్ దన సౌలపట్టమున్
మానుగఁ గుంర్తు నంచు నభిమానము మానఁ దలంచుచోట న
హ్నునవసాధుఁ డచ్చ మిగుమక్కువ నచ్చటి కేఁగుదెంచి త
గ్గూనశంసనాస్త్రిములు మాలుగొను గగుఱాసమేతుఁ డై.

౭౪.

ఉదాత్తము.

క. అనులైశ్వర్యాశ్రయముల పితృశిష్య ముదాత్త మనఁగ పితృత మగు నం
చితనంపద్మహాశము గొల్లపదమును నగుచుఁ గార్జ్వరీతులయందున్.

౭౫

కా. వంశం బీశ్వరమాళి మండనమహాఽవార్యంబు, నిర్ణీదని
 స్త్రీంశం బింద్రపురస్థితాహితనుతిశ్రీకంబు, చక్రాచల
 ప్రాంశుధ్వాంతనిహంత్రీ కీర్తి, వినమద్రాజన్యకోటిగ
 త్నాంశూదంచిత మంఘ్రియుగ్మము, చళుక్యస్వామి కెల్లప్పడున్.
 అపహ్నుతి.

క. కలయర్థనిరసనంబున నలవడునన్యప్రకార మగునర్థముచే
 వెలయు నపహ్నుతి యనఁగాఁ బలికెడువెగవులను బెక్కుపాకము లగుచున్. 22.
 మ. ఘనమేఘం బది వాజిగా దతఁడు నిక్కం బింద్రుఁ డాగోహకుం
 డనరా దంగమరీచి గా దది తటిద్వ్యాపార ముద్యత్తుగ
 ధ్వని గా దంబుదఘోషణం బది ధరన్ దక్కొంట నీసాంపు లే
 దని భావించురు విశ్వభూవిభుని యర్వాగోహణకీర్తిడలన్.
 శ్లిష్టము.

క. ఏకాథోక్తం బయ్య న సేకాథము చిలుకుచుండు నెయ్యది యదివో
 లోకమున శ్లిష్టమనఁగాఁ నైకొనఁ దగుఁ బదవిచిత్రకల్పనవిసృలన్.
 మ. మరుదుత్థేలదశోక పల్లవయు సమ్యక్పత్త్రీసందోహయున్
 భరితామోదయు జృంభమాణ సుమనో భద్రప్రదేశంబునై
 యరుదై యొప్పెడువిశ్వభూపవిపులోద్యానావళిం జూడఁ ద
 త్పురియుం బోలెఁ దనర్చె నింతి మహిళా పున్నాగ పూగంబులన్.
 విశేషోక్తి.

క. జాతిక్రియాగుణాదుల యాతతహీనత్వకథన మలవడు నెచటన్
 బ్రీతివిషయేతరాథః స్థితతకై యదియ తగు విశేషోక్తి యనన్.
 మ. గటులక్రోడపతాక యెత్తరు బృహత్సైన్యంబు పైఁ దోనరు
 దృఢనిస్సాణరవం బెలర్ప గతిదృప్యద్దండగోపాలు భూ
 కుటిమాత్రోదితచేష్టచేతన రిపుక్షోణీశు లంతంతటన్
 స్ఫుటజూటంబులు దాల్చు రెక్కువ గదా భూరిప్రభావం బిలన్.
 తుల్యయోగిత.

క. ఖ్యాతగుణంబులచే ను శ్రితితసదృశోక్తి తుల్యయోగిత యగుఁ బ్ర
 స్థితస్తుతి నిందనములు జాతీయముగాఁగఁ జెప్పఁ జను నంద్రు బాధున్.
 కా. కాలవ్యాలముఁ గాలకూటమును నిఘాతంబు ఘోరానల
 జ్వాలాజాలము నీకృపాణమును దుర్వాగంబు లుగ్రక్రియా

లోలక్రీడల నంచు నెన్నుదురు భూలోకాదిలోకంబులన్
జాతుక్యాన్వయవిశ్వభూప సమిదిజ్యాశీలమంత్రోజ్జ్వలా.
విరోధము.

౫౪.

క. తమలో నొంటను రెంటఁ బ దములకు సంభావితాథన్ దశన్ మెచటన్
గ్రమమున విరుద్ధ మగు నది యమరు విరోధంబు నాఁగ నయ్యుండెదన్.

౫౫.

చ. అనిమొన విశ్వభూవిభునిహస్తకృపాణము చంద్రహాస మ
య్యను మఱి చిత్రభాను వన నుజ్జ్వల మయ్యెడుచోట నప్పరో
వనితలచన్నులం బులకవగఁము నెక్కింను వైరిభీరు లో
చనముల నశ్రువారములు సాల్పడు నందును నిందునం బొరిన్.

౫౬.

అప్రస్తుతస్తుతి.

తే. వివిధసేవాది కంబుల పిసువుచేత
నడరి యప్రస్తుతస్తుతి యనఁగ బరఁగు;
ననుచితాథన్ ప్రశంసన మయ్యు నదియు
నొనగ నొక్కొక్కచోటున నొప్పు నొసఁగు.

౫౭.

౧. క స వశనంబు పేయ ముదకంబు విహగము గానలోపలన్
వసుమతి శయ్యపట్టారులవంకఁ జరింపమి సంతసం బిలన్
బసులగు నెల్ల వృత్తి జనపండ్తిల న్న న నభిప్సిలేందిగా
వసుమతి యున విశ్వజనవల్లభుదృష్టియ వృత్తి నిచ్చులున్.

౫౮.

వ్యాజస్తుతి.

క. వ్యాజస్తుతి యనఁగఁ బరిభ్రాంత మగు నిందవోల బ్రాణతింపంగాఁ
దేజుల దనఁగదా కథనము రాజిల్లెదా మధుగవచనగచలచేతన్.
ఉ. ఈనఁ దు పేంద్రపుష్పఁ డిది యుంతుల సేపక యేలమానుఁ? బ్ర
శ్నాత పినాన్న భిక్షుఁ డిది కాంతల సేపక యేల తక్కు? పి
ద్యోతక కాథయిం డిది వధూలల సేపక యేల యుండు నే
దితి? నటించు వశ్యపథుఁ గ్రీలి నాతిగఘన గంగ నాగముల్.

౫౯.

౬౦.

సంగ్రహము.

క. తిరి మగనాక మృగముతో పరి యాగవధౌంతరంబు సమకొల్పి తగన్
పగ్గమున నపగ్గమునను భుజి నెరుపెదమఁ గా నిదర్శన మయ్యున్.
ఉ. ఇశ్వరుని గతిప్రకరము లెచ్చట నుండెనుఁ నీయి మింటఁక
మనస్వ మెల్ల నశ్వమృగములకుఁ డుచ్చ నభిప్రాయముల్.

౬౧.

నివ్వటిలంగ, నల్లైఱంగు నిశ్చితకృత్యమ, యీక తక్కునే
దవ్వలనుండి యైన రవి తమ్ముల కిమ్ముల సద్వికాసముల్.

సహాక్షి.

క. సమగుణధర్మము లగుభావములఁ గ్రియాసదృశ యగుచు వచనాధర్మముతో
నమరిన సహాక్షి యనఁ జను సముచితచతురాధర్మశబ్దసంఘటనమునన్.

చ. వసుధ జిగీషుఁ డైనశశివంశ్యుని కీర్తులతోన చంద్రికా
విసరము సాగె దిక్కులను, విభ్రమదశ్వఖుగోన్న మద్రజః
ప్రసరముతోన తోయజపరాగము వ్రాఁకె నభంబు, మిత్రమా
నసపరిశుద్ధితోన మలినత్వము వీడ్కొనె వారిపూరముల్.

పరివృత్తి.

క. సరి నన్యోన్యాధర్మములం బరువడితో మార్చుకొనుట పరివృత్తి యనం
బరఁగుం బలికెడువెరవుల; నరయ నలంకారకరణ మగుసత్కృతులన్.

శా. సవ్యాసవ్యవిఘాతశాలి యగు నీ చాళుక్య విశ్వేశు హ
స్తవ్యావల్లదసిప్రభావము ప్రశస్తప్రౌఢి దీపింపఁగా
భవ్యాంగంబుల నాహరించి యనిలో భద్రక్రియాపాది యు
దివ్యాంగంబుల నిచ్చుఁ బేర్చి మదవద్వీరాహితశ్రేణికిన్.

ఆశీర్వచనము.

క. ఆశీర్వచన మనంగా నాశాస్త్రపదాధర్మసమ్యగాశంసన మి
ద్ధాశయము భద్రములకుఁ బ్రకాశింపఁగఁ దగు నశేష కావ్యముఖములన్.

ఉ. వేలుపుటిల్లువిల్లు వెడ వీకలపోకలనారి, రెండుచే
దోల వెలుంగుతూ పెచటఁ దోలినఁ బాఱనితేరు మాటలై
గ్రాలెడుతేజు లెవ్వనికిఁ గల్లు నతండు చళుక్యవిశ్వభూ
పాలుమనంబునం బరవిభంజనుఁ డై విహరించుచుండెడున్.

వక్రోక్తి.

తే. స్తుతియు నభయంబుగా మున్ను దోచి పిదపఁ
దోడుతో వంకవంకయై దొరకుపలుకు
కవులు వక్రోక్తి యన నొప్పుఁ గబ్బములను
గల్పనీయాధర్మవశమునఁ గానవలయు.

మ. పరపుష్పింబులు కోకిలంబు లనిశభ్రాంతుండు చంద్రుండు క్రొ
వ్విరు లస్త్రంబు లనంగుఁ డంగభవుఁ డీవీటిండ్లు నిన్నేచ ను
ర్వరలో నెంతటివారు? వారక సఖుల్ వారింపఁగాఁ బోయి సుం
దరి విశ్వేశ్వరుఁ జూచి, తవ్విభుమహత్త్వం బీదశాభేదముల్.

సంకరము.

క. వివిధాలంకృతి సమ్మతిఁ జవిగా నొనరించు నభాసంగతిచేతఁ
సవగ నయి కర్ణముల కుత్సవపద మగుకబ్బ మరయ సంకర మయ్యెన్. ౧౦౧.

మ. అనిలోనం గరవాలభైరవుఁడు వీరారాతులం గూల్చు న
ర్జునుఁ డీతం డనఁగా, సురాంగనలకుఁ శూరాసిత శ్రేణికిఁ
దనరించుం దగులంబు లచ్చుపడ నుద్యద్రాజకందర్పుఁ డై,
ఘనకీలాలము లుబ్బఁ జేయు ఘనవిఖ్యాతిం బ్రపూణంబుగాఁ. ౧౦౨.

భావికము.

తే. భావ మనఁగను గవియభిప్రాయ మంద్రు,
భావభేదనియు క్తంబు భావికంబు
వివిధరూపప్రబంధో క్తివిషయగుణము;
దగు వివేకింప సూక్ష్మ సందశనమున. ౧౦౩.

చ. వివిధపదార్థభావరసవృత్తుల రీతులఁ గావ్యపాకసం
భవ మగుసూక్ష్మ బంధమునఁ బర్వనలంకృతు లెల్లఁ జూచి స
త్కవులవివేక మెల్లఁ బొడ గానఁగ నేర్చు చశుక్యవిశ్వభూ
ధవుఁ డనుమాట లొజ్జల వి దర్ప మెలర్ప సభాంతరంబులన్. ౧౦౪.

ఉ. చంద్రకులాగ్రగణ్యుడు ప్రశంసితపుణ్యుఁడు సత్యధీహరి
శ్చంద్రుఁడు శైవతంత్రవిలసద్వృషభేంద్రుఁడు నీతితత్త్వని
స్తుంద్రుఁడు శౌర్యలోలుఁడు బుధప్రియశీలుఁడు భూరివిక్రమో
పేంద్రుఁ డుపేంద్రనందనుఁడు భీమపదానిశవందనుం డిలడు. ౧౦౫.

క. గంధర్వకళావిదుఁ డరి గంధద్విపమదవిమర్దకంఠీరవుఁ డు
ద్బంధగవరాహకేతుఁడు బంధుపయోరాశికుముదబాంధవుఁ డెపుడున్. ౧౦౬.

మాలిని.

అహితనగరరుద్రుం డంగనాసంఘభద్రుం
డహిమకిరణతేజుం డర్చ్యవిద్వత్సమాజుం
డహాసితకులశీలుం డర్థివగ్గానుకూలుం
డహరహరుదితార్థుం డాజిపార్థుండు శక్తిన్. ౧౦౭.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదుమ్మగమణ చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధ
బాధపథేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితంబైనకావ్యాలంకార
చూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబునందునందు నర్థ
లంకారసముద్దేశం బన్నది పంచమోల్లాసము.

శ బ్దాలంకారములు.

క. శ్రీశుండు హృదయాంతరిత గి రీశుండు పదవినమదరినరేశుండు విజయా
ధీశుండు విజయతత్పర వేశుండు చాశుక్యవంశవిశ్వేశుం డిలన్.

క. శీలింపవలయు మది శ బ్దాలంకారంబు లైనయమకాదివిచి
త్రాలిఖితబంధభేదము లోలిన యొకకొన్ని వాని నొనరింతుం దగన్.

క. కలయఁబడి రూపకాదుల కలవడు సంస్కృష్టిసంకరాఖ్యలు కృతులన్
విలసితమణికనకమరీ చులకు విమిశ్రమును బోలె శోభాధికతన్.

శబ్దసంస్కృష్టి.

క. తిలతండులములు సరి సరిఁ గలసినగతి రూపకాదికంబులు తమలో
పల బెరసి యుండు నెచ్చట లలి నది సంస్కృష్టి యనునలంకృతి యయ్యన్.

తే. వృత్త్యనుప్రసాసపదసమావృత్త మైన శబ్దసంస్కృష్ట్యలంకారసంజ్ఞితంబు
వినుతమర్దశమంజులధ్వనియుఁబోలెఁ గణముల కెట్లు నానందకరణ మగును.

చ. గుహ భృగురామ రామ సమకోపవిభూషితవిశ్వభూమిభృ
ద్బహుబలబాహురాహువు కృపాణముభోద్ధతిఁ బేర్చి తత్సమి
న్నహి విహరించుచో నహితమండల మైందవమండలంబుగా
విహితవివేకు లై గగనవీధిఁ దలంతురు వేల్పు లాత్మలన్.

క్షీరనీరన్యాయసంకరము.

తే. పాలు నీరును గలసి యేర్పడకయున్న
కరణిఁ దద్రూపకాదులు బెరయు నెచట
దొరసి యది క్షీరనీరసంకరము నాఁగఁ
గబ్బముల నుండు నంగాంగికములచేత.

శా. సత్ప్రాచారము చెప్ప నొప్పు నిల విశ్వస్వామి కెట్లన్నన
ధాత్రీశాధ్వరభోజనంబులను దట్టెఁదాహతారిప్రియా

మత్రక్రీడల నిత్యదానముల సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతు రా
సుత్రామామలు నప్పగోగణములున్ సూరీంద్రులుం దద్దయున్.

౮.

నరసింహసంకరము

క. లసితాలంకృతీసంధులు గసిబిసి యై చెదరకుండఁ గల్పించినఁ బొం
దెసఁగెడు సంయోగం బది రసికులు నరసింహసంకరం బనఁ బరఁగున్.

౯.

మ. పనితోదగ్రుఁడు విశ్వనాథుఁ డనిలోఁ బజ్జన్యచందంబునన్
గనుపట్టం బటహారవంబు మొరయం గజోపమాసౌధ్ధతిన్
దనరించున్ రుధిగాపగానికరముం దద్యోధబాహుభ్రమ
ద్భనకోదండపయోధరప్రవిగళత్కాండావళీవన్దముల్.

౧౦.

క. ఒక తెఱఁ గిది శబ్దార్థ ప్రకటనములసంకరములు బహువిధము లీలిలన్.
సుకవులు ప్రతిభాఫణితుల సకలంబు నెఱుంగవలయు శాస్త్రములందున్.

౧౧.

అనుప్రాసములు.

ఆ. ఛేక వృత్తి లాట సిద్ధంబు లగునను
ప్రాసములు ధరిత్రిఁ బరఁగు మూడు
లలితవృత్తి; వానిలక్షణోదాహర
ణములు శేలియవలయు యమకవిధుల.

౧౨.

ఛేకానుప్రాసము.

క. ఛేకాను ప్రాసం బన నాకర్ణిత మగుచునొప్పు నథము వేఱై
చేనొన్నవ్రాల యప్పటి చేకొనఁబడునేని గృతుల సిరులకు నెల వై.

౧౩.

క. కందర్పదర్పదము లగు సుందరగతిహాసరుచుల సుందరి యందం
బందముగూడఁ శంకగనంగామాదారు విశ్వవరు నర్చించెన్.

౧౪.

వృత్త్యనుప్రాసము.

శే. ఒకటి రెండును మూడు నై యొలయువ్రాలు
పద్యమున నచ్చటచ్చటఁ బరఁగు నేని
వృత్త్యనుప్రాస మన నది విస్తరిల్లు
లలితగీతుల కల్లు విలాస మగుదు.

౧౫.

శ్లో. చ "క్రపుటాస్క క్రిక్కిరిసి స్రుక్కుక పెక్కున నక్కుజంపుట
స్మక్కుక కక్కునె బ్రదుకునిక్కు నెటింగితిగేని శాత్రవుల్
మొక్కుల మేది మ్రక్కు యని మొక్కుఁడు, మ్రొక్కుక నిక్కుచున్న మీ
శిక్కులు చక్కుబద్ధు పుసుటింది చక్కున రేంద్రు డిక్కుడన్.

౧౬.

లాటానుప్రాసము.

క. పాటిగఁ జెప్పిన శబ్దమ చాటుగతిన్ సారిదిఁ బల్కు చక్కద మధాన్
ఘాటోత్కృష్టము చేసిన లాటానుప్రాస మనఁగ లలితం బయ్యెన్.

౧౭.

చ. ధరణిఁ జళుక్యవిశ్వవిభుదానము దానము కీర్తి కీర్తి భీ
కరమగువాలు వాలు రణగర్వము గర్వము గాక కల్పితే
తరన్యపనామధారకులదానము దానమె కీర్తి కీర్తియే
కరమున వాలు వాలె రణగర్వము గర్వమె పౌరుషక్రియన్.

౧౮.

శృంఖలన్యాయబంధము.

క. మొదలిపదం బటమిఁదటి పదయుక్తికి హేతు వగుచుఁ బరువడిఁ గలయన్
దుదపదముతోడ నదికిన నది శృంఖలమూలబంధనాఖ్యన్ బ్రేగయున్.

౧౯.

చ. ధరణి శ్రుతంబుచే నఖిలధర్మము ధర్మముచేత నర్థసు
స్థిరతయు నర్థసుస్థిరతచేత బలోదయమున్ బలోదయా
చరణముచే జయావహము సంపదయుం బ్రభవించు విశ్వభూ
వరునకు, నీతిమాగమున వావిన చేరవె నిత్యభద్రమున్.

౨౦.

ఏకావళి.

తే. ఆదిశబ్దంబునకు మిఁద నడరుపదము
దగువిశేషణములతోడఁ దగిలి వరుస
గొలుసుగొని యర్థసంగతిఁ గూడెనేని
యదియు నేకావళీసంజ్ఞ నడరు నండ్లు.

౨౧.

చ. మదిఁ దలపోయ విశ్వవిభుమంజులభాషలు సర్వసంపదా
స్పదములు సర్వసంపదలు సజ్జన నేవ్యలు సజ్జనాఘమున్
బొదలు విభూతియు క్తము విభూతియు నిత్యసముత్థ యిట్టిభ
ద్రదభరితానుభావ మొక రాజునకుం గలుగంగ నేర్చు నే.

౨౨.

ప్రతిషేధబంధము.

తే. ఇవియె కవితలఁ దగఁ జెప్ప నెఱిఁగెనేనిఁ
బరఁగుఁ బ్రతిషేధశృంఖలబంధ మనఁగఁ
బదము పదమునఁ బ్రతిషేధఫణితి గలిగి
పటుపదాలంకృతులచేతఁ బాటి యగుచు.

౨౩.

తే. ఎచటఁ బ్రజ ల్పార్జితశ్రీల నెసక మెసఁగ
రది దలంపఁగ నెపుడు రాజ్యంబు గాదు,

విశ్వభూవిభుఁ డేరికి విభుఁడు గాఁడు

పట్టి నూడంగ వాగలు ప్రజలు గారు.

౨౪.

మూలంగీకము.

క. మొదలిపదంబుననుండియు నుదయోత్కృష్టంబు లుత్తరోత్తరముగ నిం

పొదవఁగఁ బరువడి నెలకొను నది మాలాదీపి కాఖ్య మనఁ జనుఁ గృతులన్. ౨౫.

చ. ప్రకటిత మైనవిశ్వవిభుపాణికిఁ బుట్టె పితృర్ణి, గూ పితృ

ర్ణి కసికీర్తి గల్గె, నతినిర్మలకీర్తికి నుద్భవించె నీ

సకలవికీర్ణవిశ్రుతులు సజ్జనకర్ణవిభూషణంబు లై,

యొకనికి నేల యబ్బు నిటు లొప్పెడు నుత్తమనిత్యసంపదల్.

౨౬.

సారాలంకారము.

తే. కుటుంబకుటుంబ కుత్కృష్ట బంధస్థి యుత్తరోత్తరసార్థమై గొలి నమరు,

నయ్యలంకృతి సాగనామాఖ్యఁ జెందుఁ జేవులకింపుగ సుకవులు చెప్పి రేని.

౨౭.

క. దేవతలకు వరుఁడు మహా దేవుం డద్దేవుమాళిదెసఁ బరియించున్

శ్లో వాత్సరుఁ డాతనికుల పావనుఁడు చతుర్వ్యకశ్వపతి యిల నొప్పున్.

౨౮.

యమకములు.

క. యమకాగిచిత్రబంధ క్రమములు బహులములు, వాని గతి భాషాకా

వ్యములకు నుచితములై నన సమరంతుం గొన్ని వరుస నగుఁ దెలియంగన్.

౨౯.

క. వచ్చినవర్ణంబులు కను నచ్చమ్మల్ మొదల నడుమ సంతమునఁ గవుర

మొచ్చుఁ దదర్థము లలవడి యచ్చెరువులు గాఁగఁ జిప్ప నగు యమకంబుల్.

౩౦.

తే. ఆది మ ధ్యాంత గోచగాఖ్యత్రయంబు

నాద్యధ్యగతంబు మధ్యాంతగతము

వరుస నాద్యంతగతము సర్వగము ననఁగ

యమకములు స స్థానముల నమరు నందఱి.

౩౧.

ఆది యమకము.

తే. ఉ క్తశబ్దాలు కుచితశబ్ద ముక్త శబ్ద

పదమున నే నోచి యుధ. లు వేళు గుఱుచు

వీనులకు నింపు సొంపును నీవ నేని

నాదియమకంబు నాఁ గను నంద్రు బుఱు.

౩౨.

క. వాసవవాసవధూ మున లాసములం దగడి నెనదలలనలమనముల్

వాసిందు నాత్మగుణముల భిన్నగుఁ డెగుఁశ్వ భునిభునిక్రమముల్.

౩౩.

మధ్య యమకము.

- క. హృద్యాధఃపై పరఃగెడు పద్యమునకు నిట్లు యమకబంధము నడుమం
బ్రద్యోతించిన నది యన వద్యంబుగ మధ్యయమకవైభవ మెసఁగున్. 3౪.
- క. శ్రీకీర్తిచంద్రికల విద్యాకైరవవితతు లలరఁ దలకొలిపెడు నీ
పోకుల పో కులపారుష మా కుముదహితాన్వవాయుఁ డగు భూపతికిన్. 3౫.

అంత్య యమకము.

- క. పాదము లుక్తక్రమ సం పాదితగతి నెప్ప తుదను భావాలంకా
రోదయకరమై యమకం బాద్యత మగునేని యంత్యయమకం బయ్యెన్. 3౬.
- తే. లీలఁ జాళుక్య విశ్వభూపాలవరుని
విజయలక్ష్మీకరగ్రాహవేళలందుఁ
జెవుల కింపుగఁ దొడరి ఘోషింపఁ దొడఁగె
గతుల కశ్యాణకశ్యాణగౌరవములు. 3౭.

ఆదిమధ్యయమకము.

- క. పరపుగఁ బద్మాకర మనఁ బరికల్పిత మగుచుఁ బరఁగుఁ బద్మాకర మై
ధర నెగడు విశ్వభూవరు వర సదనము బుధులపాలివైభవ పద్మమై. 3౮.

మధ్యాంతయమకము.

- క. పరగండభైరవుని యరి వరులును ముక్తాతపత్త్రవైభవు లెపుడున్.
పరగండభైరవుని కవి వరులును ముక్తాతపత్త్రవైభవు లెపుడున్. 3౯.

ఆద్యంత్య యమకము.

- క. హరిదంబరవిక్రముఁ డనఁ బరఁగుం జాళుక్యవిశ్వపార్థివుఁ డనుచున్
బొరిఁ బొగడుదు రరిన్పపతులు హరిదంబరవిక్రమప్రయాత్న యశస్కున్. ౪౦.

సర్వయమకము.

- క. వనవగఁ నివసదహితుఁడు వనవగఁప్రీతదివిజవల్లభుఁడు సకృ
ద్వనవగఁశివవయస్యుఁడు వనవగఁగర్కుండు విశ్వవసుధేశుఁ డిలన్. ౪౧.

పాదత్రయ యమకము.

- శా. శస్త్రోదంచితఁ డైనయవ్విభు విపక్షశ్రేణికి నివృభమ
త్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని రణస్థానంబున నివృభమ
త్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని మరుత్సంధంబుల నివృభమ
త్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని సరిత్సంగంబులం జేగులున్. ౪౨.

ద్వితీయోపమానగోపనము.

- సీ. విద్యావిభూతి వివేకసంపన్నత వాణీశ వాణీశ వైభవంబు
శాస ప్రతాపాతిసత్త్వసమగ్రత శిఖిమిత్ర శిఖిమిత్ర శీలనంబు

- గాంభీర్య భోగ రుగద్రత్న సామగ్రి జలధీంద్ర జలధీంద్ర విలసనంబు
 విక్రమ సౌందర్య విపులదర్శిన్ నతి బలభద్ర బలభద్ర బంధురంబు
 తే. దాల్చి వెలుఁ గొందువిష్ణువధానకులాబ్ధి
 చంద్రుతో విశ్వభూపాలచంద్రుతోడ
 చంద్రధరపాదభ క్తిని స్తంద్రుతోడ
 నితరనృపునకుఁ దుల్యత్వ మెట్లు గల్లు.

౪౩.

నిరోష్ఠ్యము.

- క. పంచమ వర్గాక్షరములు వంచించి హితోచితార్థవంతంబులు గా
 వించినకబ్బము వీనుల కంచిత మై యది నిరోష్ఠ్య మన నొప్పారుక.
 శా. చాళుక్యక్షేత్రినాథునూజితయశస్సంక్రాంతిచేఁ దూలు లో
 కాలోకాగ్రిఁ దనర్చుచీకటులు, కైలాసోల్లసద్దీధితుల్
 సాలం దెల్లనిచాయలం దనరు, నాశాదంతు లంతంశకుక
 గాలాకారత నుజ్జగించు ననుచుం గాంక్షీంతు రత్యుక్తులక.

౪౪.

౪౫.

గూఢ చతుర్థము.

- క. మొదలిచరణత్రయములోఁ బదిలముగాఁ గవిత నంత్యభాగాక్షరముల్
 గనియం గ్రమమున నిల్పిన నది గూఢచతుర్థ మనఁగ నద్భుత మయ్యెక.
 చ. చతురుఁ బరాధ్యక్షిలుఁ గవిశశ్వదభీష్ణితభూరిదానదుక
 వితతభుజానిసగఁబలు పిక్రమసన్నతి సేవితోదయుక
 మతి కెదు రెల్ల సేసికొని మాన్యుల కాలము కాని మానులై
 చతురులు విశ్వభూవిభుని సన్నతి సేయుదు రెల్ల కాలముక.

౪౬.

౪౭.

చతుర్విధకందము.

- శే. ప్రథమకందంబు రెండవపాదయుగము
 నందు రెండవ గణవర్ణ మాదిగాఁగఁ
 గడయు మొదలను వసనోఁగలిపి చదువ
 నగుఁ బశుర్విధకందమై యార్యసభల.

౪౮.

మొదటికందము.

- క. చాళుక్య విశ్వవిభునకు వాలుక బుధనుతియు సుగుణ వర్గము నిధులుక
 జాలుటయు నీతినిరతియు మేలుక మధురతయు నీగి మీఠినవిధముక.

౪౯.

రెండవకందము.

- క. బుధనుతియు సుగుణవర్గము నిధులుం జాలుటయు నీతినిరతియు మేలుక
 మధురతయు నీగి మీఠిన విధముం చాళుక్య విశ్వవిభునకు వాలుక.

౫౦.

మూడవకందము.

క. చాలుటయు నీతినిరతియు మేలును మధురతయు నీగి మీఱినవిధమున్
జాళుక్యవిశ్వవిభునకు వాలున్ బుధనుతియు సుగుణవర్ణము నిధులున్.

గీ. ౧.

చతుర్థకందము.

క. మధురతయు నీగి మీఱిన విధముం జాళుక్యవిశ్వవిభునకు వాలున్
బుధనుతియు సుగుణవర్ణము నిధులున్ చాలుటయు నీతినిరతియు మేలున్.

గీ. ౨.

క. సరసిజముఁ గందయుగళము, సరి మొదలినవాక్షరముల సమవృత్తముఁ, ద
త్పరమున మణిగణనికరము, వెరవున రచియింపఁ బంచవిధవృత్త మగున్.

గీ. ౩.

సరసిజవృత్తము.

శ్రీవిశ్వేశత్తావరు సేవాశ్రతులు వొగడుదురు సిరి వరఁగుటకై
ధీవిద్యాసంభావితదేవున్ ధృతియుతు హితజనదివసదినకరున్
శ్రీవర్ణింతున్ భావనజీవున్ జితరిపు శశికులశిఖరిమ్మగపతిన్
భావోదంచద్భావితభావున్ బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

గీ. ౪.

ప్రథమకందము.

క. శ్రీవిశ్వేశత్తావరు సేవాశ్రతులు వొగడుదురు సిరి వరఁగుటకై
ధీవిద్యాసంభావిత దేవున్ ధృతియుతు హితజనదివసదినకరున్.

గీ. ౫.

ద్వితీయకందము.

క. శ్రీవర్ణింతున్ భావన జీవున్ జితరిపు శశికులశిఖరిమ్మగపతిన్
భావోదంచద్భావిత భావున్ బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

గీ. ౬.

నవాక్షరవృత్తము.

శ్రీవిశ్వేశత్తావరు సేవా
ధీవిద్యాసంభావితదేవున్
శ్రీవర్ణింతున్ భావనజీవున్
భావోదంచద్భావితభావున్.

గీ. ౭.

మణిగణనికరము.

శ్రీతులు వొగడుదురు సిరి వరఁగుటకై
ధృతియుతు హితజనదివసదినకరున్
జితరిపు శశికులశిఖరిమ్మగపతిన్
బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

గీ. ౮.

క. తలకట్లు బోడలుం గొమ్ములు గలవణములతోడి ముఖ్యపదములున్

గలకబ్బము ప్రాస్వస్వర కలితం బగుఁ గృతుల నరయఁ గవియనుమతులన్. ౮౯.

తలకట్లు.

క. వనదళునవర్యచర్యక మనవరత ప్రసర దయ నయ క్రమ మఘమ

ర్దనకర మనత మనః కం పన మగయ శశధరవంశభవమహ మగయన్. ౯౦.

బోడలు.

క. స్థితి నిలిచిరి సిరి నించిరి ధితి మించి విరించివిధికిఁ ది విరిరి శ్రితి ని

ర్తితికి నిలియిచ్చిరి మితిని షీతి నిగిడిరి గిరిపతాకిచెంగటివిమతుల్. ౯౧.

కొమ్ములు.

క. ఉరుగుణాలుఁ గురులుఁ గుకురులు

గురులును బుణ్యాలును బుధులుఁ గుతుకులు శ్రుతులున్

సురుచులు సుముఖులు సుఖులును

బురునుతు లుడురాజవంశ్యుఁ బూన్పుదు రెపుడున్. ౯౨.

సరిగమపధనులు.

క. నీసరి పని నీసరి ధని నీసరిమాధారిగరిమ నీసరిగా రీ

నీసరిగా నిగమాగమ గోసారులునుం జశుక్యకులవిశ్వేశా. ౯౩.

గోమూత్రికాబంధము.

తే. వణములు నాల్గుపంక్తుల వరుస వ్రాసి

మూలలం దోలి గోమూత్రలీలఁ జదువ

ను క్తపద్యంబు దా నగు చుండెనేని

దనయ గోమూత్రికాఖ్యబంధంబు నాఁగ. ౯౪.

మాలిని.

వివిధ నయ విధిజ్ఞున్ విధవీరారిగర్వున్

భువి ధనద విధిజ్ఞున్ బుద్ధసారాభిగమ్యున్

బ్రవరగుణ గరిష్ఠున్ భాతవిశ్వేశుఁ గాంతున్

ధవళగుణగరిష్ఠున్ భాత విశ్వేశుఁ గాంచున్. ౯౫.

చక్రబంధము.

తే. వలయనవకంబు నాఱురేఖలు లిఖించి

యందు శార్దూల విక్రీడితాక్షరములు

వెట్టి నడుచుట్లఁ గవి కృతి పేళ్లు రెండు

చక్రబంధంబునకు నిడి చదువవలయు.

౬౬.

శా. చిత్తోపేతవికస్వరోత్తమగుణున్ శ్రీలంపటున్ సత్కియా

విత్తోద్దండును విశ్వభూరమణు నుర్వీకృత్యసత్కృత్యదున్

విత్తాయక్షమతావిధిజ్ఞు మహితున్ వీతిక్రమాతిప్రియా

యత్తుం జూచి నినున్ విశేషవిదుఁగా యాచింపుదున్ దుర్జయా.

౬౭.

గుండలిబంధము.

క. ఎనుబది పదములుగాఁ బెనఁ గొని యుపదేశమునఁ దెలియఁ గుండలిబంధం

బనఁజనుఁ దత్పదములఁ జక్కనివ్రాలిడి వరుసఁ జదువఁ గబ్బం బమరున్.

౬౮.

మ. సతతోద్యత్కరవాలభైరవు విరాజద్రాజతేజస్కుఁ జి

ద్గతసత్యస్వరపూతకార్యు వరదున్ దతోక్తలఖేలద్ధ్వజ

ప్రతిభీతద్విడధీశనుత్యచరణున్ భావార్థసారజ్ఞు ను

చ్చిత్రసారస్వతభూతిసారవిషయున్ జింతింతు సంతుష్టితోన్.

౬౯.

ఖడ్గబంధము.

క. తరతరమ పూసనుండియుఁ బరుజాలు దట్టాడి మధ్యపద్ధతి ధారా

పరివృతి నుపదేశ క్రమ పరిచితిఁ బఠియింప ఖడ్గబంధం బయ్యెన్.

౭౦.

క. సమరనుహీ మధుమత్సమ సమధికతం ద్రుంచు విమతశరులన్ లీలన్

హిమరుక్మలుఁడు మరుత్వ త్సమసత్త్వతఁ బేర్చుచుండు సర్వజగములన్.

౭౧.

ఆ. ప్రథమ యమక చిత్రబంధాదు లొకకొన్ని

తెలుపఁ బడియె బుధులు దెలియవలయు

నుర్విఁ బద్మబంధ సర్వతోభ ద్రాదు

లంధ్రభాషఁ జెప్ప నరిది యంద్రు.

౭౨.

పదదోషములు.

మ. ప్రతిభాకంపన మబ్బినం గవులచేఁ బాటిల్లు శబ్దార్థసం

గతదోషంబులు కొన్ని, కొన్ని ధర సత్కావ్యంబులం దైన ను

త్థితవేగాకులితాపగావితతిలో దిండిరపిండాకృతిన్,

ధృతి సందర్భముచోట వానిఁ దగఁ జింతింపం దగున్ సత్కవుల్.

౭౩.

క. పద వా క్యార్థ త్రితయ స ముదితములై వివిధదోషములు చెవి కనుఖా

• స్పదము లగు; వానితెఱఁగులు మది సుకవుల కెఱుఁగవలయు మఱువక యెఱుఁడున్.

నీ. అప్రయుక్తము నపుష్టార్థకంబును నస మర్థకంబును నిరగ్భావ్యాయంబు

నపసంస్కృతంబు నేయాథకంబు సందిగ్ధనష్టప్రయోజనశ్లిష్టములును

గాఢపరిక్లిష్ట గూఢార్థకంబులు నప్రతీతికము నన్యార్థకంబు

• నవిమృష్టకవిధేయకాంశంబు నశ్లీల పరుష విరుద్ధార్థభాషితములు

తే. ననఁగఁ బదియేడువిధము లై యతిశయిల్లుఁ

గావ్యముల దోషములు పదగతము లగుచు;

వాని నెఱుఁగక రచించుచు వట్టికవుల

వేడ్క మెచ్చఁడు చాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

౭౫.

అప్రయుక్తము.

క. దైవతుఁడు గాచుఁ గడుసం భావన నన నప్రయుక్తి పదమునఁ బరఁగున్

వావిరిఁ బుల్లింగత్వము దైవతపదమునకు దఱచు దనరక యునికిన్.

౭౬.

అపుష్టార్థము.

ఆ. జగతి నెనిమిదింటిసగములో సగ మగు

భుజము లాహవములఁ బొల్లు లగునె

భూపతులకు నన నపుష్టార్థ మర్థార్థ

పదము లర్థపుష్టిపదము గామి.

౭౭.

అసమర్థము.

క. జనపతి వనధగ పరివృత యనఁ జనుధర నేలె ననఁగ నసమర్థ మగున్

వనధికి నీవనధగపద మొనరించుట శబ్దసంపదానత యగుటన్.

౭౮.

అనర్థకము.

క. నలి నొప్పెఁ బురుషుఁ డొగిఁ గడు నలవడియెం బడఁతి యన ననర్థక మయ్యెన్

నలి ననియెడునది యొగినన్ పలుకును బూరణము లంధ్రభాషకు నగుటన్.

౭౯.

అపసంస్కృతము.

క. స్ఫురిశన మతివకు సీతకు దరిశనము మనోహరంబు దరుణికి ననఁగా

ధగ నపసంస్కృత మగుఁ ద స్థురుత్వ మాద్యక్షరములఁ గూడక యునికిన్.

౮౦.

నేయాగ్ధము.

క. వరునిపయిఁ గూర్చి వనితకు నిగవగ్రహ మెఱుఁగు ననిన నేయాగ్ధ మగున్

నిగవగ్రహశబ్దార్థము తిగముగ నేతవ్యసూచిఁ దెలియుటచేతన్.

౮౧.

సందిగ్ధము.

క. అవనీభృత్కటకంబు త్వవపద మెల్లపుడు ననిన సందిగ్ధార్థం
బవిరళ మగు నగతట మా నవపతిపుర సంశయంబు నరుల కొదవుటన్.

౫౨.

అప్రయోజనసంశ్లిష్టము.

తే. అప్రయోజనసంశ్లిష్ట మగు సమీరణాశనారాతికృతకేతనాగ్రజన్త
శత్రుతటముల నిల్తురు శత్రు లనిన నేతదర్థంబు గిరులకు నేఁగి రనుట.

౫౩.

క్లిష్టగుఢార్థము.

తే. క్షుతజ కంజేక్షుణలు క్షామగల్లకటలు ఘనవిదగ్ధాత్తికలుఁ బురికాంత లనఁగఁ
గ్లిష్టగుఢార్థ మనఁ జనుఁ గ్లేశసరణిఁ దత్తదర్థంబు నెఱిఁగెడి తలఁపుచేత.

౫౪.

అప్రతీతికము.

క. క్షీలి బాడబులకు మన్యు స్థితి యుచిత మనంగ నప్రతీతిక మగు వి
శ్రుతబాడబమన్యువులకు వితత్తార్థము లెందుఁ బెక్కువిధము లగుటచేన్.

౫౫.

అన్యార్థము.

క. ఆదట నింద్రుని జగదా హ్లాదంబునఁ జంద్రుఁ డనిన నన్యార్థము సం
పాదిల్లు నియతనామ ప్రాదుర్భావముల నెన్నఁబడ కుండుటచేన్.

౫౬.

అవిమృష్టవిధేయాంశము.

క. ఉవిదకు మొలనూలు మనో భవురెండవనారివోలెఁ బరఁగె ననం గా
నవిమృష్టవిధేయాంశం బవు నతనికి రెండునారు లడరక యునికిన్.

౫౭.

అశ్లీలము.

క. వ్రీ డామంగళ కుత్సలు దోడుగ నశ్లీల మనెడుదోషము మూఁడై
జాడపడు గ్రామ్యవచన క్రీడల; నత్తెఱఁగు కృతుల గేలిం జేయున్.

౫౮.

వ్రీడాశ్లీలము.

క. జనపతికృప మదయుతులై చనుకుజనులు గుహ్యకేశ సన్నిభులును మో
హనరసరుచిపరిపూర్ణులు నన వ్రీడాశ్లీలదోష మగు వినుచోటన్.

౫౯.

అమంగళాశ్లీలము.

క. అన్ను న కథిపతి యలుకం గన్నుల నీరొలుక బట్ట గడు దడిపె ననం
గ్గిన్నశ్శశాన మన్న ట్లన్నేరనిపలు కమంగళాశ్లీల మగున్.

౬౦.

జుగుప్సాశ్లీలము.

తే. నాతి గనయంబు వదలింప నాధుమీఁద
నాభిపంకజగంధ మున్నతిఁ జరించె
నన జుగుప్సాభిధాశ్లీల మయ్యె నింతి
కవుడు పొక్కిలిరొఁపికం పర్థ మగుట.

౬౧.

పరుషము.

క. కుర్కుర కర్క శ బర్బర తర్కిత మన్విటునిసురతతంత్రం బనుచు
 షేర్కొన్న బరుష మనఁ జనుఁ దార్కొను శ్రుతికటువు ననఁగఁ దన్ ష్టోల్లాదళాట.

విరుద్ధము.

శ్లో. మిత్రుఁ డుదయింపఁ గువలయోన్మేష మొదవె
 నన విరుద్ధంబు సఖునకు నవని కైనఁ
 గలువలకు నర్కునకు నైనఁ గల్గుమైత్ర్య
 కారణం బొక్క నెపమునఁ గానఁబడెమి.

౧౩.

వాక్యదోషములు.

క. ఇవి పదగతదోషంబులు కవులకు నిట మీఁద వాక్యగతదోషంబులే
 వివరింతుఁ గొన్ని యవియును వివిధంబులు నూత్నములు పివేకింపఁ దగ్గఁ.

౧౪.

సీ. క్రమభంగము విసంధికంబును బునరుక్తి కంబును వ్యాకీర్ణకంబు నాఁ
 భిన్నవచస్కంబు భిన్నలింగంబు ఛందోభంగ యతిభంగ దోషములును
 న్యూనాధికోపమా న్యూనపదంబులు నట సమాప్తికపునరాశ్చకంబు
 నశరీరకంబును నధికపదంబుఁ బ్ర క్రమభంగము పతత్ప్రకర్షకంబు

తే. ననఁగఁ బదియేనువిధులఁ గావ్యములయందు
 వాక్యదోషంబు లుదయించు; వానిఁ దెలిసి
 కబ్బములు చెప్ప నుత్తమకవుల మెచ్చు
 విష్ణువర్ధనచాళుక్యవిశ్వవిభుఁడూ.

౧౫.

క్రమభంగము.

క. శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య త్సైవయకీర్తిప్రతాపమహిమలనో ౧౦
 జీవేందీవగమిత్రులు కావించురు చెలిమి యనఁగఁ గ్రమభంగ మగుట.

౧౬.

విసంధికము.

క. కులలంబుజలర్కుం డిల బలిఇంద్రుడుదారుఁ డనెడుపలుకులలో న
 చ్చులు హల్లులతోఁ గూడం గలయక యుండిన విసంధికం బగుఁ గృతులగా.

౧౭.

పునరుక్తము.

శ్లో. చక్ర చక్రాయుధుఁడు పోరు సలుపుచోట
 ననిన నిది శబ్దపునరుక్త మంద్రు బుధులు

శాస్త్రే చాపాస్తుః డాజి నెసంగునెడల
ననిన నిది యర్థపునరుక్త మగుఁ దలంప.

౯౮.

వ్యాకీర్ణము.

క. తలల వరాహాంక మురం బుల నాజ్ఞాయుఁ దాల్చి విశ్వభూవిభుఁ గొలువం
దలఁపుదు రరు లని చెప్పం దొలఁగక వ్యాకీర్ణ మనెడుదోషం బయ్యెన్.

౯౯.

భిన్న వచనము.

తే. అనిశభంగంబులును నసేవ్యములు నైన
యంబునిధు లట్ల గంభీర మగుమనంబు
వశము గా దన్న నది భిన్న వచన మయ్యెఁ
బెక్కుమాటల నొకమాట భేద్య మగుట.

౧౦౦.

భిన్న లింగము.

క. చాళుక్యవిభుఁడు వనుషఁ ద్రి శూలంబునుబోనిసేనశూరతచేతం
గూలుదురు వైరు లనిలో లీలం బొరి నన్న భిన్న లింగం బయ్యెన్.

౧౦౧.

ఛందోభంగము.

క. ఎందును నీరాజున కే చందంబున లేరు సరి జగంబుల నెల్లన్
సుందరతను శూరత నన ఛందోభంగంబు గృతులఁ జను దోషం బై.

౧౦౨.

యతిభంగము.

క. చెప్పినయెడ నిలువక వడి దప్పిన యతిభంగ మనఁగఁ జనుఁ దత్కృతి నీ
చొప్పు నెఱుంగుఁడు తెనుఁగున నెప్పుడును విరామభంగ మెన్నరు కృతులన్. ౧౦౩.

న్యూనోపమ.

తే. చంద్రతారాభిరామ మై చదలు వొలిచె
బుండరీకాంకకాసారఖండ మనఁగ,
నట్ల చెప్పిన న్యూనోపమాఖ్య యయ్యె
నుపమ తారాపథంబున కూనమగుట.

౧౦౪.

అధికోపమ.

తే. వికలముఖు లైనయరివధూటికలు గ్లాంత
నలినకైరవ లగుగ్రీష్మ నదులభంగి
నైరి నా నదికోపమ యయ్యె నరయ
నందుఁ గైరవ ముపమకు నధిక మగుట.

౧౦౫.

న్యూనపదము.

సమాప్తపునరాత్తము.

క. అవనీశుయశము గుణమణి నివహంబులు నెగడ నెగడ నిఖిలము నిండెన్
గవివినుతులచే ధవళిత భువనం బనఁగా సమాప్తపునరాత్త మగున్.

౧౦౭.

అశరీరము.

క. కుశలుఁ డగున్పుపతి సతతము కృశకులధర్తులను సహజకృత్రిమగుణులన్
బిశునుల నని మును పలుకఁగ నశరీరము నిగ్రహించు ననుక్రియ నిడమిన్.

౧౦౮.

అధికపదము.

క. కరవాలభైరవునిచే నరుగుదు రరు లర్కమండలాకారములొ
సురిఁగి యన నధికపద మగు నరయఁగ నాకారశబ్ద మధికం బగుటన్.

౧౦౯.

ప్రక్రమభంగము.

క. నారలు చీరలు మధురా హారంబులు కూర లడవి యాలయ మనఁగాఁ
గూరుం బ్రక్రమభంగము వారక వనగృహము లేకవచనం బగుటన్.

౧౧౦.

సతత్ప్రకర్షము.

తే. ఏచి మార్కొనుఁ బలులఁ గ్రొ వ్వెసఁగుకిరులఁ
బాటు మృగములఁ ద్రుంచు నీభటుఁ డనంగ
నడరి విపరీతగతిఁ జెప్ప నగుఁ బతత్ప్ర
కర్షదోషంబు దగ దీనిఁ గానవలయు.

౧౧౧.

అర్థదోషములు.

క. ఇవి వాక్యజాతదోషము లవిరళముగఁ దెలియుఁ డింక నర్థక్రమసం
భవము లగుదోషములఁ దగఁ జెవులకుఁ జవు లొదవ నోలిఁ జెప్పెద నొప్పన్.

సీ. వరుస నపార్థంబు వ్యర్థంబు హీనాధికోపమంబులు సంశయోక్తికంబు
నతిమాత్రకంబు నేకార్థంబు భిన్నంబు జరపదక్రమమును బరుషకంబు
నసదృశోపమమును నప్రసిద్ధోపమ మును హేతుశూన్యార్థమును దనర్చు
విరసాహ్వయంబును నిరలంకృతియు విరుద్ధంబు నసంగతత్వం బనంగఁ

తే. గబ్బముల సప్తదశదోషఘటన లొదవుఁ
త్రౌఢి వానికిఁ బాసి సత్ప్రభువు లైన
యుభయభాషాకవీంద్రుల కొసఁగఁ బొసఁగఁ
జారుతరకీ రి విశ్లేషచక్రవ రి.

౧౧౨.

అపార్థము.

క. ధనదునకు నెంద అంగన? లనుములు నాకమునఁ బండు నా? పాతాళం
బునఁ బాము తెన్నిగలవో? యనఁగ నపార్థంబు వాచికార్థము గామిన్.

౧౧౪.

వ్యర్థము.

తే. 'మీరు పెద్దలు, కులమును బౌరుషంబు
విశ్రుతంబులు, గుణము వీవితతు, లేల
యధిపుఁ గొలువరు దా?' రన వ్యర్థ మయ్యెఁ
తొలుతఁ బలుకులు భజనహేతువులు గామి.

౧౧౫.

హీనోపమ.

తే. కుక్కలునుబోలె దనుజాలు
మిక్కుటముగఁ గదుర సురలు మృగములభంగిన్
దిక్కులు చెడి పాటిరి నాఁ
దక్కక హీనోపమాభిధానంబయ్యెన్.

౧౧౬.

అధికోపమ

క. అకుటిలగతిఁ గొలఁకులలో బకములు మునివరులుఁబోలెఁ బరఁగె ననంగాఁ
బ్రకటిత యగు నధికోపమ సుకవిత నీరెండుఁ జొనుప శూన్యం బయ్యెన్.

౧౧౭.

సంశయము.

క. నీ వన్న పలుకు చెప్పిన నావెలఁదికి నలుగ నేల యన సంశయ మై
భావింపంబడు నీ వను నావెరవున నన్న గామి నన్యార్థం బై.

౧౧౮.

ఏకార్థము.

క. మలయసమీరము మలసెను మలఁగొనియెఁ బటీరశైలమారుత మనుచుం
బలికిన యర్థమ క్రమ్ముఁ బలుకుట యేకార్థ ముండ్రు ప్రతిభావంతుల్.

౧౧౯.

అతిమాత్రము.

క. అతిమాత్రం బగు నతిభా పితమున నేకోదకమునఁ జెడు జగ మనుచున్
మితముగ నరిసతు లేడ్చినఁ బ్రతతాకృతి నదులు వర్ష బాష్పజలములన్.

౧౨౦.

భిన్నసంబంధము.

క. నలువ భవదహితకీర్తులు నలుపులు గావించుతలఁపునంజేసి స్థుమీ
మలినత్వము కుజనమనః స్థలముల నిడె ననఁగ భిన్న సంబంధ మగున్

౧౨౧.

అప్రకమము.

తే. పురుషుఁ డొక్కఁడు పరిణయంబునకు మున్న
వరుస సమకూర్చె నీమంతపరికరములు

అనన్తపక్రమ మండ్రు కృత్యంబు గడచి
యవలిపనిసేయు నని చెప్పనట్టికృతుల.

౧౨౨.

పరుషము.

క. వేదేడునర్థులఁ గనుఁగొన వాఁడికుతారమునఁ జెండవలదా యను నీ
సూఁడరిమాటల పరుషము పోడిమి చెడు నట్టియర్థములఁ గబ్బములన్.

౧౨౩.

అసదృశోపమ.

క. వసుధాపతి కోపాగ్ని ప్రసరంబులచేత రజతపర్వతభంగిన్
జెన వెలిఁగెఁ బోర ననఁగా నసమత నిది యసదృశోపమాహ్వా య మయ్యెన్.

౧౨౪.

అప్రసిద్ధోపమ.

తే. బాష్పకణకీణ మై యొప్పుఁ బణఁతిమోము
మంచు నిండినతొగపువ్వుమాడ్కి ననిన
నప్రసిద్ధోపమా ర్థ మై యడరు నండ్రు
శుముదముఖముల కుపమా ప్తి గూడ కునికి.

౧౨౫.

హేతుశూన్యము.

తే. చర్మగోరక్షణార్థంబు చంపుఁ బులుల
ననక మిన్నక పులివేట లాడు నృపుఁడు
శూరుఁడై యన్న నది హేతుశూన్య మయ్యె
నిప్పయోజనకథన మై నివ్వటిలుట.

౧౨౬.

విరసము.

క. తలఁ పవుచూపులు నిద్దపు టెలనగవులు నింత యొప్పు నే భయమున ని
చ్చీలు చను నరిసతులకు నన విలసనసమయంబు గామి విరసం బయ్యెన్.

౧౨౭.

నిరలంకృతి.

క. నీచుఁడు సభలోపల దుర్వాచాలత సాత్త్వదోషవంచితఁ డగు నా
నేచును నిరలంకృతి యై యీచంద మలంకృతులకు నెక్కక యునికిన్.

౧౨౮.

విరుద్ధము.

ఆ. చర్చ నేయ జగదసమ్మత మగునథన్
మది విరుద్ధ మనఁగ నతిశయిల్లు
దేశ కాల లోక ది క్కమయక విరు
ద్ధాహ్వాయములచేత నైదు నాఁగ.

౧౨౯.

దేశవిరుద్ధము.

క. మరుదేశంబునఁ బెక్కులు పరిపూరితసలిలనదులు పరఁగి పిపాసా
తురులఁ దనియించు నాఁగా ధర దేశ విరుద్ధ మయ్యెఁ దజ్జ్వల కల్లక. ౧౩౦.

కాలవిరుద్ధము.

తే. గ్రీష్మకాలంబు మత్తిలి కేకు లాడె
నింద్ర గోపంబు లిలమిఁద నెల్లఁ బొడమెఁ
జాఁగెఁ బ్రథమాంబువులకు నై చాతకంబు
లనఁగఁ గాలవిరుద్ధసమాఖ్య మయ్యె. ౧౩౧.

లోకవిరుద్ధము.

క. ఘనగజకుంభంబులలో మొనయుఁ బ్రవాళంబు వెలయు ముతైపుగము ల
య్యెనుఁబోతులకొమ్ములలో నన లోకవిరుద్ధ మయిన యర్థముఁ దలపక. ౧౩౨.

దిగ్విరుద్ధము.

క. ఉదగంబుధివీచుల నున్నదుఁ డై క్రీడించె దాక్షిణాత్యుఁ డనంగా
మదిలో వినియెడువారల యెద నించును దిగ్విరుద్ధ మనునర్థం బై. ౧౩౩.

సమయవిరుద్ధము.

క. అమరఁగఁ బులితోలును మస్తమునం బలుజడలు దాల్చి సౌగతుఁ డొప్పెక
హిమకర శేఖరుగుడి నన సమయవిరుద్ధార్థ మగుచుఁ జను సత్కృతులక. ౧౩౪.

అసంగతి.

తే. శ్రుతము శాంతియు నితనికిఁ జూట్టలనక
దయయు దానంబు నితనికి దయిత లనక
బోడు దప్ప నసంగతి స్తుతి యొనర్పఁ
బద్యములయందు సహచరభ్రంశ మయ్యె. ౧౩౫.

క. ఈదోషంబులు మొగి న ర్థోదితములు పూర్వభాషితోదారణై
షాదిగుణంబులతోడఁ బ్ర మోదంబునఁ గూడి యొసఁగు ముఖ్యార్థములక. ౧౩౬.

క. శ్రుతిపరుషత మానుటకై మలిఁ గర్తవ్యంబు సౌకుమార్యము చెప్పక
జతురతఁ గాంతి ఘటించుట వితతగ్రామ్యార్థసారణ విశ్రుతిఁ జేయుక. ౧౩౭.

క. కృతుల నపుష్టార్థప్రవి హతికొఱకై చొనుపవలయు నర్థవ్యక్తికై,
వితతన్యూనాధిక పద యుతిహతికై సమత చెప్ప నొప్పుం గవితక. ౧౩౮.

తే. అనుచితార్థ నిరాకరణాప్తికొఱకు
నగు నుదాత్తతఁ గావ్యంబులందుఁ జొనుప,

- యుక్తపాదవిసంధిచ్యుతి యునర్చు
 • పనికి నూజన్వీ కజన్బు పద్యములను. ౧౩౯.
- ఆ. తుదిఁ బతత్ప్రకషణ దోషాపహతికి నై
 యుక్తి రీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్చు
 నప్రతీతిక పరిహారంబు కొఱుకు నై
 సుప్రసాదగుణముఁ జొనుపవలయు. ౧౪౦.
- క. చ్యుతసంస్కృతి మానుటకై యతిమధురసుశబ్దవృత్త మగు నొనరింపక,
 బ్రతత ప్రకమభంగా హతికై సంక్రమతఁ గూర్చు నగు నంద్రుబుధుల్. ౧౪౧.
- క. ప్రేయోలంకారము దా శ్రేయం బగుఁ బరుషదోషశిథిలతకొఱకై
 చేయఁ దగునూక్తితంత్రము హేయాశ్శీలంబుఁ దొలఁగ నెగుచుటకొఱకై. ౧౪౨.
- క. ఇత్యేఱుఁగున మఱియు గుణా యత్తాలంకార సరణు లరసి కపింద్రుల్
 చిత్తంబున దోషోదయ వృత్తం బెడలించి కవిత విరచింపఁ దగున్. ౧౪౩.

- చ. విరపి-తవైరికై భువన విశ్రుత సద్గుణ రత్న హారికై
 నిరుపమకీర్తికై యువతి నిర్మధనక్షమ చారుమూర్తికై
 విరచితవృద్ధికై సమర వీరవిరాజిత జైత్రసిద్ధికై
 పరిచితశక్తికై గిరిశపాదపయోజనిషక్తభక్తికై. ౧౪౪.
- క. పగగండభైరవునకై యరిమానసచండడిండిమారావునకై
 కరవాలభైరవోజిత బిరుదునకై నతవిమతనిభృతవగదున్నకై. ౧౪౫.

తరలము.

- సుజనపోషణశాల్మికై రణశూరతావనమాల్మికై
 రజనినాథకులాగ్రగణ్యవిరాజికై జయవాజికై
 గజభుజంగమభౌగవారణకారికై యభికారికై
 విజయవిక్రమధర్మకై మనవిశ్వభూవరభర్మకై.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదుమారణ చరణారపిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధబుధ
 విధేయ విన్నకోట పెద్దయ నామధేయ పరచితంబైన కావ్యాలంకార
 చూడామణియను నలంకారశాస్త్రంబునందు విమిశ్రితాలంకార
 యమకాద్యనుప్రాసచిత్ర బంధచిత్ర సందర్భ దోష గుణ
 నిరూపణ ప్రభృతి పంచమం బన్నది

షష్ఠా స్కంధము.

సప్తమోల్లాసము.

ఛందస్సు.

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వరునకునై భావితవిశ్వేశ్వరాంఘ్రిపద్మనకై సం
భావితపదవాక్యకళా కోవిదుకై నయవిశేషగుణవిదునకునై. ౧.
- క. దీయుత పింగళనాగ హలాయుధ జయదేవ ముఖ్యు లగునార్యులచే
నాయతమై యామ్నాయ పదాయిత మగుఛంద మొప్పదముగ నొనర్తుకొ. ౨.
- క. ఛందోవిభ్రమవిధితోఁ బొంది కదా వేదశాస్త్రములు వాగ్వానితా
మందిరము లైన యయ్యార విందభవునివదనములకు విభవం బొసఁగెకొ 3.
- శా. పొందె గౌరవలాఘవప్రకృత మై పూర్ణాక్షరస్నిగ్ధ మై
యందం బై శ్రుతిసమృతప్రకట మై ప్రాపించునానావిధ
చ్చందస్సాశ్రమ లేక లోకములఁ జంచన్వాక్యరత్నావళీ
సందోహంబులు కంఠభూషణము లై సంధిల్లునే యేరికికొ? ౪.
- క. ఛందము వాఙ్మయవిద్యా కందము యతిగమకసమకగణవృత్తకృతా
నంద మమందార్థకళా విందము వాణీకరారవిందము ప్రతిభకొ. ౫.
- క. పటుమతి నట మున్ను మహా నటుఁ డీశుఁడు వాచకాభినయమునకై యు
త్కటయతిలయమయతాళ స్ఫుటవికటచ్చంద మందముగ నొనరించెకొ. ౬.
- క. స్పృజయించి యిచ్చె నజునకు నజుఁడును భరతునకు నిచ్చె నమ్మునివరుఁడుకొ
ఋజుమతి యగుపింగళుఁ డను భుజగమునకు నిచ్చె భుజగభోజనుఁ డచటకొ. ౭.
- క. ప్రియ యది యేటిది నావుడుఁ బుయిలోడినపలుకుతుదలపొల్లులచేతకొ
మ య ర స త భ జ న గణము లు దయ మొందెకొ ఛంద మొందెఁ దద్గణయుక్తికొ. ౮.
- క. గురువును లఘువును శంకర గిరిజాతాకృతులు తత్ప్రకృతములు గణముల్
గరుడునిపై పింగళఫణి విరచించినలెఱఁగు వరుస వివరింతుఁ దగకొ. ౯.
- వ. అవి యెయ్యవి యనిన—ధీశ్రీశ్రీమ్, వరాహాయ్, కాగుహార్, వసుధాస్,
సాతేక్ష్యత్, కదాసజ్, కింవదభ్, సహసన్: ఇ ట్లని గరుడభయంబుననుం దిర్య

- గుదితస్వభావంబునను సాభిప్రాయజ్ఞేయ నేయార్థంబుగా గణస్వరూపనిరూపణం
బునకునై పింగళనాగంబుచేత నుచ్చరితంబు లగుతద్వాక్యాంతగంబులం బొల్లులై
తోచు మకార-యకార - రేఫ - సకార - తకార-జకార - భకార-నకారంబుల
గణాభిధానంబులకు నాద్యక్షరంబు లగుటచేత మగణ - యగణ - రగణ - సగణ -
గణ - జగణ - భగణ - నగణంబులు గ్రమంబునం బ్రస్తారోద్ధారంబునం బ్రభవించె
దత్స్వరూపంబులనుం దదధిదైవతంబులను బరిపాటిం బ్రకటింతు నెట్లనిన. ౧౦
- క. ధీశ్రీశ్రీ మన మగణము విశ్రుత, మధిదైవతంబు విశ్వంధర; ని
త్యశ్రీల నొసఁగు మగణ ప్రశ్రయముఖకవిత చెప్పఁ బనిఁ దనుఁ దలఁపన్. ౧౧
- క. జగతివరాహో యనఁగా యగణం బుదయించె నుదక మధిదైవత మై,
యగణప్రయోగములయెడఁ దగిలించున్ సిరులుఁ దన్నుఁ దలఁపు న నిలుపన్. ౧౨.
- తే. బ్రమిసి కాగుహో రనునట్టి పలుకు రగణ
మయ్యె; నధిదైవతము వహ్ని యయ్యెఁ గానఁ,
గవితముఖమున రగణంబు గట్టునపుడు
వహ్నిఁ దలఁపంగఁ బగలుకు వచ్చుఁ జావు. ౧౩.
- క. గలికై ఫణివసుధా సని మతిఁ దలఁచిన సగణ మయ్యె; మారుత మధిదై
వత మండ్రు; సగణముఖ మగు కృతి పగలుకు మగుడులేని కీ దొనరించున్. ౧౪.
- క. సాతేక్వ దనుడుఁ దగణము జాతం బై శూన్య మగుడు, జద లధిదైవం
బై తనరె; దగణముఖకృతి శ్రీతుం డగున్మృపుని నైన హీనుం జేయున్. ౧౫.
- ఆ. తనరఁ బింగళుఁడు కదాస జనన్ జగ
ణము జనించె, దదధినాథుఁ డినుఁడు;
తొలితఁ గృతిని జెప్పఁ దొణఁగుచో నర్కునిఁ
దలఁప నరికి రోగతతులు వొడము. ౧౬
- క. ఖగపతి కింవద భన నది భగణం; బుడురాజు తదధిపతి; భగణాద్యం
బుగను గృతి చెప్పునప్పుడు మృగాంకుఁ దలపంగ నగు సమీహిత కాంతుల్. ౧౭.
- క. సహస నని పలుక నగణం బహతం బగు, దదధిదైవ మగుఁ బ్రాణుఁడు; త
ద్విహితస్త్పతి నాయువు గడు నిహితం బగు నగణముఖ వినిర్మాణములన్. ౧౮.
- గురులఘువులు గలములు; లఘు
గురులు గురులఘువులు నెన్ని కొన వ హము లగున్;
గురులఘువులు త్రితయము లై
మృరిసిన నవి మగణ నగణములు నాఁ బరఁగున్. ౧౯.

ఆ. మగణరచన కాదిమధ్యాంతలఘువులు

గలిగ నేని య ర త గణము లయ్యె;

నగణ రచన మొదల నడుమను గడ గురు

వుండెనేని భ జ స లాఘమిగులు.

౨౦.

క. లోవంక వ్రాయ గురు వగు; నేవంకయు లేనివ్రాత యెసఁగును లఘువై;

జై వాత్యక రేఖాయుత భావజశరనిభము లండ్రు ప్రాజ్ఞులు మఱియున్.

౨౧.

క. గురువు లగు నొంటిసున్న ల నిరుసున్న ల జమిలివ్రాల నెడమల నూడన్

బొరసినవియు దీర్ఘములు, ని తరములు లఘువులు గణములు తత్త్రితయంబున్.

౨౨.

క. ఇందుఁడు గాంతి వపుఃప్రభఁ గందర్పుఁడు సప్తసప్తి ఘనరుచి ననఁ, జె

న్నందినయవి గురువులు చె న్నొందిననిడుపులును నట్ల; యున్న వి లఘువుల్.

౨౩.

క. కృతి క్షపులును తృపి దృపులును పితృ భృతులును నిలుచు పదము పిఱుఁదన లఘువుల్.

కృతిలో నగణములును దీర్ఘత నొందినయేని రెట్టిగాఁ దగు నెఱుఁగన్.

౨౪.

మ. కమనీయం బగు గద్యపద్యమయమై కావ్యంబు; గద్యంబు నా

నమరుం బాదనియంత్రణానియమవిన్యస్తప్రశస్తార్థ మై.

రమణీయాంఘ్రిచక్షుష్టయ స్ఫుట వళిప్రా సాభిరామంబు స

ద్యము; తత్పద్యము వృత్త జాతు లన రెండై పర్వఁ గావ్యంబునన్.

౨౫.

క. వృత్తం బనఁ జతురంఘ్రి సు వృత్తం బై వళుల వ్రాల వెలయును; మాత్ర

యత్తగణంబులచేతఁ బ్ర వృత్తాకృతిఁ దరఁగు జాతివితతులు కృతులన్.

౨౬.

తే. విరతి విశ్రామ విశ్రాంతి విరమ విరమ

ణాభిధాన విరామము లనెడిపేళ్లు

యతికేఁ బర్యాయపదము లై యమరుఁ గృతిన;

యుక్తిపదములఁ గృతియందు నునుపవలయు.

౨౭.

క. కరి గిరి పుర నిధి శశి ది క్పరిసంఖ్యానంబు గణితపరిభాషలచే

నరసి యతి నిలుపుచోటులు పరికింపఁగవలయుఁ గావ్యబంధన వెలయన్.

౨౮.

వళిప్రాసములు.

క. పాదప్రథమాక్షర ము త్పాదిత మగు వళి యనంగఁ; బ్రాసం బనఁగాఁ

బాదద్వితీయవర్ణము; పాదచతుష్కమున కివియ ప్రాణము లెపుడున్.

౨౯.

వళిభేదములు.

క. స్వగజలు వర్గజ లిత రే తగవర్గజ లనఁగ నేకతరజ లనంగఁ

బగఱారు వర్ణ నాలుగు; వరుసఁ దెనుంగునకు వాని వలయుం డెలియన్.

౩౦.

క. కోరి యికారము మొదలై కారము తుద మైనయచ్చుగమి పండ్రెండుక
వారక యొండొంటికినిం పారగ వల్లయ్యె నాల్గు నైదును మూడుక.

30.

అజ్వరము.

క. ఆ విజౌ లత్వమునకు నీ ఏలును ఋద్వయంబు నిత్వమువకుఁ దా
మూఁ ఓ లత్వమునకు వళు లాయచ్చుల దొరసి యుండ నాల్గుల కెల్లక.

31.

అకారవళినిరూపణము.

తే. అవని ధర్తజుఁబోలు నిత్యార్యచర్య,
నాదిరాజుల దొరయు నిత్యేంద్రభూతి,
నరులఁ బ్రహరించు బాహుదండోగ్ర్యమునను,
విఘ్నకులాగ్రణి చాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

33.

ఇకారవళినిరూపణము.

ఆ. ఇనజుఁ డీగి, భారతీశుండు చతురత,
నెకవీరుఁ డాజి ఋజుతయందు,
ఋజరిపుఁడు సిరి, నహీనుండు భూవహ
నమున విశ్వమనుజనాధవిభుఁడు.

ఉకారవళినిరూపణము.

క. ధరణీవరాహాలాంఛతుఁ డురరీకృత సకలవిద్యుఁ డూరీకృత సం
గరజయుఁడు విశ్వభూవరుఁ డురుక్షీర్తుల నెగడు నా బిడొజో నిభుఁ డై.

34.

నర్గవళినిరూపణము.

క. తుది నున్న జ ఇ ణ స మ ములు వదలిన యా క చ ట త పల వర్గాక్షరముల్
వొదిఁ దనవంగడములలో నదికిన నవ్వళులు వర్గజాఖ్యము. లరయక.

35.

సీ. కమనీయరాజశీఖామణి కరిరాజ గర్వమహీధ్రనిగ్లాతమునకు
చతురయశస్సిత చ్చత్త్రి కాయోధన జయదాశ్వభంజళీ యుంపునకును
టంకితరాయ కతారిసాళువునకు డంభలాంఛన కోల ధాలునకును
తత్త్వ పురాణకథా రసవేదికి దాన దయా ధర్మ ధామ మతికి

తే. పశుపతిప్రాప్త సామ్రాజ్యఫలున కబ్జ
బంధుబంధుర తేజోవిభాసునకును
పిశ్వపిభునకు సరి లేరు విశ్వజగతి
ననిన నివి వగవల్లకు నచ్చు గృతుఁ

32.

కాదివర్గమునకు గుణితస్వరవళినిరూపణము.

క. కా కై కౌ లట కత్వము, కీ కేలు కృ క్కూలు నల్లై, కిత్వము వళులై,
కూ కోలు కుత్వమునకును, కేకొను దల్కాదిశాంతసిద్ధార్ణతలిక.

36.

ఇతరేతరవర్ణజవళినిరూపణము.

- క. ఇతరేతరవర్ణజవళి తతికిఁ జవర్ణువును శ ష స దగు నొకగమి యై;
కృతులకు న హ య లు నేక స్థితి నొకవంగళము; న ణ లుఁ జేలఁగు నొకటి యై.
- చ. చతురచళుక్యవిశ్వవిభుశాసన మెక్కినరాజమాళు ల
చ్చత మకుటోజ్జ్వలస్రగనుష క్తము లై విలసిల్లు నెందు; నీ
జతనము నీతిమంతులకు సాఁగిన నేమి కొఱంత? సంతతో
జ్ఞితమదబుద్ధులుం గుళలసిద్ధులు పొందుట లెల్లఁ బోలవే.
- ఆ. చతురుపాయబాహుశ క్తిక్షమావళిఁ
బాట విడిచి చిత్రభానుసాక్షిఁ
బాటె సర్వసిద్ధిపద మేది ధరణీవ
రాహమునకు నొడి గాచకదుపు.
- చ. అమమత కాస్పదంబు, వినయంబునకుం గుదు, రుబ్బులేనినె
య్యమునకు నాలవాలము, మహాగుణపం క్తికి జన్మభూమి, దా
నమునకు నాదరం, బరిరణక్రియ కుగ్రనికేతనంబు, నా
నమరుఁ జళుక్యవిశ్వమనుజాధిపుచి త్త మమ త్తవృత్తి యై.

౪౧.

౪౨.

౪౩.

ఏకతరవళినిరూపణము.

- క. మ ర వ ల ట లేకతరవళు లరయఁగఁ దమతమక కవులయనుమతి వళులై
పరఁగఁ, బదాంత ముకారము పోరిఁ బొందినపు పు బు భు ము లు పొసఁగినచోట.
- ఆ. మధురవచనుఁ డార్యమాననీయాగ్రణి
రసికవరుఁడు రాజరాజనిభుఁడు
వరుస యెఱిఁగి సుకవివరులకు నిచ్చిన
లచ్చి విశ్వవిభునిలాగు మెచ్చు.
- ఆ. అజ్ఞా లాని యీగి తావడి సభలోన
తేసి పోరి లోన టిచ్చఁ బొటసి
తెన్న మడుగుపుడమి తేండ్ర నేల నుతింప
మనకు విశ్వనాథుఁ డొనరియుండ.

౪౪.

౪౬.

ముకారవళినిరూపణము.

- శే. పుడమి విశ్వవిభునిభుజమునకుఁ దొడవు
పుల్లపద్మాలయ వితీర్ణమునకు బోటి
బుధులు విద్యావివేచనమునకు సాక్షి
భువనములు కీర్తికి నివాసములు దలంప.

౪౭.

ప్రాదివళినిరూపణము.

క. ప్ర ప రాప స మను సు ప్ర త్యపి ని ర్దు రధి న్య పా భ్య గాఙ్వ్య త్యవ ప
ర్యపసగ్గ వింశతికి వశు లు పరస్పరవర్ణయక్తి నుభయముఁ జెల్లుట.

ప్ర - పరా - అప - సమ్ - అను - సు - ప్రతి - అపి - నిర్ - దుర్ - అధి - ని - ఉప -
అభి - ఉత్ - ఆజ్ - వి - అతి - అవ - పరి:—ఇవి యిరువదియు నుపసర్గలు; ఇందు
అప్యాజ్ అను నిరూపణ మప్రసిద్ధము.

శా. ప్రారంభించు నశేషధర్మముల సంపాదించు సత్కీర్తులన్,
బ్రారబ్ధంబులు నిర్వహించు ఫలపర్యంతంబుగా నెప్పుడున్,
బ్రారబ్ధ ప్రతిబ్ధ సంపదలచే రాగిల్లు నుల్లాసి యై,
యీ రా జంచు నుతింతు రార్యు లిల విశ్వేశావనీవల్లభున్.

౪౮.

తే. రిపుల విశసించు చోటఁ బరేతనాథుఁ
దుర్వి రక్షించుచోటఁ బరోక్ష భుజుఁడు
బహుధనా వాప్తిచో ననపాయబుద్ధి
యంతరరులకు నీ రా జపాయకరుఁడు.

౫౯.

చ. స్వయరహితంబు వైభవసమాగమ, మాహవధుర్యశౌర్య మ
వ్యయము, జయంబు విస్తయసమగ్రము, పాదవినమ్ర శాత్రవా
న్వయ పరిరక్షణం బభినవంబు, నమోచిత శాస్త్రవాచకా
న్వయనిపుణంబు చిత్త, మనయంబును విశ్వనరేంద్రభర్తకున్.

౬౦.

తే. స్వర్ణగిరిచాపుఁ డర్చింప వలయువేల్పు,
స్వంత మగుమంత్ర మాప్తపంచాక్షరంబు,
తథ్యమగుధర్మ మెపుడు ప్రత్యక్షకృత్య,
మాత్త విశ్వేశ్వరునకుఁ బ్రత్యహముఁ దగిలి.

౬౧.

శీ. గసభావశీలి నిరంతరశ్రుతిశాలి యగ్ధావబోధ నిరగఁ యుండు
రాజన్యజన్య దురంతవిక్రముఁడు దు రవగాహవిద్యా విహారభూమి
దానాహఁ సంపదధ్యావాస మాయుధాయతవేద శశ్వదధ్యయనవేది
న్యాయ త ర్కాది నానాశాస్త్రగుతుకి వి న్యస్తపూతార్థ మహాశయుండు

౬౨.

౪. ప్రచుగ ఫలిత నతురుపాయాభిరాముఁ డు
పేంద్రభూపతనయుఁ డింద్రనిభుఁడు
భీమబలుఁడు జగదభిహిత శోభనా
భ్యర్థి విశ్వనాథుఁ డవనివిభుఁడు.

౬౩.

క. చంచలత లేక దానూ దంచితఁ డగువిశ్వనాథ ధరణీశ్వరుచే
మించినసుకవీశ్వరుల దృ గంచలముల మలయు సిరు లుదగ్రప్రీతిఁ.

చ. వ్యపగతదోషఁ డవ్యసనవగుఁ డుదంచిత మంత్రపంచక,
వ్యపగతశత్రుమండలుఁ డయాన్వితఁ డూర్జిత వైరిభూవర
ద్విపవరమత్తకేసరి యతీంద్రియఖేలనుఁ డార్య చర్యఁ డ
త్యుపచితశౌర్యశాలి సుగుణోన్నతి విశ్వనరేంద్రఁ డెప్పుడుఁ.

తే. విశ్వ విశ్వంభరాసమా వేక్షణమున
నడరు నీహిత బహుఫలావాప్తు లెల్లఁ;
బ్రణతు లొనరింతు రఖిల పర్యంతనృపులు
నర్థి విశ్వేశ్వరునకుఁ బర్యాయగతుల.

సబిందువర్గవళి నిరూపణము.

తే. ట త ప వగ్గాక్షరములకు డాపలించి
యొనగ నూఁదిన బిందువు లుండెనేని
వరుస ణ న మ లు వళు లగు వాని కెల్ల
నవనిఁ గొందఱు సుకవులయనుమతమున.

చ. కినుకఁ జళుక్యవిశ్వస్థపకేసరి తేసినవోఁ గృపాణదం
డనమునఁ గల్గుఁ బో సురగణత్వము తత్పదవారిజాత వం
దనమునఁ గల్గుఁ బో మనుజనాథత తద్భటనర్శనావలం
బనమునఁ గల్గుఁ బో గహనమధ్య నివాసము వైరికోటికిఁ.

ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర ప్లుతాక్షర వళి నిరూపణము.

ఆ. మొదలివ్రాఁత రెండు మూడు నక్కరములఁ
గూడెనేని యదియ కూర్చు వళుల,
నంత్యవణము నిడుపయి తగ్గు భేద ద
యార్థ మయిన నచ్చు హల్లు వళులు.

క. ప్రియకరుఁడు సర్వలోకా శ్రయ బిరు దోదగ్రుఁ డుగ్రజనవర సేనా
జయలక్ష్మీ సుఖకర సం శ్రయుఁ డీచాళుక్యవిశ్వరాజేంద్రుఁ డిలఁ.

తే. ధర్మములు నిత్య సత్య కృద్వాప్యపు లెపుడు,
వజ్రములు చిత్తమున కి సద్వ్యసనచయము,
లహరిములు వణవిభ్రమ ద్వ్యక్తివిధులు
పతిక్కిననుటయు విశ్వభూపతికి నమరు.

క. త్రాసమతి విమతు లడుగులు డాసిన నీసోమవంశ్యుడా రక్షింపం
డి సుడిగి యుచితగతి వి న్యాసంబునఁ గొలువవలువదా విశ్వేశుక. ౬౨.

మ. కమలోత్పత్తి నిమిత్తముం గువలయాకాంత్యోతపజ్జీవనీ
యము నైనంతన నభ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ
క్షమతం బేర్పు చళుక్య విశ్వవిభు శశ్వద్దాన ధారాజ లా
ఘముతో సాటికిఁ బాటిసేసెదవు క్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపునూ. ౬౩.

ఆదేశవళి నిరూపణము.

క. ద్వీపమునకు నాకమునకు నావై శాస్త్రోక్తి నచ్చు లాదేశ సమా
సాపత్తి గలుగుటయు వళు లాపాదింపుదురు కొందఱు చచ్చును హల్లుక. ౬౪.

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రంచువిశ్వజగతీపతి యుత్తమశక్తి జాంబవ
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్మగఁ జేయుటయుక బ్రసన్నయై
గోపతిధేను వద్విభునకుం దనవైభవ మిచ్చెఁ గాక యే
భూపతు లీవదాన్యగుణబుద్ధిఁ బ్రసిద్ధి వహించి రుర్వరక. ౬౫.

క. నీకరవాలముపాలై నాకంబున కరిగి రాజనారాయణ యా
భూకాంతు లెట్టిచన వో నాక విఘోతములఁ దూల నడుతురు లీలక. ౬౬.

క. విను మమ్యాన్యపదంబున కొనరింతురు కవులు గొందఱో నా లాయుం
దనుబోనియచ్చు కలుగుటఁ జొనుపుదు రాయచ్చు వళియు సుకవులు కృతులక. ౬౭.

ఉ. ధన్యుడు విశ్వభూవిభుడు ధారుణి యేలఁగ భూజనంబు ల
మోన్యాన్యహితత్వ సంపదల నొందిరి, దంపతు లింపు నింప న
మోన్యాన్యసుఖానుకూలతల నోమిరి విప్రులు వేల్పుచిండు న
మోన్యాన్య సుపుష్టి తుష్టి కుశ లాదులఁ జెందిరి నాడునాటికిక. ౬౮.

దేశీయవళి నిరూపణము.

చ. కఱకరి కల్లడంబు కడుఁ గట్టిడి దెచ్చెర లోలమాస గ్ర
చ్చుట యెసలారు లుల్లులుకు లాడెడి వీటిడి రజ్జులాడు గ్ర
క్కిటియుట నాఁ దెనుంగునకు నీయుభయంబు వళిప్రకారమై
మెఱయఁ గవిప్రయోగమున మేల మెఱింగి రచింప నేర్చినక. ౬౯.

క. చెన్నక్కనుఁ జెన్నేక మా వన్న న మాచన యనంగ నచ్చట వళి యై
చెన్నుగు నకార మార్యుల మన్న న హల్లేని గలుగు మఱియొక్కొకచోక. ౭౦.

క. కడలాలుం జవరాలును జడుఁ డొక్కం డొకఁ డనంగఁ జనునుడువుల న
చ్చిగుటయై తగు వడి హల్లును వడి నేయుదు రండు కవులు వలసివోటక. ౭౧.

క. ఏకైకము సోదర నా కాకులు ననుశబ్దములకు నొగి నేత్యోత్వా
నీకము వళు లగుఁ గొందలు కైకొందురు వృద్ధివళులు కవులొడఁబడికన్. ౨౨.

షడ్విధప్రాసములు.

క. భాసురము లగుచు సుకర ప్రా సానుప్రాస దుష్కరప్రా సాంత్య
ప్రాస ద్వంద్వ త్రితయ ప్రాసము లన షడ్విధములు పరఁగుం గృతులన్. ౨౩.

సుకర ప్రాసము.

క. సుకుమారము శ్రుతిసుఖదము నకలంకము నైనవర్ణ మాద్యక్షర స్ప
ష్టికి రెండవవ్రాయి సుమీ సుకరప్రాసం బనంగ సులభము కృతులన్. ౨౪.

క. అరవిందహితుఁడు దీధితి నరవిందోదరుఁడు విద్విడపహరణముచో
నరవిందభవుఁడు చతురత ధర ధరణివరాహ విశ్వధరణిపుఁ డెపుడున్. ౨౫.

అనుప్రాసము.

క. ఇడునెడఁ బ్రాసాక్షరములు బడి తప్పక పాదపదవిభాగములఁ గడున్
బెడఁగైన ననుప్రాసం బడరుం గబ్బముల నెల్లి నమరినతోడ వై. ౨౬.

క. రుంద్రములు సాంద్రములు నిస్తంద్రములును గుణము లెపుడు ధర సత్యహరి
శ్చంద్రునకుఁ జంద్రవంశ్యున కింద్రోజ్జితమహిమునకు నుపేంద్రసుతునకున్. ౨౭.

దుష్కరప్రాసము

క. పరువడిఁ బాదాదుల ను చ్చరణాసహ్యక్షరముల సమకూర్చిన దు
ష్కర మనియెడుప్రాసం బగు సరసాలంకార మగుచుఁ జను సత్కృతులన్. ౨౮.

క. నుర్దై విశ్వేశ్వరుడో రగ్గళహతిఁ జన్నరిపుల నగు వినుతింపన్
స్వగ్గవధూకుచకుంభ వి నిర్గళదంబువులచేత నిర్తలు లగుటన్. ౨౯.

అంత్య ప్రాసము.

క. మొదలిచరణంబుకడ శుభ పద మయ్యెడివ్రాయి యన్ని పాదంబులకున్
దుదనుండి మండనం బగు నది యంత్యప్రాస మనఁగ నమరుం గృతులన్. ౩౦.

క. భూజనహితనయశీలున్ బూజింతురు నృపులు విశ్వభూమిపాలున్
రాజితక్తిర్విశాలున్ గాజేంద్ర చ్చత్రచామరశ్రీలోలున్. ౩౧.

ద్వంద్వ త్రిప్రాసము.

క. క్రమమునఁ బాదాదులయం దమలము లై రెండు మూఁడు నక్కరములు చె
న్నమరిన ద్వంద్వత్రిప్రా సము లనఁగాఁ బరఁగు వానిఁ జనుఁ డెలియరగన్. ౩౨.

క. దానంబు వివిధసుశలని దానంబు విరోధిరాజ దత్తధనచయా
దానంబు గవులసా మ్ముప దానం బితైఱుఁగు విశ్వధరణీపతికిన్. ౩౩.

మధ్యాచ్ఛందంబు త్ర్యక్షరం బై నారీవృత్తంబునకు జనకం బయ్యె :
నారీవృ - త్తారంభం - బారు వ్వా - కారంబై.

ప్రతిష్ఠాచ్ఛందఃపాదంబు చతురక్షరం బై

కన్యావృత్తము.

పొత్తై మాగా-వృత్తిం గన్యా-వృత్తం బయ్యెన్ - జిత్తం బారన్.

సుకాంతివృత్తము (జగ.)

జగంబులం - దగున్ సుకాం - తి గల్పిత - ప్రగల్భితన్.

సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందఃపాదంబు పంచాక్షరం బై

సుందరీవృత్తము (భగగ.)

సుందరి యొప్పుం - జెంది భగా నిం - పొంద నియుక్తిన్ - గందుకలీలన్.

ప్రగుణవృత్తము (సగగ.)

సగణాసక్తిం - గగనంయుక్తిన్ - బ్రగుణాఖ్యం బై - తగు నింపారన్.

అంబుజవృత్తము (భవ.)

ఇంబగు భికా - గంబును వకా - రంబును జామీ - యంబుజ మగున్.

విచ్ఛంగోధికారము.

క. ఇం దుండియుఁ గరణీయ చ్ఛందోవృత్తముల నర్థ సంజ్ఞితములుగా
నొందింతు గ్రంథవిస్తృతి క్రందునకుం గాక యర్థగౌరవ మొప్పున్.

గాయత్రీ చ్ఛందఃపాదంబు షడక్షరం బై

విచిత్రవృత్తము (యయ.)

విచిత్రంబునందున్ - రుచించున్ యయంబుల్.

తనుమధ్యావృత్తము (తయ.)

ఒప్పున్తయ యుక్తిం - జెప్పం దనుమధ్యన్.

సురలత (నయ)

సురలతఁ జెప్పన్ - సారిది నయంబుల్.

ఉష్ణిక్ చందఃపాదంబు సప్తాక్షరం బై

విభూతివృత్తము (రజగ.)

స్వస్థ సద్విభూతి దా - రస్థ జస్థగంబునన్.

మదనవిలసితము(ననగ.)

మదనవిలసిత - ప్రదములు ననగల్.

కుమారలలిత (జనగ.)

కుమార లలితకు - సమగ్రజనగముల్.

అనుష్టుప్చందఃపాదం బష్టాక్షగం బై

విద్యున్తాల యనున్మృత్తము (మమగగ.)

శ్రీలీల రాజిల్లు విద్యు - న్నాఖ్యం బై మాగాసక్తి.

చిత్రపదము (భభగగ.)

చిత్రపదం బన భాగా - చిత్రయతిప్రతిపత్తి.

ప్రమాణి (జరవ.)

బకారము రకారము - వకారముం బ్రమాణికి.

సమాని (రజవ)

ఈసమానికి ర జ వ - వ్యాస మొప్పగుం గృతుల.

సింహరేఖ (రజగగ.)

ఈగజగ్రాగా నియుక్తి - గోరి సింహరేఖ యొప్పు.

బృహతీచ్ఛందఃపాదంబు నవాక్షరం బై

భుజగశిశురుతమనున్మృత్తము (ననయ.)

భుజగశిశురుత మయ్యే - ఋజు ననయ ములచేత.

హలముఖి (రనస.)

కామితక్రియ హలముఖి - నామ మొప్పు రననలచే.

భద్రకము (రనర.)

భద్రకంబు రనరంబుల - భద్ర విశ్వసృపమన్తధా.

ఉత్సృకము (భభర.)

ఉత్సృక మా భిభరంబుల - మత్సరి మాన విమగ్దనా.

ఇట నిం దీవల విశ్రమ ఘటనలు కల్పింప వలయుం గబ్బంబుల నె

చ్చట నిలుపంగాదగు న చ్చటం దగఁ బరికించి నిలుప శాస్త్ర ప్రాధి.

పంక్తిచ్ఛందఃపాదంబు దశాక్షరం బై

రుగ్గవతి యనున్మృత్తము (భమసగ 6.)

రుగ్గవతి యనున్మృత్తము (భమసగ 6.)

మయూరసారి (రజరగ 7.)

పర్వ నీరజంబు పై రగంబు - సర్వగా మయూరసారిఁ జెప్పె.

మత్త(మభసగ,7.)

శైలశ్రాంతిఁ మ భ స గ లోలిం - గ్రాలఁ మత్తాఖ్యను గనుపట్టు.

శుద్ధవిరాట(మసజగ,6.)

స క్తం బై మ స జ స్థ గ ప్ర ధా - ర క్తి శుద్ధవిరాట నాఁ జను.

పణవము (మనయగ,6.)

అందం బై మ న య గముల్ సాం పిం - పం ద ప్పొందక పణవం బయ్యె.

త్రిష్టప్పందఃపాదం బేకాదశాక్షరంబై

శాలినీవృత్తము(మతతగగ,6.)

రాకాధీశాకార రాజన్త తా గా - నీకప్రాప్తి శాలినీవృత్త మయ్యె.

ఇంద్రవజ్రము(తతజగగ,8)

ఈతాజ గానిర్చితి నింద్రవజ్రా - నీతాఖ్య వర్తించు వినిగ్త లో క్తి.

ఉపేంద్రవజ్రము(జతజగగ,8.)

ఉపేంద్రవజ్రాహ్వయ మొప్పునిం పై - యుపేంద్రపుత్తా జతజోక్త గాల.

ఉపజాతి.

ఈయింద్రవజ్రాఖ్య ముపేంద్రవజ్ర - శ్రయంబు గాఁ గా నుపజాతి యయ్యె.

తోదకము(భభభగగ,7.)

కామితభత్రయ గాయత మై వి - శ్రామపుఁదోదకసంజ్ఞతఁ జెందు.

రధోద్ధతము(రనరలగ,7.)

ర క్తి బేర్చి ర న రంబు పై లగం - బుక్త మైనను రధోద్ధతం బగు.

చంద్రిక(ననరవ,7.)

సలలితముగఁ జంద్రికాహ్వయం - బలరు ననర వాంక మై కృతి.

స్వాగతము(రనభగగ,7.)

స్వాగతంబు రనభంబు గగా ప్తి - సాగు విశ్వనృపచంద్రకులాధ్య.

శ్యేని(రవరవ,7.)

శ్యేనికై రవంబు చెప్పి పైగవం - బూనఁ జేయు టెల్ల నొప్పు నెప్పుడు.

వాత్సోర్తి(మభతలగ,7)

తద్వాత్సోర్తి మభ తంబుల్ లగము - సద్విశ్రామస్థితి సంధిల్లుఁ దగ.

జగతీఛందఃపాదంబు ద్వాదశాక్షరం బై

భుజంగప్రయాతవృత్తము (యయయయ, 8.)

భుజంగప్రయాతంబు పొం దారు నందం
బజ్రసంబుగా నయ్యాయంబు లొందన్.

గోటకము (సససస, 9.)

సరసం బయి సాసససంభృత మై - విరచించినఁ గోటకవృత్త మగున్.

వంశస్థము (జతజర, 8.)

జతంబులం జెందినజంబు రేఫయున్ - నుతింప వంశస్థ మనుక్రమక్రియన్.

ఇంద్రవంశము (తతజర, 8.)

ఈతాజరాకల్పన నింద్రవంశకా - ఖ్యాతాఖ్య మయ్యెన్ బరగండభైరవా.

తోదకము (నజజయ, 8.)

సలలిత మైననజాయగణంబున్ - విలసితతోదకవృత్తముఁ జెప్పన్.

నృతవిలంబితము (నభభర, 7.)

ద్రుతవిలంబితరూపితవృత్తిచేన్ - బ్రతతమయ్యె నభారగణంబులన్.

సగ్విణి (రరరర, 7.)

స్ఫారితం బై యకూపారరశ్రేణితో - సార మై సగ్విణీచారువృత్తం బగున్.

జలధరమాల (మభసమ, 9.)

మాద్యత్ప్రితిం జలధరమాలాభిఖ్యం - బ్రద్యోతించున్ మభసమభద్రవ్యాప్తిన్.

ప్రమితాక్షరము (సజసస, 9.)

అమలక్రియాప్తిఁ బ్రమితాక్షర మై - యమరున్ సయస్థససయంత్రిత మై.

విశ్వదేవి (మమయయ, 8.)

మాయావర్ణం బొప్పం గ్రమన్యాసవృత్తి
స్థేయున్ భూభృద్విశ్రాంతిచే విశ్వదేవిన్.

క. అకలంకయతిచ్చందో ధికార మిది దీనినెఱిగి తెలియఁగవలయున్.

బ్రకటింతు విపులవృత్త ప్రకరముఁ బ్రస్తారసరణిరచనీయంబున్.

శా. ఇందశ్శాస్త్రవివక్ష సత్కృతిపరిష్కారక్రియాదక్ష స్వ
చ్చందక్రీడదురుప్రతాప కరుణాసంపన్న సల్లాప ని
ష్ప్వందానందితసాధులోక భువనప్రఖ్యాత సుశ్లోక స
ద్వందూరుక్షితిపాల పాలనక శాధారణ ధైర్యోజ్జ్వలా.

క. రాజేంద్రనరిత్రద్వయ రాజన్విజయేందిరాభిరామైశ్వర్యా
రాజాన్వవాయవర్యా రాజీవకదంబసూర్య రసికాచార్యా.

మాలిని.

రభస రణ విశంకా రాజానారాయణాంకా
సభయరిపుశరణ్యా శశ్వ దాసన్నపుణ్యా
సభికహితపదాగ్ధా సర్వలోకాశ్రయాగ్ధా
విభవవిబుధనాథా వీరలక్ష్మీ సనాథా.

గద్యము.

ఇతి శ్రీమదుమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన
వివిధబుధవిధేయ విన్న కోట పెద్దయ నామధేయ విరచితంబైన
కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబు
నందు ఛందో గణ వళి ప్రాస ఛందోధి
కార లక్షణ సముద్దేశం బన్నది
సప్తమోల్లాసము.